

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**KOSOVA ARNAVUT TOPLUMUNDAKİ NİKÂH
UYGULAMALARININ İSLAM AİLE HUKUKU AÇISINDAN
TAHLİLİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ELMUNEVERE PAQARIZI

BURSA - 2024

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**KOSOVA ARNAVUT TOPLUMUNDAKİ NİKÂH
UYGULAMALARININ İSLAM AİLE HUKUKU AÇISINDAN
TAHLİLİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ELMUNEVERE PAQARIZI

(702223041)

**Danışman:
Prof. Dr. Ali KAYA**

BURSA - 2024

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim, İslam Hukuku Bilim Dalı'nda 702223041 numaralı Elmunevere PAQARIZI'nin hazırladığı "Kosova Arnavut Toplumundaki Nikâh Uygulamalarının İslam Aile Hukuku Açısından Tahlili" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, .../.../... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Ali KAYA

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Mustafa ATEŞ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Cemalettin ŞEN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

...../...../ 20.....

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 25/10/2024

Tez Başlığı / Konusu: **“Kosova Arnavut Toplumundaki Nikâh Uygulamalarının İslam Aile Hukuku Açısından Tahlili”**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 97 sayfalık kısmına ilişkin, 22/10/2024 tarihinde şahsım tarafından TURNİTİN adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %18'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

25/10/2024

Adı Soyadı : Elmunevere PAQARIZI
Öğrenci No : 702223041
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : Yüksek Lisans
Statüsü : ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman
Prof. Dr. Ali KAYA
25/10/2024

*Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Kosova Arnavut Toplumundaki Nikâh Uygulamalarının İslam Aile Hukuku Açısından Tahlili” adlı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

23/10/2024

Adı Soyadı : Elmunevere PAQARIZI
Öğrenci No : 702223041
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : Yüksek Lisans
Statüsü : ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

ÖZET

Yazar : Elmunevere PAQARIZI
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri

Bilim Dalı : İslam Hukuku
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans
Mezuniyet Tarihi : 27 / 11 / 2024
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ali KAYA

“Kosova Arnavut Toplumundaki Nikâh Uygulamalarını İslam hukuku Açısından Tahlili” konulu tez çalışmamızda Kosova’daki nikâh uygulamaları İslam hukuku ile kıyaslanarak araştırma yapıp ele alınmıştır. Kosova toplumunun büyük ekseriyetinin Müslüman olması hasebiyle din kaynaklı tesirler hayatın her alanını etkilediği gibi evlilik ve düğün uygulamalarında da topluma yön vermiştir. Dolayısıyla bu çalışmamızda geçmişten günümüze Kosova Arnavut toplumundaki nikâh uygulamaları İslam hukuku açısından kıyaslama yapılarak nikâh öncesi, nikâh, düğün ve evlilikle ilgili birçok uygulamalar ele alınıp bunlarda yerel örfün ve İslam dininin etkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Günümüzdeki nikâh uygulamaları birçok etkenden dolayı modern çağa ayak uydurmak zorunda kalınmasına rağmen dinî hassasiyetler de korunmaya devam etmektedir. Hâlen düğünden önce veya düğün sonunda ya dinî nikâh kıyılmakta veya en azından cami imamı davet edilerek nikâh duası yapılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Din, İslam Hukuku, Kosova, Nikâh, Düğün.

ABSTRACT

Name and Surname : Elmunevere PAQARIZI
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Islamic Law
Degree Awarded : Master
Page Number : xii+94
Degree Date : 27 / 11 / 2024
Supervisor : Prof. Dr. Ali KAYA

In our thesis titled "Analysis of Marriage Practices in the Kosovo Albanian Community from the Perspective of Islamic Law," we have researched and discussed marriage practices in Kosovo by comparing them with Islamic law. The majority of the Kosovo society is Muslim, and the influences of religion affect all areas of life, including marriage and wedding practices. Therefore, in this study, we have compared marriage practices in the Kosovo Albanian community from the past to the present from the perspective of Islamic law, addressing various practices related to pre-marriage, marriage, wedding, and marriage itself, while attempting to reveal the impact of local customs and Islamic teachings.

Despite the need to adapt contemporary marriage practices to modern times due to various factors, religious sensitivities continue to be preserved. Still, either a religious marriage is conducted before or after the wedding, or at the very least, an imam is invited to perform a marriage prayer.

Keywords: Religion, Islamic Law, Kosovo, Marriage, Wedding.

ÖN SÖZ

Bu araştırmada Kosova Arnavut toplumunda nikâh ile ilgili uygulamalar İslam hukuku ile kıyaslanarak ele alınmıştır. Konumuz daha önce çalışılmamış olup özgün bir seçim yapılmıştır. Araştırma neticesinde mevcut nikâh uygulamalarında dinin rolü ortaya konulup Kosova toplumunun din hassasiyeti ve dine bağlılığı ortaya çıkmış olacaktır.

Araştırma konusu için literatür taraması yapılmış, ancak büyük eksiklerin olduğu anlaşılmıştır. Var olan literatür daha çok İslam dışı faktör ve dinlere dayalı bir literatürdür. Dolayısıyla konumuzu işlerken belli başlı eserler kullanılmış ve yaşlılarla yapılan mülakatlara dayandırılmıştır. Mukayese yapılırken İslam hukuku literatürü kullanılmıştır.

Tezimizde başlıca cevap aranan sorular şunlardır: Kosova Arnavut toplumunun nikâh törenleri hangi hukuk sistemine göre yapılmaktadır? Kosova Arnavut toplumunun nikâh uygulamalarında diğer dinlere ait unsurlar var mıdır, varsa bunlar nelerdir? Uygulanmakta olan nikâh âdetleri İslam hukuku ile ne ölçüde uyumaktadır?

Araştırma; giriş, birinci bölüm, ikinci bölüm ve sonuç kısımlardan oluşmaktadır. Girişte araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları, ilgili kaynaklar, araştırmanın yöntemi, verilerin toplanması ve mülakat tekniğinin uygulanması; birinci bölümde ise Kosova'nın ana hatlarıyla tarih, demografi, dinî yapısı, örf ve âdet kavram ve tanımlamaları ve İslam hukukunda evlilik; ikinci bölümde ise Kosova Arnavut toplumunda evlilik, nişan, düğün, boşanma gibi konular; sonuç kısmında ise elde edilen neticeler yer almaktadır.

Araştırmanın konu seçiminden tamamlanma aşamasına varıncaya kadar araştırmanın bütün süreçlerinde desteğini esirgemeyen, kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ali Kaya'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca tezimin son şeklini almasında önemli katkılar sunan eşim Sead Paqarizi'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak beni yetiştirip büyüten ve maddi manevi destekleri ile hayatımın bütün aşamalarında her zaman varlıklarını yanımda hissettiğim anneme, babama, kayınbabama ve tüm aileme müteşekkirim.

Kasım 2024

Elmunevere PAQARIZI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iv
YEMİN METNİ	v
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
ÖN SÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1
A. KONUNUN AMACI VE SINIRLARI	1
B. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ANA HATLARIYLA KOSOVA, ÖRF VE ÂDET TANIMI VE İSLAM HUKUKUNDA EVLİLİK

A. KOSOVA	4
1. Kosova'nın Coğrafi Konumu	4
2. Tarihi	5
3. Demografik Yapısı	5
4. Kültürel Doku	7
5. Dinler	8
B. ÖRF VE ÂDETLER.....	8
1. Örf ve Âdet Tanımı	9
2. Örf Âdetlerin Kaynağı	10
3. Kosova'da Örf ve Âdetler	10
4. İslam'ın Yayılışı	12
5. İslam'ın Örf ve Âdetlere Etkisi	15
C. İSLAM HUKUKUNDA EVLİLİK	16

İKİNCİ BÖLÜM

KOSOVA ARNAVUT TOPLUMUNDA NİKÂH UYGULAMASI

A. GENEL OLARAK ARNAVUTLARDA NİKÂH.....	20
1. İslam Öncesi Arnavutlarda Nikâh	20
2. Osmanlı Dönemi ve Sonrasında Arnavutlarda Nikâh	22

3. Modern Dönemde Nikâh	23
B. NİŞAN ÖNCESİ YAPILANLAR	25
1. Evlenecek Olanların ve Ailelerin Birbiriyle Tanışmaları.....	25
2. Teklif ve Görücünün Görevi	27
3. Kızı görmek	29
C. NİŞAN UYGULAMALARI	30
1. Görücülük	33
2. Nişanın Duyurulması.....	35
3. Nişanın Bozulması Hali.....	36
4. Hediyeler	38
5. Bayramlar Vesilesiyle Hediyeleşme.....	41
6. Düğün Tarihinin Belirlenmesi	41
D. NİKAH AKDİNİN YAPILMA ŞEKLİ	44
1. Nikâh	45
a. Nikâh akdinin unsurları.....	46
aa. Taraflar	46
ab. İrade Beyanı	46
ac. Akdin Mevzuu	46
b. Nikâh Akdinin Şartları.....	46
ba. İnikad Şartları	47
bb. Sıhhat Şartları.....	47
bc. Yürürlük/Nefâz Şartları	47
bç. Bağlayıcılık/Lüzum Şartları	48
bd. Şekil ve Merasim Şartı	48
2. Mehir	48
3. Şahitler.....	52
4. Velinin Rolü	53
5. Arnavut Toplumundaki Nikâh Yapılma Şekli.....	56
6. Küçüklerin Evlendirilmesi.....	58
7. Değiş Tokuş Yoluyla Yapılan Evlilik	61
8. Özel Durumlarda Yapılan Evlilikler	63
9. Damadın Ailesi Kan Davası İçindeyken Evlilik	63
10. Ani Ölüm Nedeniyle Evlilik.....	64
11. Dul Olanların Evliliği	64
12. Çocuk Olmayışından Dolayı Evlilik	65
13. Kocaları Vefat Eden Hanımların Kayınbiraderiyle Evlenmeleri	66
E. DÜĞÜN MERASİMİ	68
1. Davet.....	70
2. Yemekler	72
3. Oyunlar	74
4. Şarkılar	76
5. Kına Gecesi	77
6. Gelinin Alınması	78
7. Düğünlerde Bazı Âdetler ve Anlamları	81
a. Gelinin Poğçası	82

b. Erkek Çocuğun Doğması İçin Âdetler	82
c. Gelinin Bereketli, Uğurlu ve Mutlu Olması İçin Âdetler	82
d. Büyü Olgusu	83
e. Gelinin Bilincini Ölçmek Âdetleri	83
f. Gelinin Düğünden Sonra Ailesine Yaptığı İlk Ziyaret.....	84
F. ÇEYİZ.....	85
G. BOŞANMA.....	87
SONUÇ	92
KAYNAKÇA.....	95

KISALTMALAR

ABD –	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.-	Adı geçen eser
a.g.m.-	Adı geçen makale
AET –	Avrupa Ekonomik Topluluğu
bkz.-	Bakınız
C.	Cilt
LDK –	Lek Dukagjini Kanunu
md.-	Madde
NATO-	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
TDV –	Türkiye Diyanet Vakfı
Yay. –	Yayınevi
yy.-	Yüzyıl
S.-	Sayı
s.-	Sayfa
UÇK-	Kosova Kurtuluş Ordusu

GİRİŞ

Evlilik ve evlilik ile ilgili uygulamalar her toplumun hayatını derinden etkilemektedir. Yapılan evlilik uygulamalarında örf ve âdetlerin yanı sıra din de önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla her toplumda nikâh uygulamalarında birçok dinî unsur bulunmaktadır. Kosova toplumunda da evlilik uygulamaları millî ve dinî âdet, örf ve unsurlardan oluşup İslam hukuku ile bir kıyas yapmak mümkündür. Dolayısıyla geçmişten günümüze kadar Kosova toplumunda uygulanan evlilikle ilgili tüm uygulamaların din açısından ele alınıp İslam hukuku ile örtüşen ve örtüşmeyen taraflarını ortaya çıkarmak sosyal hayat için önem arz etmektedir. Kosova Arnavut toplumundaki nikâh uygulamaları yerel örf ve âdetlerini de önemli ölçüde barındırmaktadır. Bu bağlamda tezimiz iki bölümden oluşup birinci bölümde Kosova hakkında genel bilgiler verilerek, örf ve âdetlerin anlam ve uygulamaları açıklanarak İslam hukukunda evlilik konusu ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Kosova'daki evlilik ve nikâh ile ilgili uygulamalar, söz, nişan, düğün, ziyaretler, boşanma ve benzeri konular ele alınarak izah edilmiştir. Sonuç bölümünde ise ele alınan konuların kıyaslanması neticesinde elde edilen verilere özetle yer verilmiştir.

A. KONUNUN AMACI VE SINIRLARI

Konumuzun amacı Kosova Arnavut toplumundaki nikâh uygulamalarını ele alıp, tarih boyunca vuku bulmuş evlilikle ilgili tüm uygulamalara göz atıp günümüzdeki uygulamaları ile örf ve âdet etkisi açısından değerlendirdikten sonra İslam hukuku ile kıyaslama yaparak evlilik uygulamalarının ortak yönlerini ortaya çıkarmaktır.

Konumuzun sınırları Kosova'daki sadece Arnavut toplumundaki nikâh uygulamaları tarihte ve günümüzdeki uygulamalar ele alınıp İslam hukuku ile kıyaslama yapmakla sınırlıdır.

B. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Kosova'daki Arnavut toplumundaki evlilikle ilgili örf ve âdetleri geçmişten günümüze kadar öğrenmek amacıyla farklı kesimden kimselerle görüşmeler yapıp araştırmada literatür incelemesi ile beraber görüşme (mülakat) metodundan faydalanılmıştır. Literatür konusundaki çalışmalarda kaynak kitaplar, süreli yayınlar, makale ve araştırmalarla birlikte konuyla ilgili internet kaynaklarından da istifade edilmiştir.

Söz konusu yöntemleri benimsememizin nedeni, böyle bir çalışmada görüşme ve gözlem yoluyla daha fazla bilgi edineceğimizi, edindiğimiz bilgilerin geçerlilik ve güvenilirliğinin yüksek düzeyde olacağını düşünmemizdir. Bu doğrultuda araştırma boyunca Kosova'daki çeşitli yaşlı şahıslar ve birkaç imam ile mülakat amaçlı görüşülmüştür. İmkânlar ölçüsünde izin verildiği çeşitli nişan, nikâh ve düğün merasimlerine iştirak edilerek gözlem yapılmıştır.

Kaynak taraması esnasında etnolojik serler ve çeşitli örf ve âdetleri içeren meşhur Lek Dukagjini Kanunu (LDK)¹ değerlendirmeye alınmıştır. Ayrıca tezimizin konusu ile ilgili arşiv belgeleri de incelenmiş ve kaynak olarak kullanılmıştır. Konumuzla ilgili kaynak edinmek için Prizren Belediye Kütüphanesi, Priştine Üniversitesi Kütüphanesi, birkaç hocanın özel kütüphaneleri ve kitap fuarlarına gidilmiştir.

¹ Arnavutluk geleneksel hukukunun en önemli temsilcisi olan Leke Dukagjini Kanunu (LDK) aziz Shtjefën Gjeçovi tarafından derlenmiş bir kanun olup 1933 yılında kitap halinde yayınlanmıştır. 12 kitap (bölüm) ve 1263 maddeden oluşmaktadır. Kitaplar ve onların alt bölümleri şunlardır: 1. Kilise, 2. Aile, 3. Evlilik, 4. Ev, hayvancılık ve mülkiyet, 5. Çalışma, 6. Mülkiyet devri, 7. Konuşulan kelimeler, 8. Onur, 9. Hasarlar, 10. Suçlular hakkında kanun, 11. Yaşlı kanunu, 12. Muafiyet ve insanlar.

BİRİNCİ BÖLÜM
ANA HATLARIYLA KOSOVA, ÖRF VE ÂDET TANIMI VE İSLAM
HUKUKUNDA EVLİLİK

Kosova'daki Arnavut toplumunda nikâh uygulamalarını ele almadan önce, Kosova'nın tarihi, coğrafi konumu, demografik yapısı, kültürel dokusu ve Kosova'daki dinler hakkında bazı tanıtıcı bilgiler verilmesi konunun daha net anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

A. KOSOVA

Avrupa ve Asya tarihini anlayabilmek için Balkan yarımadasının tanınması ve araştırılması gerekmektedir. Çünkü konum açısından tarih boyunca, Balkanlar doğu ile batı arsında köprü rolü oynamıştır. Balkanlardaki tarihî ve kültürel olayları anlayabilmek için de Balkanların en yeni ülkesi olan Kosova'nın tarih ve coğrafya açısından tanınması önem arz etmektedir. Kosova Savaşı gibi önemli tarihî birçok olay bu ülkede meydana gelmiştir. Böylece söz konusu olaylar bölgedeki gelişmeleri de etkilemiştir.

1. Kosova'nın Coğrafi Konumu

Kosova, Balkan Yarımadası'nın merkezinde yer alan, güneydoğu Avrupa'da küçük bir ülkedir. 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova, coğrafi konumu ve doğal kaynaklarıyla bölgesel bir öneme sahiptir. Kuzey ve doğuda Sırbistan, batıda Karadağ, güneybatıda Arnavutluk ve güneydoğuda Kuzey Makedonya ile komşudur. Kosova'nın yüzölçümü yaklaşık 10,877 km² olup, kara ile çevrili bir ülkedir. Kosova, dağlık ve engebeli bir yapıya sahiptir. Kosova, kırsal bir iklime sahip olup yazları sıcak, kışları ise soğuk ve kar yağışlıdır. Kosova, biyolojik çeşitlilik açısından zengin bir coğrafyaya sahiptir. Ormanlar, nehirler, göller ve dağlar doğal bir cazibe merkezidir. Bu özellikleriyle hem ekoturizm hem de doğal kaynakların kullanımı açısından önem taşır. Kosova'nın bu stratejik konumu, tarih boyunca Balkanlar'daki ticaret yolları ve kültürel etkileşimlerde önemli bir rol oynamıştır.² Kosova'nın özellikle Novobërd yöresi maden yatakları bakımından çok zengindir. Coğrafi mevkii bakımından orta ve yeni zamanlarda ticaret yollarının birleştiği önemli bir merkez olan Kosova ovası İlkçağlardan itibaren tarih boyunca birçok kavmin istilâsına uğramıştır.³

² Skender Anamali, “Mbretëria e Dardanisë”, *Historia e Popullit Shqiptar*, Tiranë, Toena yay., 2002, C.I, s. 143.

³ Münir Aktepe, “Kosova”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, TDV yay., 2002, C.26, s. 216.

2. Tarihi

Kosova, tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin etkisi altında kalmış ve stratejik konumu nedeniyle doğu ile batı medeniyetlerin kesişme noktası olmuştur.

Kosova'nın tarihi, antik dönemlere kadar uzanır. Bölgede MÖ 4. yüzyıldan itibaren İliyalılar yaşamış ve Kosova, İliya Krallığı'nın bir parçası olmuştur. Daha sonra Romalılar bu bölgeyi ele geçirmiş ve bölge Roma İmparatorluğu'nun Dardania eyaleti olmuştur.⁴ Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle Kosova, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmiştir. Orta Çağ'da Kosova, farklı Slav kavimlerinin etkisi altına girdi.⁵ Osmanlı İmparatorluğu, Kosova'yı 15. yüzyılın başlarında tamamen fethetti. Bölge, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli Eyaleti'ne bağlı bir sancak haline getirildi. XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu zayıflamaya başladığında, Balkanlar'da bağımsızlık hareketleri ortaya çıktı. I. Dünya Savaşı sonrası bölge, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'na (daha sonra Yugoslavya) bağlandı. II. Dünya Savaşı sırasında Kosova, kısa bir süre İtalya destekli Arnavutluk'un kontrolüne geçti. Savaş sonrası Yugoslavya'nın bir parçası olarak, Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi statüsüne sahip oldu.⁶ 1990'larda Yugoslavya'nın dağılması sırasında Kosova, Sırbistan yönetimi altında kalmaya devam etti. Ancak 1998-1999 yılları arasında yaşanan Kosova Savaşı, bölgenin kaderini değiştirdi. Kosova Kurtuluş Ordusunun (UÇK) direnişiyle ve NATO'nun müdahalesiyle savaş sona erdi ve Kosova, Birleşmiş Milletler yönetimine geçti. 17 Şubat 2008'de Kosova, bağımsızlığını ilan etti. Bugün Kosova, yaklaşık 120 ülke tarafından bağımsız bir devlet olarak tanınmaktadır.⁷ Kosova, genç bir devlet olarak ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda gelişim göstermeye çalışmaktadır.

3. Demografik Yapısı

Kosova'nın demografik yapısı, tarihi, kültürel ve coğrafi faktörlerden etkilenmiştir. Kosova'nın nüfusu 2024 yapılan son sayımına göre yaklaşık 1,6 milyon olup nüfus bakımından Balkanlar'ın en küçük ülkelerinden biridir. Nüfus yoğunluğu özellikle Priştine (başkent) ve çevresinde yoğunudur.

⁴ Hivzi Islami, *Kosova dhe Shqiptarët*, Prishtinë, Pena yay., 1990, s.12.

⁵ Skender Anamali, a.g.e., s. 159.

⁶ Osman Baymak, *Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı Kosova*, Bay yay., 2008, s.11-12.

⁷ Bahtiyar Sipahioğlu, *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova*, Grafix basımevi, Prizren, 2009, s.11.

Kosova'daki etnik grupların en büyüğü ve yaklaşık nüfusun 90'ını oluşturan Arnavutlardır. Arnavutlar dışında Sırlar, Türkler, Boşnaklar, Romanlar ve diğer etnik grupları da bulunmaktadır.⁸

2011 yılı sayımına göre %96'sı Müslüman, kalan kısım ise Ortodoks (Sırlar), Katolik ve diğer dinî gruplara mensuptur. Arnavut nüfus sadece Kosova'da bulunmamaktadır. Osmanlı'nın toplamda yüzölçümü 70.000 km²'ye varan Kosova, İşkodra, Manastır ve Yanya vilayetleri bugün Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan sınırları içerisinde kalmıştır ve buralarda toplam 7 milyona varan Arnavut nüfus bulunmaktadır. Demografik yapının hareketliliği –her ne kadar Kosova kadar homojen bir yapı arz etmese de- özellikle Balkanların Müslüman nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Bosna ve güneyi ile ciddi benzerlikler taşımaktadır. Kosova'nın değerli stratejik konumu ve coğrafyası, Balkanlar'da savaş ve karışıklıkların önemli merkezlerinden olması nedeniyle demografik yapıyı sürekli değiştirmiştir.⁹Bölgenin Osmanlı egemenliğine geçmesiyle birlikte (1389) demografik yapının da hızla değişmeye ve aynı zamanda İslamlaşmaya başladığı görülmektedir.¹⁰

Sırlar, Kosova'yı etnik olarak Sırplaştırmak için ve özellikle Kosova'yı kendi sınırları içerisinde bırakan Londra Elçiler Toplantısı (1912) sonrasında katliamlar, göç ettirme ve asimilasyon politikalarını arttırmışlardır. Balkan ve Dünya Savaşlarını da fırsat bilen Sırlar, baskılarını yoğunlaştırmış, kimi iskân politikalarıyla da Sırp nüfus buraya yerleştirilmiş ve Türkiye'yle göç anlaşmaları yapılarak (1938) yine aynı hedefe matuf çabalar içerisine girilmiştir. Lakin kargaşa dönemlerinin ardından artan Sırp nüfus, ekonomik koşullar, düşük doğurganlık oranı ve istikrarsız ortam nedeniyle sayısal üstünlüğü hiçbir zaman sağlayamamışlardır.¹¹

Kosova'daki nüfusun ciddi bir kısmını gençler oluşturmaktadır. 2011 İstatistiklere göre 19 yaş altı gençlerin oranı %52'dir ve bunların %44,3'ü 0–14 yaş grubudur. Böylesine genç bir nüfus Kosova'daki doğurganlık oranının da yüksekliğinin işaretidir. Kaynaklara göre 90'lı yıllarda Arnavutlar arasındaki doğurganlık oranı %6,60 iken Sırlarınki %3,42'dir. Kosova İstatistik Enstitüsü'ne göre Kosova'nın yıllık nüfus artışı 50 bin kişi

⁸ Bahtiyar Sipahioğlu, a.g.e., s. 46.

⁹ Muhammed Aruçi, "Kosova (Osmanlı Dönemi Sonrası)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, TDV yay., 2002, C.26, s. 219-220; ayrıca bkz. Demografik Yapı | Kosova (Wordpress.Com) (24.02.2024)

¹⁰ Thoma Morzaku – Abaz Mullai, *Historia e Ballkanit Nga Antikiteti i Vonë Deri nw Shekullin XVII*, Tiranë, SHBLU yay., 2005, s.216-217.

¹¹ Muhammed Aruçi a.g.e., s. 220-221; ayrıca bkz. Demografik Yapı | Kosova (wordpress.com) (21.09.2024).

civarındadır.¹² Arnavut nüfus Kosova’da çoğunluğu teşkil etmesine rağmen özellikle son 20 yıl içerisindeki etnik Sırp’ların baskıları, ekonomik kuşatma ve savaşlar nedeniyle dış göç vermektedir. Almanya’da 450-550 bin Kosovalı Arnavut yaşamaktadır. İsviçre’de de 250 bin Kosovalı Arnavut, İtalyanlardan sonra İsviçre’de ikinci büyük etnik grubu oluşturmaktadır.¹³

4. Kültürel Doku

Kosova anıtlar, giyim eşyaları, müzeler ve geleneksel yemekleri içeren geniş bir kültürel mirasa sahiptir.

Kosova, tarih boyunca farklı medeniyetlerin kesişim noktası olmuş ve bu durum zengin bir kültürel dokunun oluşmasına katkıda bulunmuştur. Balkanların en küçük ülkelerden biri olmasına rağmen, Kosova hem Doğu hem de Batı kültürlerinin geçmişini ve izlerini taşımaktadır.

Kosova, tarih boyunca İlliryalılar, Romalılar, Bizanslılar, Osmanlılar ve Slav topluluklarının etkisi altında kalmıştır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun 500 yıldan fazla süren hakimiyeti, Kosova’da derin bir kültürel miras bırakmıştır. Bu durum hem mimaride hem de günlük yaşam pratiklerinde açıkça görülür. En çok konuşulan dil Arnavutça olmakla birlikte Sırpça, Türkçe ve Boşnakça da önemli dillerdendir.¹⁴

Kosova’da Osmanlı dönemi mimarisi önemli bir yer tutar. Camiler, hamamlar, hanlar ve taş köprüler bu mirası yansıtır.¹⁵ Prizren gibi şehirler, tarihi yapılarıyla bu kültürel zenginliği görsel bir şölenle sunar. Kosova’nın geleneksel müzik kültürü, Arnavut halk müziğiyle yakından ilişkilidir. Çift zurna, def ve şarkılar önemli bir yer tutar. Ayrıca geleneksel halk dansları düğünler ve festivaller de büyük bir rol oynar.

¹² Dilek Suroy, *Nüfus Sayım Politikaları Bağlamında Kosova’da Türk Toplumunun Kültürel, Sosyal ve Siyasi Yaşamı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, İstanbul 2020, s.14; İslami a.g.e., s. 216-218.

¹³ Demografik Yapı | Kosova (Wordpress.Com)(24.02.2024)

¹⁴ Bahtiyar Sipahioğlu, a.g.e., s.279-280.

¹⁵ Muhammed Aruçi a.g.e., s. 221.

Kosova mutfağı, Osmanlı, Arnavut ve Balkan mutfaklarının bir karışımıdır. Börek çeşitleri, flia, prizren köftesi ve sucuğu, elbasan tavası gibi yemekler sıkça tüketilir. Aynı zamanda baklava ve trileçe gibi tatlılar da popülerdir.

Kosova'nın kültürel dokusu, tarihsel derinliği ve modern dinamizminin birleşimiyle oldukça renkli ve etkileyicidir. Hem geçmişin mirasını koruyan hem de geleceğe açık bir toplum yapısı sergiler.

5. Dinler

Kosova, tarih boyunca farklı kültürlerin ve dinlerin etkisi altında kalmış, bu nedenle dini çeşitliliğe sahip bir ülkedir. Günümüzde Kosova'daki en yaygın din İslam dinidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki uzun süren hakimiyeti sırasında İslam, Kosova'da hızla yayıldı. Kosova nüfusunun yaklaşık %95'i Müslüman olurken, diğer kısmı Ortodoks, Katolik ve diğer din ve inanç mensuplarından oluşmaktadır.¹⁶ Kosova'da Müslümanlar sayıca çoğunlukta olmalarına rağmen günümüzde diğer din mensuplarına nazaran etkileri daha azdır.¹⁷ Özellikle siyasi sahada Müslümanlar ikinci planda kalmaktadırlar.

B. ÖRF VE ÂDETLER

Örf ve adetler, toplumların kültürel kimliklerinin temel taşlarıdır ve bireylerin sosyal yaşamda nasıl davranması gerektiğine dair rehberlik eden yazılı olmayan kurallar ve her şeyden önce zaman içerisinde toplumda alışkanlık haline gelen davranışlardır. Bunun en bariz tanımı İslam Ansiklopedisinde “bireylerin hayatında alışkanlıklar önemli bir role sahiptir. İnsan aynı durumlarda aynı biçimde davranır bu davranışlar tipik reaksiyonlar olarak zaman içinde alışkanlık karakterini kazanır. Böylece kişi alışkanlıklarla hayatını büyük ölçüde kolaylaştırır, her durumda davranışını belirlemek üzere seçim yapmak ve karar vermek külfetinden kurtulur”¹⁸ şeklinde yapılmıştır.

Örf ve âdet kelimeleri başka disiplinlerde farklı manalarda da kullanılmış olmakla beraber fıkıhta aynı manada kullanılmakta ve bundan “toplumun hayatında benimsediği,

¹⁶ Sead Paqarizi, *Kosova'da Katolik Kilisesi ve Günümüzdeki Durumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2010, s.5.

¹⁷ Muhammed Aruçi, a.g.e., s.221.

¹⁸ İbrahim Kâfi Dönmez, “Örf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, TDV yay., 2007, C. 34, s. 93.

alışkanlık haline getirdiği davranışlar” kastedilmektedir. Tarif üzerinde düşünülünce örfün söz ve fiil, genel ve hiç değilse bir yönden-özel, muteber (sahih) ve fasid olabileceği anlaşılmaktadır. Sözlü veya ameli örf bir ülkenin bütün bölgelerinde veya ülkeler arasında yaygın ise genel, bazı yerleşim bölgelerine mahsus ise özel veya has adını alır.¹⁹

Örfün bir hukuk kaynağı olduğunu ispat için ileri sürülen ayet ve hadisler varsa da, bunların doğrudan örfle delaletleri kesin değildir. Ancak kitap ve sünnetin bir kısım-eskiden yerleşmiş örf ve âdetlere-riayet etmeleri bu kaynağın dinî dayanağı olmaktadır. Esasen örf ve âdet, icmâ, maslahat ve sedd-i zerâi’ gibi bir başka kaynağa daha dayanmakta, gücünü bundan almaktadır. Naslara aykırı olmamak genellikle benimsenmiş bulunmak gibi şartları gerçekleştirdiğinde hükme esas olan örf ve âdet bilhassa nasların uygulamasında önem arz etmektedir.²⁰

1. Örf ve Âdet Tanımı

Örf ve âdet terimleri, toplumların kültürel yapısını şekillendiren geleneksel kuralları ifade eder. İkisinin de birbirine yakın anlamları vardır. Sözlükte, “eski duruma dönmek; geri çevirmek, bir şeyi tekrarlamak, üst üste yaparak alışkanlık haline getirmek” gibi anlamlara gelen avd (عود) kökünden türemiş olup umumiyetle “gelenek ve örf” manasında kullanılır.²¹ Örf, bir toplumun uzun bir süreç boyunca oluşmuş, yazılı olmayan ancak herkesin uyduğu davranış kurallarıdır. Örf, genelde hukuki veya ahlaki bir bağlayıcılık taşıyan, toplumda yerleşik kurallardır. Daha resmi veya kurumsallaşmış geleneklere işaret eder. İslâmiyet’te ise örf ve âdet, mutlak kabul veya reddedilmek yerine, dinin temel esaslarına uygunluğu açısından değerlendirilmiş, bu esaslara uygun olanlar benimsenirken diğerleri reddedilmiştir. Bu bakımdan bazı örf ve âdetler İslâmiyet’te hukukun da bir kaynağı kabul edilmiştir. Fıkıh literatürüne genel bakış yapıldığında İslâm’ın ilkelerine ve naslardaki düzenlemelere ters düşmeyen bir örf ve âdetin mevcut olduğu durumlarda fıkhi sonucun belirlenmesinde bunun önemli bir etkiye sahip olduğu açık biçimde görülür.²²

¹⁹ Hayreddin Karaman, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku* (1,2,3. Ciltler bir arada), Ensar Neşriyat, İstanbul 2008, s. 105.

²⁰ Hayreddin Karaman, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku* a.g.e., s.106.

²¹ Hayreddin Karaman, “Âdet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV yay., 1988, C.1, s. 370-371.

²² Hayreddin Karaman, “Adet”, a.g.e., s.371.

2. Örf Âdetlerin Kaynağı

Bir toplumu diğer bir toplumdan veya bir milleti diğer bir millettten ayıran ve farklı kılan o toplumun örf ve âdetleridir. Örf ve âdetlerin kaynağı, toplumların tarihsel, kültürel, dini, ekonomik ve sosyal gelişim süreçlerine dayanır. İnsanlar arasındaki sosyal düzeni sağlamak, topluluk içinde uyumu artırmak ve bireyler arası ilişkileri düzenlemek amacıyla ortaya çıkan bu uygulamalar, kuşaktan kuşağa aktarılır.

Örf ve âdetler, bir toplumun tarihsel deneyimlerinden beslenir. Savaşlar, göçler, fetihler ve karşılaşılacak diğer kültürler, toplumun alışkanlıklarını ve geleneklerini şekillendirir. Ayrıca Dinler, toplulukların örf ve âdetlerini şekillendiren en önemli kaynaklardan biridir. İnanç sistemleri, bireylerin davranışlarını ve sosyal ilişkilerini düzenleyen normlar sunar. İnsanların yaşadığı çevre, örf ve âdetlerin oluşumunda büyük rol oynar. İklim, doğal kaynaklar ve coğrafi koşullar, insanların yaşam tarzını ve alışkanlıklarını etkiler. Toplumun temel birimi olan aile, bireylerin örf ve âdetleri öğrenmesinde ilk etkindir. Aileden öğrenilen bu değerler, sosyal yapının devamlılığını sağlar. Düğün, sünnet, doğum ve ölüm gibi hayatın önemli dönüm noktaları, genellikle aile içinde öğretilen geleneklerle kutlanır veya anılır. Neticede örf ve âdetler, bir toplumun kolektif hafızasıdır ve sürekli bir değişim içindedir. Ancak bu değişim, genellikle toplumun ortak değerlerine zarar vermeyecek şekilde gerçekleşir.

Bazı örfler hukukun kaynakları arasına girebilmektedir. Fıkıh literatüründe örf ve âdet kavramı: İlk dönem eserleri dâhil olmak üzere fıkıh literatürüne genel bakış yapıldığında İslam'ın ilkelerine ve naslardaki düzenlemelere ters düşmeyen bir örf ve âdetin mevcut olduğu durumlarda fıkhi sunucun belirlenmesinde bunun önemli bir etkiye sahip olduğu açık biçimde görülmektedir.²³

3. Kosova'da Örf ve Âdetler

Kosova Arnavutlarının örf ve âdetleri eskiye dayanmaktadır. Bunun en önemli delilleri ise tarih ve etnoloji kitaplarıdır. Bu iki kaynak delillerini arkeoloji bulgularına ve kilise bilgilerine dayandırmaktadır.

²³ İbrahim Kâfi Dönmez, a.g.e., s. 93.

Birçok örfün ve âdetin İslam'dan önce var olduğu yaşlılarımızdan da öğrenilmektedir. Onların ana mantığına bakıldığında da, İslam ile alakaları olmayan, paganizme dayanan âdetler olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde fazlasıyla olmazsa da XX. yy.'a kadar mit haline gelen âdetler halk tarafından uygulanmıştır. XX. yy.'dan sonra da bu âdetlerin birçoğu günümüze dek devam etmektedir. Âdetlerin çoğunun İslam dinî ile alakası olmazsa da seçici davranılırsa bunların içinden dine karşı gelmeyenler de bulunduğu gözlenebilmektedir. Mesela geline düğünden önce altın, giysi ve benzer hediyelerin gönderilmesi bunun somut bir örneğidir. Çünkü bunun evlilikten önce verilen mehir ile bağlantısının olduğu söylenebilir.

Örf ve âdetler her toplum ve milletin içinde onlarla beraber yaşar, gelişir ve yine o toplumun içinde eriyip kaybolurlar veya yenilenirler. Arnavutlarda da durum aynıdır. Yüzyıllarca süren birçok örf ve âdet, toplumun ve dünyanın gelişmesiyle kaybolmuş; toplum da onların yerine çağa uygun yeni örf ve âdetler edinmiştir.

Arnavut toplumunda var olan veya yeni ortaya çıkan âdetlerin çoğunun dinlerle alakası olmayıp paganizme veya başka bir toplumun âdetleri taklidi sonucu toplum hayatına girmiştir. Halk bunu yaparken seçici davranmayıp diğer toplumlardan aldıkları veya taklit ettikleri âdetleri, Hristiyan toplumlardan alsalar da onları İslam dinine uydurmaya çalışmaktadırlar.

Kosovalı Arnavutların İslam dinî ile buluşması Osmanlıların gelmesinden önce gerçekleşmiştir. Bu tanışma tüccar ve Haçlı seferleri aracılığıyla olmuştur. İslam'ın Arnavutlar arasında yayılması ise ancak Osmanlı'nın bu topraklara gelmesiyle olmuştur. Bundan önce ise sadece tüccarlarla işi olan aileler ve kişiler İslam'ı tanımış ve kabullenmişlerdir.

Türklerin İslam dünyasına egemen olmasından sonra örfi hukuk önemli gelişme göstermiştir. Osmanlıların birçok ülkeyi ve halkı yönetimleri altında toplamaları sürecinde ise bu hukuk nizamı, uluslararası denilebilecek bir uygulama alanı bulmuştur. Şeriatın temel prensipleri ile uyum sağlayan ve hukuk alanına giren birçok örfi uygulamalar kabul görmüş ve geçerlilik kazanmıştır. Osmanlı örfi uygulamaları kabul ederken “bilinen doğruyu (örfü) emrediniz, yanlışsı yasaklayınız” hükmüne

dayandırmışlardır. Osmanlı'nın örfe yönelik bu yaklaşımı Balkanlarda güçlenmesinde etkili olmuştur.²⁴

Arnavut toplumunda hukuki geçerliliği olan âdetler, ahlaki yönlerin yanında, onların çoğu pagan asıllı inançlara dayanmaktadır. Örneğin Arnavutlar sözünde durma ve yemine bağlılık gösteren toplum olarak tanınırlar. Şayet söz veren birisi sözünde durmazsa, âdet ile konulan kanunu kırmış olur ve bundan dolayı cezalandırılmaktadır. Bu hukuki normlar- kanunlar ahlaki değerlere de bağlıdır. Sözünde durmayan birisi sosyal hayattan dışlanır, köyünde veya beldesinde insan vasıfları olmayan birisi olarak damgalanır. Aynı şekilde yalan söyleyen birisi için de o yalanların bir gün şimşek gibi ona döneceklerini ve ailesine kötülükler getireceği inancı vardır.²⁵

Kosovalı Arnavutlar farklı İmparatorlukların altında esir kalmışlarsa da bu onların eski âdetlerden kopmalarına yol açmamıştır. Çünkü onlara sınıksız bağlanmışlar ve her zaman “dedelerimiz böyle söylediler..., dedelerimizin emanetidir...” diyerek geçmişini sahiplenmişlerdir.

Osmanlı Devleti örf açısından şeriata aykırı olanları kaldırmaya, şariatça sakıncasız, daha da önemlisi toplum düzeni bakımından yararlı görünenleri ise İslami dayanaklarla güçlendirerek korunmaya çalışmıştır. Örfi hukukun yürürlüğü Müslümanlığın girdiği her yerde yaygın ve kalıcı olmasına yardım etmiştir.

Tarih ve etnoloji kaynaklar incelendiğinde Arnavut toplumun örf ve âdetini ayakta tutan bir önemli unsur olarak da Lekë Dukgjin Kanunu görülmektedir. Fakat Kosova vilayeti için bu görüşün geçerli ve kabul edilebilir oluşu tartışılmaktadır. Çünkü Kosova toplumu genel olarak İslam'ı kabul eden bir toplumdur. Bu kanun sadece Dukagjin bölgesinde az da olsa pratikte geçerliliği vardır.²⁶

4. İslam'ın Yayılışı

Arnavut toplumunun İslam ile ilk teması Osmanlı öncesi döneme uzansa da İslamlaşma sürecinin, Osmanlıyla başladığı bilinir. Bu topraklarda ilk fetihler 1352 yılında başlamış

²⁴ Ana Britannica, C. 24, İstanbul, Ana Yay., 1994, s. 407.

²⁵ Mark Tirta, *Etnologjia e Shqiptarëve*, Tiranë, Geer yay., 2016, s. 35.

²⁶ Baki Haliti, *Kultura dhe Komunikimi Familjar*, Prishtine, Shkendija yay., 2004, s. 44.

ve XIV. yüzyılın sonlarında ve XV. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Arnavut topraklarının Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine dâhil edilme tarihi yaklaşık 1450'li yıllar olduğu bilinmektedir. İlk etapta bireysel ve elit tabaka çevresinde yayılan İslam'ın, halkın kitleler halinde kabulü ise XVII. yüzyılı bulmuştur.²⁷

Arnavut feodal asillerin, XIV. yüzyılın sonlarından itibaren Sultanla ilişkilerini kabul etmek zorunda kalmaları, Arnavut topraklarının Osmanlılar tarafından yakın bir zamanda fethedileceklerini bildiren bir işaret olmaktan öte, bundan böyle İslamiyet'in bu sosyal tabakanın arasına sızmaya başladığını da göstermiştir. Dolayısıyla feodal beylerin İslamlaşması, Arnavut nüfusunun tümünün İslamlaşması yolunda hareket noktası niteliğini kazanmıştır. Zira Osmanlı Devleti, söz konusu, Arnavut feodal beylerinin iktidarını kaldırmasaydı, Arnavutluk'ta kendi hâkimiyetini de yerleştirip pekiştirmek İmkânından mahrum kalacaktı. Diğer yandan, yerli feodal asiller de İslamiyet'e geçişlerini, Arnavut topraklarının Osmanlılar tarafından işgal edilmesiyle meydana gelmiş olan yeni sistemle bütünleşmek ve kendilerinin şu ana kadar sahip oldukları siyasal iktisadi imtiyazlarını mümkün olduğu kadar korumak doğrultusunda en emin seçenek olarak görüyorlardı.²⁸

Arnavut feodallerin İslamlaşmalarının hızlı bir şekilde ilerlemesinin belli bir göstergesi de İslam dinine geçmeleri sonucu Hristiyan tımarlı sayısının azalmış olmasıdır.

Kosova topraklarının Osmanlı yönetimi altına girmesiyle, Arnavut kentleri, bu topraklarda kurulmuş olan yeni sistemin idari, iktisadi ve kültürel merkezleri olmaya başlamıştır. Kosova bölgesinin kentleri ile diğer Arnavut bölgeleri arasında, İslamlaşmanın başlama tarihleri ve bu sürecin gelişme hızları açısından görülen farklılıklar her şeyden önce, Kosova'nın Osmanlılar tarafından işgal edilmesi sırasında yaşamış olduğu özel bir duruma ilişkindir. Bilindiği üzere, Kosova bölgesi belli bir süredir zorunlu olarak Sırp Çarlarının ve Sırp Ortodoks Kilisesi'nin hâkimiyeti altındaydı. Söz konusu bölgede Osmanlı hâkimiyetinin yerleşmesi, Sırp feodal sınıfının yıkılması ve Sırp Ortodoks kilisesinin hâkim durumunun zayıflamasına yol açmıştır. Söz

²⁷ Yavuz Haykır ve Mehmet Aslan, "Arnavut Ayrılıkçı hareketleri ve Bağımsızlık Süreci", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, 32/2, s.818-819; ayrıca bkz. 2167604 (dergipark.org.tr) (20.01.2024).

²⁸ Oliver Jens Schmitt, *Kosova Histori e Shkurtes e Nje Treve Qendrore Ballkanike*, Prishtinë, Koha Yay., 2012, s. 46.

konusu gelişmelerin sonucunda, bölgedeki Arnavut nüfusu, aşamalı bir biçimde, Ortodoksluğu terk edip İslamiyet'e geçmiştir. Bunun temel nedeni de, bu bölgede Sırp Kilisesi yönetimine bağlı olan Ortodoksluğun, uzun bir zaman, Arnavutlara yabancı olan Sırp feodal sınıfına ve Sırp Devletinin hâkimiyetine hizmet etmesi ve böylece buradaki Arnavutlar arasında etkisini yitirmiş olmasıdır. İşte bu yukarıda sözünü ettiğimiz şartların gereğidir ki, Kosova kendi nüfusunun İslamlaşmasında önemli ilerleme sağlamıştır.

Osmanlıların varlığı beş asır boyunca Balkan halklarının üzerinde, tarihinde, kültüründe, mimarisinde ve psikolojisinde silinmeyecek izler bırakmıştır. Osmanlı hâkimiyeti yerleştikten sonra Arnavutların %90'ı İslam'a girmiş ve Balkanlarda Müslümanlar ayrı bir kimlik oluşturmuştur. Osmanlılardan önceki tarihlerde yapılan kiliselerin günümüze dek ayakta kalması Osmanlıların adaletinin bir göstergesidir. Sırpların ve komünistlerin bölgeden İslam'ı tamamen silmek istemelerine rağmen İslam kalmıştır. Aksine bu baskılar İslam'ın yeniden ihyası için yapılan çalışmalara hız vermiş, Kosova'da canlı bir İslami hareketin doğuşuna yol açmıştır.²⁹

Genel olarak Hristiyan tarihçileri, İslam'ın yayılışının zorla ve asker gücüyle olduğunu iddia etmektedirler.³⁰ Kosova topraklarında yaşayan Hristiyan Arnavutlara yaşamları için ağır vergiler yüklendiği iddiasından dolayı, güya Arnavutların bir kısmı bu vergileri kaldıramadıkları için İslam'ı kabul etmiş ve bu suretle söz konusu vergilerden muaf tutulmuşlardır.³¹

Bahsi geçen düşünceleri savunan tarihçiler unutmaktadırlar ki bir kültürün bir başka kültür üzerine etkisi olması için askeri güce ve maddiyata ihtiyaç yoktur. Gerekli olan insanlar arasındaki muhabbetin gelişmişliği ve genel olarak sosyal açıdan zenginliğidir. Bunların sayesinde kültür hem sanatta hem de bilgide gelişme gösterir. Türk İslam kültüründe ise bunların ikisi de mevcuttu. Böyle bir kültüre aç olan, uzun süre Roma kilisesi tarafından ezilmiş olan Arnavut toplumu bu dinî ve kültürü benimsemekte zorluk çekmemiştir. Asker gücüyle bir kültür ancak geçici olarak yıkılabilir. Fakat askerî baskı

²⁹ Qemajl Morina, Qytetrimi İslam ne Balkan, *Edukata Islame*, Bashkesia Islame e Kosoves, S. 72, Prishtine, Koha yay.,2003, s.5-6.

³⁰ Zef Mirdita, *Krishtenizmi Nder Shqiptar*, Drita yay., Prizren-Zagreb 1998, s.180.

³¹ Abaz Mullai, *Historia e Ballkanit 1800-1918*, SHBLU yay., Tirane 2011, s.9.

kısmen ortam stabil hale gelerek düzeldiğinde halk yine durumun eski kültürüne bağlanır. Bunun en büyük örneği Kosova'daki son savaştır.

Sonuç olarak Kosova'da İslam'ın ilk izlerine Osmanlı Dönemi'nden önce rastlanmakla birlikte İslam'ın yayılışı Osmanlı Dönemi ile gerçekleştirilmiştir. İslam dinî Kosova topraklarında zorbalık ve şiddet ile yayılmamıştır. Gerçek hayattan uzak, kilisenin dayattığı kurallar ile hayatlarını sürdüren halk bundan usanmış ve o ezilmişliğin altında kalkmak için onlara küçükçük bir yardım yeterli olmuştur. İslam bu durumdaki insanlara ulaşarak onları o karanlıktan çıkarmış olduğu söylenebilir.

5. İslam'ın Örf ve Âdetlere Etkisi

Kosova topraklarında en çok da dağlık alanlarda, yol ulaşımı zor olan bölgelerde, var olan İmparatorluğun koymuş olduğu kanunlar dışında örf de geçerliydi. Bu örf yazılı olmayıp sözlü olarak nesilden nesile geçmiştir. Osmanlı zamanında da aynı durum söz konusudur. Devletin ve Osmanlı örfün ulaşmadığı her bölgede halkın kendisi kiliseye bağlı kanunlar düzenleyip onları hayatlarında esas olarak almışlardır. Savaşların sürekli devam etmesi insanların kaybına neden oluyordu. Bundan dolayı bu bölgelerde “kanun” adı altında farklı sorunlarla ilgili kurallar bir kitapta toplanmaya başlandı. XX. yüzyıla kadar sözlü olarak taşınan bu kurallar her bölge için geçerliliği yoktu. Her bölgenin kendi örfi kuralları vardı. Kosova bölgesi için geçerli kanun Lek Dukagjini kanunu idi. Bu kanun yazılı olmayıp kısa cümlelerden ibaretti. Medeni kanun haline ise Shtjefan Gjeqovi tarafından toplanıp bir araya getirildi. 12 kitap haline getirilen kanun 1263 paragraftan oluşmaktaydı. Ana temaları ise kilise, aile, evlilik, ev, iş, borç, yardımlaşma, ahde vefa, namus, maddi hasarlar, cinayet-suçlar, muhtarlık, özgürlük-fetihler imtiyazlıktı. Kanunun en büyük özelliği çıkan kavgaları önlemek ve Kosova topraklarında hüküm süren İmparatorlukların koydukları kanunları ezip onları haksız göstermekti.³²

Bu kanunlar incelendiğinde İslami açıdan birçok uyuşmayan yönler bulunmaktadır. Mesela LDK'a göre kan davası üç şekilde çözülebilir. Birincisi barıştırma, ikincisi tazminat, üçüncüsü ise öç almaktır. Öç almaktaki sorun katili vurmanın dışında erkek

³² Oliver Jens Schmitt a.g.e., s. 55-56.

akrabalarından herhangi birini de vurabilmektedir.³³ Bu durum ise İslam dinî ve Osmanlının koymuş olduğu kanunlarına ters düşmekte idi. Bu tür ağır konularda Arnavutların örfü daha ağır basmaktaydı. İslami değerler ise esas alınmamaktaydı. Ki bu durum günümüze dek devam etmektedir. Diğer konularda ise İslami değerler Arnavutlar arasında yer edinmiş fakat bunu daha çok günlük hayatta görmekteyiz. Örneğin temizlik ve insanlar arasındaki farkın kalkmasıdır.

İslam dinî Arnavut örf ve âdetlerini hemen her alanda etkisini göstermiştir. Eski örf ve âdetlerin yerini tamamen almamışsa da bir köşesinden etkilenmiştir. Mesela mehir konusudur. LDK’ya göre kız tarafına verilen para ailesine verilmekteydi. Bir nevi kız ailesi tarafından satılmaktaydı. Çünkü baba evinde fazlalık dışında başka bir şey ifade etmiyordu.³⁴ Bu durum Osmanlının gelmesiyle değiştirip verilen para ailesine değil mehir olarak kızın kendisine verilmeye başlanmıştır.

C. İSLAM HUKUKUNDA EVLİLİK

Aile insanlık tarihi kadar geçmişi olan kıyamete kadar da varlığını sürdürecektir. Aile ne kadar sağlam ve belirlenen hukuki kurallara uyarsa, devlet o kadar sağlam ve güçlü olur. Bundan dolayıdır ki, bütün devletler hukuk sistemlerinde, ailenin önemini bildikleri için, bu kuruma özel hukuki düzenlemeler yapmışlardır.

İnsan tek başına yaşayamaz, huzur bulamaz ve rahat edemez. Hayatını paylaşacağı, ihtiyaçlarını gidereceği bir eşe ihtiyacı vardır. Dolayısıyla en iyi ve tek çözüm evliliğidir. Evlilik iki kişinin birleşmesinden ve aile kurmalarından oluşmaktadır. Bu ailenin ise sağlam olması bireylerin karşılıklı hak ve sorumluluklarından bilgili ve bilinçli olmalarından geçmektedir. İslam dinî bu konuyu önemseyip özen göstermiştir.

Allah (c.c). Kur’ân-ı Kerîm’de insanları evliliğe teşvik etmekte, evliliğin çeşitli fayda ve hikmetlerinden bahsetmektedir. Bu konuda şöyle buyurmaktadır: “Allah size kendi cinsinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar türetti; sizi güzel

³³ Shtjefan Gjeqovi, *Kanuni I Leke Dukagjinit*, Tirane, Geer yay., 2001, s.85.

³⁴ Shtjefan Gjeqovi a.g.e., s.14.

ürünlerle rızıklandırdı. Onlar yine de bâtila inanıp Allah'ın nimetine karşı nankörlük mü ediyorlar?"³⁵

*"Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan cariye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır".*³⁶

Yine Kur'an-ı Kerim'de kadının kocası, kocanın da karısı üzerinde olan haklardan bahsedilmektedir, Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"...Kadınların, makul ve meşru ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur. Allah izzet ve hikmet sahibidir.*³⁷

Evlilik her zaman sorunsuz, problemsiz geçemeyeceği için Allah (c.c.) taraflara sabırlı ve hoşgörülü olmalarını tavsiye etmektedir.³⁸ Yine çiftlerin arasında sorunlar büyükse, eşlerin arasını bulmaları için hakemlere görev yüklemektedir.³⁹ Neticede çiftin geçinme İmkânı yoksa, güzellikle ayrılmaları ve birbirlerine saygı göstermeleri istenmektedir.⁴⁰

Kur'an'da evlilikle ilgili ve teferruatlı olarak bilgi verilmesi aile hayatına önem verildiğini göstermektedir. Aile hukuku bahsi geçen ayetler ve Peygamber efendimizin hadislerinden aile hukuku meydana gelmiştir. İslam hukuku açısından evliliğin veya yuva kurmanın önemi büyüktür.⁴¹

Evlenme karı-koca arasında birlikte yaşamaya ve karşılıklı yardımlaşmaya İmkân veren, taraflara karşılıkla hak ve ödevler yükleyen bir sözleşmedir. Bu sözleşme her şeyden önce birbiriyle evlenmeleri, dinen ve hukuken mümkün olan kişiler arasında ve iki şahit huzurunda yapılır. Şahitler bu sözleşmeye açıklık getirip, etrafa duyurmak için de önem arz etmektedirler. Bunun dışında evlilik için herhangi bir şekil şartı aranmamıştır.

İslam hukukunda evlilik, dinî bir sözleşme sayılmaz, dolayısıyla nikâhın mutlaka müftülük veya cami gibi bir mekânda yapılması gerekmemektedir. İslam hukukunun klasik doktrinine göre, evlenmenin bir adam huzurunda yapılması şart olmadığı gibi,

³⁵ Kuranı Kerim, Nahl, 72.

³⁶ Kuranı Kerim, Nisa 3.

³⁷ Kuranı Kerim, Bakara 228.

³⁸ Kuranı Kerim, Nisa 19.

³⁹ Kuranı Kerim, Nisa 35.

⁴⁰ Akif Aydın, "Aile hayatı", *İlmihal II İslm ve Toplum*, TDV yay., Ankara 2006, s.196.

⁴¹ Kuranı Kerim, Rum 21.

resmî bir memur önünde yapılması da dinen gerekli değildir. Ancak evlenmelerin belirli bir disiplin altına alınması, tarafların, varsa veli ve vekillerinin evlenme veya evlendirme ehliyetine sahip olup olmadıklarının bilinmesi, resmî bir memur tarafından yapılan evliliklerin ispat kolaylığı taşınması, doğacak çocuklarının nesebinin bilinmesi ve ortaya çıkması gibi gayelerle oldukça erken dönemlerden itibaren evlenmelerin devlet kontrolünde yapılmasına özen gösterilmiştir.⁴²

Evleneceklerin durumuna göre nikâhın hükmü farz, vacip, sünnet, haram, mekruh veya mübah kısımlarına ayrılır:

- Evlenmediği takdirde zinaya düşeceği kesin olan kimsenin evlenmesi farzdır.
- Yine evlenmezse, zinaya düşme tehlikesi bulunan kimsenin, mehir ve nafakayı sağlayacak durumda ise evlenmesi vaciptir.
- Evlenince, eşine zulüm ve işkence yapacağı kesin olan kimsenin evlenmesi haramdır.
- Eşine zulüm yapma ihtimali bulunan kimsenin evlenmesi mekruhtur.
- Cinsel bakımından itidal halde bulunanların evlenmesi sünnettir.⁴³

⁴² Mehmet Âkif Aydın a.g.e., s.198-199.

⁴³ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk yay., İstanbul 2003, s. 153.

İKİNCİ BÖLÜM
KOSOVA ARNAVUT TOPLUMUNDA NİKÂH UYGULAMASI

A. GENEL OLARAK ARNAVUTLARDA NİKÂH

Toplumu ayakta tutan en önemli unsurlardan biri ailedir. Aile kurumunun oluşması ise sağlam evliliklerle gerçekleşir. Aile ve evlilik birbirini tamamlayan iki temel kavramdır. Evliliğin bir kurum olmasına karşılık aile toplum içinde en küçük ve temel sosyal grup ya da birliktir. Böylece aile denilen sosyal birliğin kurulması için gerekli bütün yolları, kuralları içeren sosyal kuruma evlilik denir. Aileye ulaşabilmek için birkaç aşamadan geçmek gerekmektedir.⁴⁴

Kosova Arnavut toplumunda evliliğe adım atmak için gençlerin ve anne babalarının nazaran evin büyüğü olan dedenin sözüne ve seçimine saygı ve itibar gösterilmekteydi. Dolayısıyla dedenin izni olmadan nikâh yapılmazdı. Dikkat edilmesi gereken bir başka konu da iki gencin sadece kan ve süt hısımlığı değil, aynı köyden olmamalarıydı. Bunun dışında bir de evlenecek olan çiftin aynı statüden olmalarıdır.⁴⁵ Arnavut örfünde yine önemli olan bir diğer konu da evin kızları ve oğlanları, doğum sıralarına göre evlenmeleri idi. En çok dikkat edilen husus ise yaşça küçük kız kardeşler ablalarının sıralarını geçmemeleri ve küçük olan erkek kardeşler abilerinin sıralarını geçmemeleri idi. Bazen kız kardeşler kız olmaları sebebiyle abilerden önce evlenebilirlerdi.⁴⁶

Her toplumun kendine özgün örf ve âdetleri olup onların içlerinde nikâh uygulamaları bulunmaktadır. Konunun genişliğine bakılırsa, Kosova Arnavut toplumunun nikâh uygulamalarını birkaç ana başlık içinde toparlamak mümkündür.

1. İslam Öncesi Arnavutlarda Nikâh

Nikâh önemli bir ritüel olup, insanın hayatında en uzun dönemi kapsamaktadır. Bundan dolayı eski Arnavut toplumunda nikâh-evlilik sadece iki gencin arasında oluşan bir bağ

⁴⁴ Yılmaz Yeşil, *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri)*, Grafiker Yay., Ankara 2014, s. 151.

⁴⁵ Nexhat Çoçaj, *Hasi Enciklopedi Etnokulturore IV, Ritet e Lindjes, Dasmes dhe Vdekjes, Durres, Mileniumi i ri*, 2012, s. 169.

⁴⁶ M.E. Durham, *Per fiset, ligjet e zakonet e ballkanasve*, Arberia yay., 2009, s. 252.

değil, aynı zamanda iki ailenin birleşmesi demektir. Yapılan nikâh iki ailenin hem ahlaki hem de ekonomik olarak güçlenmesiydi.

Bu dönemde nikâh iki gencin istemesiyle değil, iki ailenin çıkarları üzerine oluşan bir akittir. Çünkü ailenin her ferdi aile için çalışırdı ekonomik özgürlüğü yoktu. Dolayısıyla evliliğe gereken para bir kişi tarafından bir araya toplanamazdı. Bunun aşılması için birlik ve beraberliğe ihtiyaç vardı.

Gençlere sorulmaması konusunda yine en mağdur olan kızlardı. Çünkü hiçbir zaman onların fikri alınmazdı. Hatta onlara nişan haberi anneleri veya evdeki kadınlardan biri tarafından ulaşırdı. O dönemin kızları hayallerin peşinden gidemezlerdi. Çünkü hayal etme durumu olmamıştır. Ailelerin verdiği kararlara uymak zorundaydılar. Genel olarak gençlere evlilik isteği sorulmazdı. Çoğunlukla anne babasına bile sorulmazdı. Çünkü aileler kalabalık gruplar halinde yaşamaktaydı. Böylece evdeki kararları ailenin en yaşlısı alıyordu.

Evin dedesi gençlerin evlilik kararlarını alınca karşı tarafın ailesine çok dikkat ediyordu. Çünkü aileler ekonomik, sınıf, statü gibi konularda eşitlik aranması söz konusudur. Bu nesillerin devamı ve iki ailenin güçlenmesi için bu anlayış önem taşımaktadır. Bu durum sadece köklü ve zengin aileler için geçerli değil, fakir aileler için de geçerlidir.⁴⁷ Bu durum dağlık bölgeler için her zaman aynıydı. Kasaba tarzı bölgelerde ise çok nadir olsa da ailelerin izni olmadan iki gencin evlenmesi mümkün olmuştur. Çok nadir görünen bir başka durum ise zengin fakir sınıflarına ait gençlerin evlenmesidir.⁴⁸

Gelinin hangi aileden hangi bölgeden seçilme konusu yine ailenin en büyüğüne aittir. Her zaman olmazsa da dede bu kararı kendi başına almayıp kabilesinin büyüklerine de danıştığı olur. Bir gelinin seçilmesinde en önemli unsurlar o ailenin erkek tarafının sınıfından olması, köklü ve saygılı bir aileden olması ve ailesinin çalışkan olmasıdır. Evlendirilecek oğlan zenginlerin sınıfından olup bir özü veya yaşça büyük olması halinde fakirlerin sınıfında kız isteme durumu vaki olmuştur.⁴⁹

⁴⁷ Mark Tirta a.g.e., s. 272.

⁴⁸ Baki Haliti a.g.e., s. 79.

⁴⁹ Mark Tirta a.g.e., s. 273.

İki ailenin dünür olmasına sebep olan kişi, sadece erkek tarafı olmamış, iki ailenin akrabası olan birisi aracılık etmiştir. “Aracı olmadan gelin olunmaz”- böyle bir evlilik söz konusu olmuşsa LDK’ya göre o evlilik sayılmamıştır. Bundan dolayı o genç kız gelin gibi süslenmeyip kız gibi damadın evine gider.⁵⁰

Evlilik akdine resmî veya dinî bir görevlinin iştirakinin şart olup olmamasına göre tarih boyunca üç nevi evlilik görülmüştür: Bunlar hususi, dinî ve medeni evlilik şeklinde sıralanabilir. Hususi evlenme en eski ve en yaygın şekil olarak bilinmektedir. Bu evlilik türü kız kaçırma veya kızın ailesi bir meblağ üzerinde anlaşarak yapılandır. Daha sonra ise bu durum daha farklı bir uygulama şekline dönüşmüştür. Kızın ailesiyle önceden anlaşarak kız satın alınmaktaydı. Daha sonraki dönemlerde ise bu ailevi bir akit karakterine dönüşmüştür. Hususi evlilikte dinî ve resmî bir görevlinin akde iştiraki şart değildi.⁵¹ İslam öncesi Arnavutlarda hususi evlilik türü kullanılmıştır. Çünkü ilk dönemlerde kız kaçırma, daha sonra kızın ailesi ile bir meblağ üzerinde anlaşma, kızı satın alma ve en sonunda iki ailenin rızası ile evlilik yapılmıştır.

2. Osmanlı Dönemi ve Sonrasında Arnavutlarda Nikâh

Osmanlı gelmeden ve İslam ile tanışmadan önce Kosova halkı Hristiyan veya pagan idi. Bütün örf ve âdetler Hristiyan ve paganizme aitti. Nikâh uygulamaları ile ilgili aynı durum söz konusudur. Osmanlının bu topraklara gelmesiyle değişen sadece din olmamış, örf ve âdetler de değişiklikler yaşamıştır. Eski âdetler korunmaya çalışırken onlarla paralel olarak İslami ve Osmanlı kültürü halkın içine yerleşmeye başlamıştır. Nikâh ve evlilik âdetleri LDK’ya göre bir yere kadar gerçekleşmeye devam edildiyse de İslam’a ters düşen o konularda söz konusu kanunlar uygulanmamış, yerine İslam hukuku veya Osmanlı örfi hukuku uygulanmıştır. Osmanlı öncesine kadar nikâh akdi yapılırken, kız tarafına verilen ve başlık parası olarak bilinen belirli bir para ödenmekteydi. Fakat onu gelin değil ailesi alıp kullanıyordu. Osmanlının gelmesiyle ise mehir nikâhın bir şartı olarak uygulanmaya başlanmıştır. Bunun uygulanması söz konusu dönemde yapılan boşanmalar esnasında kadınlar tarafından mehir istendiğinden anlaşılmaktadır.⁵²

⁵⁰ Shtjefan Gjeçovi a.g.e., s. 13.

⁵¹ Hayrettin Kahraman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, C. I, İstanbul, İz yay., 2006, s. 292.

⁵² Ismail Rexhepi, *Dokumentet Osmane në arkivin e Kosovës*, Prishtinë, Shkrola yay., 2004, s. 121.

Osmanlı'dan önce de var olan sonrasında da devam eden bir uygulama ise akraba evliliği yasağıdır. Osmanlı'da bunun gerekçesi İslam'ın daha çok yayılması ve Müslümanların sayısının çoğalması anlayışıdır. Böylece bu uygulama yerel halk tarafından kabul görmüş ve günümüze dek özen gösterilip uygulanmaya devam etmiştir.⁵³

İslam ile değişen bir başka âdet ise düğünün biri erkekler diğeri bayanların kutladığı iki ayrı evde olmasıydı. Bayanlar her zaman düğün evinde, erkekler ise yakın bir akrabanın evinde kalmaktadırlar. Yine İslam'dan önce olmayıp sonradan dâhil olan bir başka uygulama ise yeni evli çiftin duasıdır. Bu duaya damat duası denilmiştir. Köy veya mahalle imamı damadın evine gelip gerdeğe girmeden önce nikâh duasını yapar.

Osmanlıdan önce ayrılık kararını hiçbir şekilde gelin veremezdi. Çünkü LDK'ya göre böyle bir hakkı yoktur. Kanuna göre sözlünen kız damadı beğenmese dâhi ondan ayırlamaz.⁵⁴ İslam hukukuna göre de boşama yetkisi erkeğe verildiyse de özel durumlarda gelin adayı da bu hakkı üstlenebilmektedir.⁵⁵ Hanefiler kadının talebi üzerine boşanmayı çok dar sınırlar içinde tutmuşlardır. Bundan dolayı Osmanlı aile hukukunda çok revaç bulmamış ve bu konu üzerine hâkimin salahiyeti genişlemiştir. Böylece Osmanlı Dönemi'nde farklı sebeplerden dolayı hanımların da çok nadir de olsa boşanmayı istediklerini görmekteyiz.⁵⁶

3. Modern Dönemde Nikâh

Kosova toplumu her zaman âdet, gelenek-göreneklere bağlı olan bir millet olarak bilinmektedir. Zamanın geçmesiyle ve bilhassa Kosova'nın son savaşıdan sonra birçok durum değişiklik göstermiştir. Örf ve âdetler çoğunlukla geçmişe ait kalmışlarsa da nikâh ve evlilik konusunda değişiklikler yaşanırken, eski âdetler ya modernize edilmiştir veya eskiden olduğu gibi devam etmektedirler. En büyük değişiklik ise, önceden düğünler damadın evinde gerçekleşirken, modern dönemde düğün salonlarında çok çeşit yemek ve içeceklerle yapılmaktadır. Detaylı olarak düğün merasimi incelendiğinde eski âdetlerin varlığının bazen yoğun bir şekilde, bazen küçük değişikliklerle devam ettiği

⁵³ Hajri Mexhiti ile söyleşi.

⁵⁴ Shtjefan Gjeçovi, a.g.e., s. 13.

⁵⁵ Hamdi Döndüren, a.g.e., s. 361-362.

⁵⁶ Ismail Rexhepi a.g.e., s. 120.

görülmektedir. Modern dönemin en büyük yoğunluğu ve olmazsa olmazlarından yüzük, gelinlik, düğün pastası ve balayıdır. Neredeyse evlenen her çift bu dört noktada yoğunlaşmaktadırlar. Hatta bazı çiftler düğün merasimi yapmayıp o parayla balayına gitmekte. Genel olarak şehirlerde, çok nadir de olsa köylerde de daha önce âdet üzere olmayan dışarıdan düğün organizasyonunu modern dönemde sıkça görmekteyiz. Fakat bu demek değildir ki, farklı organizasyon firmalarından yapılan bu düğün hazırlıkları eski örf ve âdetlerden uzaktır. Çünkü aile ve çiftlerin isteği üzerine eski âdetler yaşatılmaktadır.⁵⁷

Kosova toplumunu Sırp düşmanına karşı dimdik tutan elbette örf ve âdetleridir. Bunların içinde en önemli olanlardan biri nikâh ve evlilik âdetleridir ki bu âdetlere göre düğün merasiminde söylenen şarkılar genel olarak çiftin düşmana karşı güçlü olup çocuklarını da vatan sevgisiyle büyütmelerini öğütleyen kahramanlık şarkılarıdır. Kosova bağımsızlığını kazandıktan sonra da bu eski şarkılar değerini kaybetmemiş Hâlen eskisi gibi söylenmektedirler.

Modern dönemin getirdiği değişiklikler farklıdır. Dindar aileler İslam ülkelerini, bilhassa Türkiye'yi örnek alırken, dindar olmayan aileler ise Avrupa ülkelerini örnek almaktadır. Her ne kadar nikâh ve düğün merasimlerinde bahsi geçen bölgelerdeki uygulamaları örnek alınsa da eski âdetler terk edilmemekte ve onlar da önem arz etmektedir.

Modern dönemin en önemli ve en öne çıkan farklılığı ise gençlerin birbirlerini kendi seçmeleridir. Çünkü Osmanlıdan önce Osmanlı Dönemi ve sonrasında da evlenme çağına gelen gençler en çok da gelin adaylarına hiçbir şekilde seçim hakkının tanınmadığı söylenebilir.

Modern dönemde ise aracı sadece âdetten gönderilmektedir. Bu dönemdeki evlilikler genel olarak gençlerin kendi seçimlerine bırakılmış veya bırakılmak zorunda kalmıştır. Gençler artık ailenin köklerine bakılmasına ihtiyaç duymamaktadırlar. Şayet geline veya damat adayı iyi bir iş, mülk ve mesleğe sahip ise ve dolayısıyla ekonomik açıdan bir sıkıntıları yoksa evlenmede bir engel görülmemektedir. Böylece aracının aileleri

⁵⁷Vullnet Krasniqi, *Dasmat Kosovare mes tradites dhe modernes*, Koha Ditore gazetesi, 23.07.2011, s. 35.

bağlamak ve birbirlerini tanımak gibi bir görevi kalmayıp sadece âdet üzere gönderilmektedir.

Modern dönemde değişikliğe uğrayan bir başka husus da sadece çevre köylerde karşılıklı evliliklerin olması değil artık küreselleşen dünyamızda eğitim, sosyal ve kültürel hayatın gelişmesiyle ve bilhassa eğitim öğretimin yaygınlaşmasıyla gençlerin birbirlerini bulup farklı şehirlerden tanışıp evlenebiliyor olmalarıdır. Yine sıkça rastlanan bir durum da gençlerin sosyal ortamlarda birbirlerini tanımalarıdır. Bu tip evliliklerde gençlerin sadece şehirde değil, farklı ülkelerde de evlenmeleri söz konusudur. Bunun en kötü yanı ise din farklılığına bakılmaması ve doğacak çocukların kültür ve din açısından on sekizinden sonra kendi seçimlerine bırakılmasıdır. Bu duruma Kosova 1999 savaşının sonrasında barış gücü olarak farklı ülkelere gelen askerlerin, Kosova'nın genç kızlarıyla evlenmelerini de bağlayabiliriz. Çünkü burada da din ve kültür farklılığına bakılmaksızın gençler tarafından evlilik kararları alınmıştır ve hâlen alınmaya da devam etmektedir. Bu durumlarda ise ailelerin çocuklarının kararlarına destek vermeleri çocuklarının ekonomik açıdan zorlanmaları ve bilhassa savaş sonrası her şey yıkıldığından dolayı iş ve geçim sorunu gibi sıkıntılarından kaynaklanmaktadır.⁵⁸ Dolayısıyla savaştan sonra yabancı askerlerle evlenen birçok Kosovalı gencin olduğu ve bu evliliklerin Hâlen sürdürüldüğü bilinmektedir.

B. NİŞAN ÖNCESİ YAPILANLAR

Evlilik akdinin gerçekleşmesinden önce örf ve âdetlere göre ailelerin, birbiriyle irtibat sağlayıp tanışmaları, aracının girişimiyle görüşmeleri, birbirileri hakkında bilgi edinmeleri gibi birçok gelişmenin meydana gelmesi söz konusudur.

1. Evlenecek Olanların ve Ailelerin Birbiriyle Tanışmaları

Nikâh akdi insanın hayatında en önemli kararlarından biridir. Kişinin bu kararı alırken çok iyi düşünmesi ve kendisine uygun bir eş bulması önemlidir. Tarih kitaplarına göre önceki dönemlerde gençlerin ve ailelerinin tanışmaları aracı yoluyla olmuştur.⁵⁹ Aracı her iki aile arasındaki bilgileri aktarmakta ve haklarında gerekli malumatlar vermektedir.

⁵⁸ Vullnet Krasniqi, a.g.e., s. 35.

⁵⁹ Nexhat Çoçaj a.g.e., s.195; Mark Tirta a.g.e., 275.

Şayet aileler arasında bağın kurulması için engel teşkil edecek herhangi bir husus yoksa o zaman aracı yoluyla nişan ilan edilmekteydi. Bu şekilde her iki aile artık akraba statüsüne girip karşılıklı görevleri zamanla yerine getirme aşamasına geçilmiş olur.

İki ailenin tanışmaları ilk olarak evin en büyüklerinden başlanır. Onlar da genel olarak erkeklerdir. Bayanların haberi olmazken nikâhlanacak gençler ise durumdan en son haberdar olurlar.⁶⁰ Günümüzde ise bu durum sadece ulaşımı zor olan dağlık köylerde nadiren görülmektedir.

İki ailenin tanışması ise aracı tarafından kız evinden alınıp damat adayının evine gönderilen yüzük ve havludan sonra olmaktadır. İki gencin nişanlanmasına sebep olan aracı genel olarak yakın akrabalarından biridir. Fakat bir süre sonra bu iş meslek haline gelmiş ve birçok ailenin kurulması bu tür kişiler sayesinde gerçekleşmiştir. Durum böyle olunca ortaya geçimsiz evlilikler ve evliliği zorla yürütme durumu çıkmıştır. İki ailenin tanışması ve bilhassa iki gencin görüşmesi sünnete uygun olup Hz. Peygamber'in teşvik ettiği bir durumdur. Arnavut toplumunda ise bu konuda neredeyse 1970'li yıllara kadar bir değişiklik olmamıştır. Aileler tanıştıysa da evlenecek olan gençler birbirlerini ilk defa düğün günü gerdekte görmüşlerdir.⁶¹

Günümüzde ise aracının eskisi gibi önemi olmayıp âdet üzere dünürlerin tanışmalarına vasıta olmaktadır. Çoğu zaman gençler kendileri tanışıp evlilik kararı aldıktan sonra ailelerini de haberdar edip ilk adımları atmış oluyorlar. Bu durumda örf gereği aracı olarak kızın dayısı temsilen ailesine teklif ve nişan için gönderilmektedir. Bu şekilde evlenecek olanlar önceden anlaştıkları için nişan yapılmakta ve aracı ikna konusunda herhangi bir zorluk yaşamamaktadır.

Hayat boyu beraberlik hedefiyle bir araya gelecek olan kişilerin birbirlerini görmeden, tanımadan evlenmeleri kabullenilecek bir durum değildir. Fakat Arnavut toplumunda evlilikler incelendiğinde, modern döneme kadarki zamanda, gençler birbirlerini gerdek gecesine kadar tanımamışlardır. İslam dini açısından duruma bakıldığında iki gencin birbirini görme hakkı vardır.

⁶⁰ Mark Tirta a.g.e., s. 272.

⁶¹ Selim Paqarizi (İmam, 64 yaşında) ile 25 Mart 2024 tarihinde yapılan söyleşi.

İslam dininde genel olarak nâmahrem (birbiriyle evlenmeleri haram olmayan) erkeklerle kadının bir arada bulunmaları, görüşmeleri ve birbirlerine tabiri caizse alıcı gözüyle bakmaları hoş karşılanmamıştır. Ancak ömür boyu yaşamayı hedefleyen kişilerin birbirlerini görmeden, tanımadan evlenmeleri de düşünülemez. Bunun için, Peygamber efendimiz sahabeye evlenmek istedikleri eşlerini bizzat kendileri görmelerini tavsiye etmiştir. Mugîre b. Şu'be (ö. 50/670) evlenmek için bir kadına talip olmuş ve Hz. Peygambere söylemiş, o da kadını görüp görmediğini sormuş, “görmedim” cevabını alınca şöyle demiştir: “Ona bak, onu gör, çünkü bu ilerde birbirinizi sevmeniz ve aranızdaki sevginin devamı için daha elverişlidir”.⁶²

Hadisin erkeklere hitap etmesi, görmenin sadece erkek tarafının hakkı olduğu anlamında algılanmamalıdır. Evlilik rızaya dayanan bir akit olduğuna göre, kadının da neye razı olduğunun bilmesi tabii hakkıdır. Dolayısıyla kadının da evleneceği erkeği görmesi aynı kapsamda değerlendirilmelidir. Evlilik öncesi görüşme konusuna eklenecek bir önemli nokta da, şudur ki bu görme veya görüşme, tarafları rencide etmeyecek tarzda olmalı ve taraflar yalnız başlarına bırakılmamalı, söz konusu görüşmeler üçüncü kişilerin bulunduğu ortamlarda yapılmalıdır.⁶³

2. Teklif ve Görücünün Görevi

İki gencin birleşmesinde ve nikâh akdinin gerçekleşmesinde en büyük iş aracıya düşmekteydi. Erkek tarafından kız tarafına teklifi götüren aracı olmuştur. Fakat bu teklifi yapmadan önce aileler, kız veya erkek tarafı kim aracıyı bu görevle görevlendirmişse önceden iki ailenin sınıf, ekonomi, din, kan, süt ve kabile gibi konularda uyuşmanın varlığı ile, geçici veya sürekli engel teşkil edecek bir durumun söz konusu olup olmadığı araştırılmaktadır. Eğer sorun yok ise aracı gönderilir. Bir gelinin eve gelmesi o evin hem ekonomik hem de iş gücünün artması demektir. Bundan dolayı iki gencin aynı sınıftan, aynı dinden, aynı ekonomik durumdan, farklı kan ve süt bağından ve farklı kabilelerden olması gerekiyordu.⁶⁴ Günümüzde ise bu âdetten geriye aracının sadece âdet üzere kız

⁶² Abdullah Çolak, *İslam Aile Hukuku*, Yılmaz yay., Malatya 20216, s.34-35.

⁶³ Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı yay., İstanbul 2012, s. 35.

⁶⁴ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 168-169; Yllka Selimi, *Jetë Familjare*, Tiranë, Nene Tereza, 2007, s. 78; Mark Tirta.g.e., 273.

evine gitmesi, havluyu (sözü) alması ve damadın ailesinden güzel bir bahşış alması kalmıştır.

Aracının, iki ailenin de tanıdığı şahsiyetli, hitabeti güçlü olan, akıllı, âdetleri iyi bilen biri olması aranan bir durumdur.⁶⁵LDK'a göre görücü ile ilgili belirlenmiş kanunlar vardır. Birincisi aracının belirlenmesi, ikincisi aracının görevleri ve hakları (gelin ve damadın sözde durmaları konusunda aracılık yapmak), üçüncüsü aracıya elli groş (para birimi) ayakkabı parası verilmesi (gelin alındığı gün aracıya ayakkabı alınır), aracıya hangi taraf bulursa bulsun, ayakkabıyı damadın ailesi alır. Dördüncüsü ise aracı damadın kardeşiyle beraber gelin tarafına para gönderilir.⁶⁶ Bir dönemden sonra ise aracı vazifesini bir meslek haline dönüştürmüştür.⁶⁷

Osmanlı Dönemi'nde teklif ve aracılık görevini üstlenen genelde ya iki aileyi iyi tanıyan biri veya köyün ya da beldenin imamıdır. İmamın rolü sadece nikâh ve boşanma olmamış, genel olarak köyü ve çevredekileri iyi tanıdığından dolayı birçok çiftin aracı olarak evlenmelerine sebep olmuştur.⁶⁸

Günümüzde bu görevi üstlenen genel olarak kızın dayısı veya dayıoğludur. Dayı, yeğenin söz havlusunu ve diğer hediyelerini erkek tarafına gönderir ve böylece nişanın gerçekleştirildiğini ilan eder.

Teklif ve aracılık İslam dinî açısından herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. İki gencin evlilik ile bir araya gelmelerini İslam tarihi incelendiğinde birkaç şekilde görmekteyiz. Teklif ve görücü vazifesini İslam tarihindeki çeşitli örneklerle açıklamak mümkündür:

- **Doğrudan kadının ailesine yapılan evlenme teklifi:** Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'yi (ö. 58/678) babasından istemesi ve onunla evlenmesi.
- **Doğrudan kadına yapılan evlenme teklifi:** Hz. Peygamber Ümmü Seleme'ye (ö. 62/681) bizzat bu usul ile evlenme teklifi yapmıştır.

⁶⁵ Yllka Selimi a.g.e., s. 79.

⁶⁶ Shtjefan Gjecovi a.g.e., s.12.

⁶⁷ Mark Tirta a.g.e., 75.

⁶⁸ Hajri Mexhiti (90 yaşında, eski imam) ile 12 Ocak 2017 yapılan söyleşiden.

- **Kişinin kızını veya kız kardeşini iyi kimselere teklif etmesi:** Kasas sûresinde Hz. Mûsâ (a.s.) kuyuya yanaşamayan iki kıza yardım etmesi üzerine, kızların babası olan Hz. Şuayb'ın Hz. Mûsâ'ya kızlarından birini teklif etmesidir.
- **Kadının erkeğe teklif etmesi:** Nadir rastlanan bir uygulamadır.

Arnavut toplumunda en yaygın teklif ve görücülük türü doğrudan kızın ailesine yapılan teklifler ve kişinin kızını veya kız kardeşini iyi kimselere teklif etmesidir.

3. Kızı görmek

Bu başlığı da farklı din bazında ve farklı zamanlardaki uygulamaları ele almak suretiyle incelemek daha aydınlatıcı olacaktır. Genel olarak kızı görmek Hristiyan ailelerde çok önemli olmayıp, kızın ailesi, ekonomik durumu ailenin sınıfı ve genç kızın bir sakatlığı olmaması aranır. Osmanlı öncesi ve Osmanlı sonrası dönemlerde Müslüman ailelerde ve genel olarak Hristiyan ailelerde genç kızı değil görmek, iki ailenin en son haberi olurdu. Çünkü bu kararı veren ailenin en yaşlısıydı. Evlenecek kızı görmek ancak söz verildikten sonra mümkün olur ve sadece evin en yaşlı hanımları ve beyleri tarafından görülebilmekteydi. Gelin olacak kızı görmeden erkek tarafının söz alması nadiren ve belirli köy ve kasabalarda görülen bir durumdur.⁶⁹

Evlenmeden önce evlenecek tarafların birbirini görüp tanınması konusunda İslam'ın getirdiği uygulama hem aşırılıklardan uzak hem de evlilikten beklenen maksadı gerçekleştirmeye daha elverişli bir uygulama olduğu söylenebilir. Buna göre iki tarafın yanında üçüncü şahıs bulunarak iki genç birbirini görür ve konuşurlar. Bu yöntem ve yönlendirme bizzat Hz. Peygamber tarafından yapılmıştır. Fakat buna rağmen Osmanlı döneminde Arnavut örfünde birçok konuda değişikliğe gidildiyse de bu konuda farklı bir uygulama olmamıştır.⁷⁰

Günümüzdeki farklı bir yöntem uygulanarak kızı ilk gören ya damadın kendisi ya da damat adayının annesi ve kız kardeşleri olur. Son savaş öncesi dönemde kızı görmek, kızın evinde âdet iken, savaştan sonra bu durumun değişikliğe uğradığı görülmektedir. Artık kızı görme dışarıda bir restoran veya kafede gerçekleşmektedir. Örf gereği damadın

⁶⁹ Yllka Selimi a.g.e., s. 80.

⁷⁰ Hajri Mexhiti ile söyleşi.

ailesi gelin adayını görmek üzere kızın ailesinin evine giderler. Kız görme âdeti, bazen damadın bizzat kendisi, bazen de sadece damadın ailesi kız görmeye giderler.

Bir evlilik ilişkisinde amaçlanan durum her şeyden önce, evlenip eş olan kişilerin birbirlerine huzur vermeleri, fiziksel ve psikolojik olarak birbirlerini tatmin etmeleri, karşılıklı sevgi ve saygı içerisinde birlikte oluşturdukları aileyi sağlıklı bir şekilde devam ettirmeleridir.⁷¹ Bundan dolayı bu ilişkiye adım atmadan önce birbirlerini görüp beğenmeleri ne derece yakınlık kurabileceklerini araştırmaları, evlendikten sonra çıkması muhtemel olan sorunları asgariye indirmeleri için önemlidir.

Evlilik ilişkisinin sağlıklı bir biçimde sağlam bir temele oturtulabilmesi için evlenmeyi düşünen erkekle kadının belirli sınırlar dâhilinde birbirleriyle görüşmeleri, birbirlerini görmeleri zarurete binaen mübah kabul edilmiştir.⁷² Kızı görmek konusunda Hz. Hz. Peygamber'den Mugîre b. Şu'be'ye öğüt vardır, diğer taraftan da şöyle bir hadisi vardır: *“Bir kadınla evlenmek istediğiniz zaman, onun kadınsı niteliklerine bakabilirsiniz bakın”*⁷³. Dolayısıyla İslam hukukçularına göre bir erkek, evlenmek istediği kıza İslami ölçülerde bakabilir, yanlarında üçüncü bir şahıs bulunmak kaydıyla birbiriyle konuşmaları, ileriye dönük fikir alışverişinde bulunmaları caizdir.⁷⁴

C. NİŞAN UYGULAMALARI

İnsan dünya var oldukça var olacaktır. Nesillerin devamı, sağlıklı çocukların meydana gelmesi, onların iyi ahlak üzerine yetiştirilmesi, psikolojik ve sosyal açıdan insanın rahatlığı ve mutluluğu toplumun temel unsurlarındandır. Bunların gerçekleşmesi ve sorunsuz devamı evliliğe bağlıdır. Evliliğe ve aile kuruluşuna giden yol nişan ile başlamaktadır.

Bir ailenin kuruluşunda ilk safha, kadın veya erkek tarafının evlenme niyet ve arzusunu bir teklif şeklinde karşı tarafa iletmesiyle başlar. İslam Hukuk terimi olarak bir tarafın karşı tarafa evlenme, niyet ve arzusunu bildirmesine “hıtbe” denilmiştir. Bu terim klasik fıkıh kitaplarında kız istemek, söz vermek ve nişanlanmak gibi uygulamaların tamamını

⁷¹ Nuri Kahveci, *İslam Hukuku açısından nişanlılık*, Kilim matbaacılık, İstanbul 2007, s. 32.

⁷² Nuri Kahveci a.g.e., s.34.

⁷³ Ebu Davud, Nikâh.

⁷⁴ Mehmet Selim Aslan, *İslam Aile Hukuku*, Emin yay., Bursa 2019, s.22.

içine alacak şekilde kullanılmaktadır. Evlilik teklifi özellikle eski toplumlarda genellikle erkek tarafından yapıldığı için, erkeğin kendisiyle evlenmesi helal olan bir kadına veya onun ailesine evlenme isteğini bildirmesi şeklinde de ifade edilmektedir.⁷⁵

Nişanlanma her toplumda Hâlen güncelliğini ve önemini koruyan, uygulama şekli daha çok örfе dayanan ve toplumsal hayattaki önemli sosyal hareketliklerden biridir. Gerek geçmişte gerekse günümüzde daha çok örf olarak uygulanan nişanlanmanın aynı zamanda aile hukukunu yakından ilgilendiren ve bir örf olmanın yanında hukuki boyutları bulunan bir olgudur.⁷⁶

Düğün merasimine kadar geçecek zaman diliminde kız ve erkeğin günaha girmeden görüşmelerini sağlama gibi dinî birtakım duyarlılıklardan kaynaklanan endişelerle günümüzde nişanın hemen arkasında nikâh da kısılmaktadır. Bir mahzurdan kurtulmak için yapılan bu muamele, telafisi çok güç zararlara sebep olduğundan doğru bir uygulama olarak görülmeyebilir. Çünkü nişanlılık, İslam hukukuna göre taraflara evlenme mecburiyeti yüklediğinden her an bozulma ihtimaline açıktır. Herhangi bir sebeple nişan bozulduğunda, nişanla beraber yapılan nikâh, genellikle resmî kaydı olmadığından, aileler ve taraflar arasında husumet ve inatlaşmaya sürüklenmektedir. Bu nedenle nişan ve nikâh birbirinden bağımsız düşünülmeli ve nikâh düğün merasimine kadar ertelenmeli veya derhâl tescil edilmelidir.⁷⁷

Her toplumda olduğu gibi Kosova Arnavut toplumunda da evlilik yolu nişan ile başlamaktadır. Osmanlı öncesi nişan iki gencin bağı olarak görülmemekle beraber iki ailenin bağı ve çıkarı olarak değerlendirilmiştir. Bilhassa erkek tarafı her zaman bu konuda karar alma durumunda olmuştur. Çünkü iki gencin birleşmesi sadece neslin devamı olarak görülmemekteydi. Gelini daha çok evin bir işçisi gözüyle görme anlayışı vardır. Nişanda kızların onayı alınmamakla birlikte karşı çıkmaları da söz konusu değildir. Çünkü Kosova toplumunda, ailenin onayı ile yapılan bir nikâha kızın karşı çıkması ahlaksızlık olarak kabul edilir.⁷⁸

⁷⁵ Nuri Kahveci, a.g.e., s. 25.

⁷⁶ Nuri Kahveci a.g.e., s.30.

⁷⁷ Abdullah Çolak, a.g.e., s.38.

⁷⁸ Mark Tirta, a.g.e., 272.

Kosova toplumunda nişan XX. yüzyıldan önceki ve Hâlen birçok bölgede nişan olarak değil, *tutulma*, *örtünme*, *gelin çıkarma* gibi isimlerle adlandırılmaktadır.⁷⁹ Bu bölgeden bölgeye göre değişmekle beraber *verilmiş*, *sözlenmiş*, *havlusu gitmiş* gibi isimlerle de adlandırılmıştır.⁸⁰

Osmanlı döneminde de durum kısmen buna benzemektedir. İslam'ı kabul eden aileler dünür olurken yine eski âdetler üzere aile statüsüne bakmayı bırakmamışlardır. Benzer bir durum da gençlerin kendilerinin karar vermemesi, onlar adına ailelerin kararları önemli görülmektedir. Osmanlının son döneminde bazı şehirlerde nişan için aday gelin ve damada yapılacak evliliğe rızaları ve görüşleri sorulmuşsa da yine karar aileler tarafından alınmaktadır.⁸¹

Osmanlı sonrası durum az da olsa gevşeklik göstermekle beraber âdetler çoğunlukla devam etmiştir. Aynı statüden olmayan gençlerde evlilik bağı görülmüş, ancak bu ya kaçırma veya büyüklerin girişimiyle meydana gelmiş bir durumdur.⁸²

Nişan iki gencin arasında ancak aşağıdaki durumlar ele alındıktan sonra yapılmıştır:

1. Kan hısmı olmamaları
2. Süt hısmı olmamaları
3. Aynı kabileye mensup olmamaları
4. Gelin adayının dul olmaması
5. Aynı dine mensup olmamaları
6. Ekonomik açıdan aynı statüden olmaları.⁸³

Bu durumlar bütün zamanlar için geçerlidir. Farklılık sadece son savaşından sonra görülmekle beraber ilk üç engel Hâlen devam etmektedir. Diğer üç engel de gençler tarafından aşılmaktadır.

⁷⁹ Mark Tirta, a.g.e., 276.

⁸⁰ Nexhat Çoçaj, a.g.e., 173.

⁸¹ Hajri Mexhiti ile söyleşi.

⁸² Hajri Mexhiti ile söyleşi.

⁸³ Shtjefan Gjeçovi, a.g.e., 12; Nexhat Çoçaj, a.g.e., 163.

Arnavut örfünde nişanlılar birbirleri ile görüşemez ve tanıma girişiminde bulunamazlar. Halbuki nişan süreci iki gencin birbirini tanıma süreci olarak bilinmektedir. Bununla beraber nişan bir evlilik olmayıp, evlilik vaadinden ibarettir. Bundan dolayı nikâh akdi yapılmadıkça nişanlanmakla kız ve erkek birbirine helal olmaz.⁸⁴ Bu süreç içerisinde aralarında uyumsuzluk görünürse iki genç nişanı bozma hakkına sahiptir. İslam hukuku açısından nişan evliliğe verilen bir söz olarak geçmektedir.⁸⁵

Arnavut örfünde ise nişan evliliğin ilk adımıdır ve ondan vazgeçmek hoş karşılanmaz, hatta kan dökülmesine yol açtığı olur. Osmanlı Dönemi'nde az de olsa yumuşama görünüyorsa da, Arnavut toplumu “sözünde durma” özelliği ile tanındığı için geri dönmeyi uygun görmeyip nişanı evliliğin ilk basamağı olarak görmüştür. Günümüzde ise nişan süreci iki gencin birbirini tanıma dönemi olarak geçmekle beraber, birçok genç tarafından kötü niyetle de kullanılmaktadır. Nişan ile beraber dinî nikâh da kıyanların sayısı günden güne artmaktadır. Bu kişiler kendilerinde serbestliği hissetmektedirler ve sonunda da zaman zaman istenmeyen durumlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Oysa dinî yükümlülüklerin kalkması amacıyla dinî nikâh kısılması İslam hukukunun ön gördüğü mahiyette bir nikâh olmadığı gibi birçok sakıncayı da beraberinde getirmektedir.⁸⁶

1. Görücülük

İki gencin arasında kurulan evlilikte görücülerin önemli rolü olmuştur. LDK'ya göre görücü için kurallar belirlenmiş ve ayrı bir bölüm olarak bu konu ele alınmıştır.⁸⁷ Görücü genel olarak iki aileyi tanıyan biri olmuştur.

Bir dönem sonra görücülük işi meslek haline gelmeye başlamıştır. LDK'da “aracısız evlilik yoktur” kuralı geçmektedir. Aracı konuşkan, ahlaklı, sözü geçen gibi vasıfları taşımak zorundaydı. Çünkü işin içinde her zaman ikna söz konusuydu. Aracının işi üç bölümden oluşmaktaydı. Birincisinde iki aileyi ayrı ayrı ziyaret edip erkek ailesine düşündüğü kızıdan, kız ailesine ise düşündüğü damat adayı ve ailesi hakkında bahsetmektedir. Bu durumda nişanın ilk adımları atılmış olmaktadır ve hediye verilmez.

⁸⁴ Ahmet Yaman, *Legjislacioni Familjar Islam*, çev. Zymer Ramadani, Prizren, Diyanet Yay., 2012, s. 23.

⁸⁵ Hamdi Döndüren a.g.e., s. 137.

⁸⁶ Mehmet Âkif Aydın, a.g.e., s. 202.

⁸⁷ Bkz. Shtjefan Gjeçovi, a.g.e., s. 12.

İkincisinde ise iki taraftan olumlu bir cevap alındığında o zaman görücü kız ailesinden aldığı nişan havlusu veya ona benzer nişan yüzüğü gibi damadın ailesine gönderir ve nişan ilan edilmiş olur. Burada yemekli bir kutlamadan sonra görücüye sembolik bir hediye verilir. Üçüncüsünde ise düğün günü gelin damadın evine gittikten sonra görücüye vazife sonunda hediye olarak ayakkabı verilir. Bunun anlamı görücü nişandan önce düğüne kadar iki aile arasında yaptığı ziyaretlerde ayakkabılarının eskimesidir.⁸⁸

Osmanlı dönemi öncesi aile yakınları, gelin ve damat adayını, neredeyse nişan döneminde hiç görmemişlerdir. Aracıya güvenip nişan bağına kuran gençlerin hediyelerini görücü iki aileye ulaştırmıştır. Görücü genel olarak erkek tarafının yakınları olurdu. Aracılık işini her zaman erkekler üstlenmiş, bayanlar ise, gelin adayı hakkında bilgi toplamak üzere kullanılmıştır.⁸⁹

Osmanlı döneminde ve sonrası söz konusu durum Müslüman ailelerde değişiklik göstermiştir. Damadın yakınları (anne, baba, kardeş, yenge, abla gibi) gelini görmek üzere görücü ile birlikte kızın ailesine gittikleri de olur. Gelin adayı sadece bayanlar ile görüşür, damat adayını ise kız tarafının erkekleri görürler. Bu durum modern döneme kadar devam etmiştir. Böylece gençler düğün gününe kadar birbirlerini görmemişlerdir. Hatta nişan süresince birbirinin köy veya mahallelerinden geçilmezdi.⁹⁰

Modern dönemde ise görücülük âdet üzere kalan bir olay olarak geçmekle beraber birçok genç bu âdeti gereksiz görüp ısrarlı bir şekilde göz ardı etmektedirler.

Peygamberimiz (s.a.s.) bir hadîs-i şeriflerinde evlenecek iki kişi arasında aracı olmayı en hayırlı aracılık diye kabul etmiştir.⁹¹ İyi insanların birleşmesine vesile olmak faziletli bir davranıştır. Ancak evlilik için aracı olanlar tarafların vasıflarını olduğu gibi ortaya koymalıdır. Taraflar hakkında abartılı ifadeler kullanılmamalı, gerçek dışı açıklamalarda bulunmaları ileride olabilecek olaylarla gerçek ortaya çıktığında sıkıntılara sebep olabilir. Bundan dolayı aracılık yapan insanlar hak ve adalet ölçüleri içinde hareket etmelidirler.

⁸⁸ Mark Titra, a.g.e., s. 275.

⁸⁹ Yllka Selimi, a.g.e., s.79.

⁹⁰ Hajri Mexhiti ile yapılan söyleşi.

⁹¹ Ibn Mace, Nikâh 49.

2. Nişanın Duyurulması

Evliliğe giden yolun nişan ile başladığını belirtmiştik. İki gencin arasında nişanın gerçekleşmesi aracının sayesinde yapılmaktadır. İki aileyi ikna eden aracı işini bu kadarla yetinmeyip nişanın duyurulması için de iki ailenin hediyelerini birbirleriyle ulaştırmakla görevlidir. Bu durumun zaman içinde ve bölgeden bölgeye farklılık gösterdiği olur. Bazı bölgelerde nişan töreni kız evinde, bazı bölgelerde ise damadın evinde, bazı bölgelerde ise üçüncü bir şahsın evinde yapılır. Ancak gelin adayı aynı ortamda bulunmaz.⁹² İlk dönemin nişan hediyeleri ve Hristiyan toplumu için Osmanlı sonrasına kadar devam eden âdet kanunlarda belirlenmiştir. Bu hediye geline gönderilen gümüş bir yüzük ve bir miktar paradan ibaretti.⁹³ Bazı bölgelerde bunlara ilaveten hediye olarak geline başörtü gönderilir. Bunun anlamı artık bu kız biri tarafından örtünmüş ve başkası ona talip olamaz demektir. Bu durum XX. yüzyıla kadar devam etmiştir. XX. yüzyıldan sonra toz şeker de gönderilmeye başlanmıştır. Bunun duyurulması ise damat evinde kurulan sofralarda yapılır.⁹⁴

Osmanlı ile nişan âdetleri çok büyük değişikliklere uğramadıysa da birkaç noktada değişiklik göstermiştir. Nişan mutlaka erkek evinden duyurulmuş ve nişan hediyelerinin başında havlu yer almıştır. Bu havlu gelin adayı tarafından dokunmuş ve süslenmiştir. Damadın evinde sofralar kurulmuş ve görücü ile beraber kızın dayısı, ağabeyleri damadın evindeki yemeğe katılıp nişan hediyelerini takdim edip damat ailesini ve akrabalarını kutlarlar. Bu durum Müslüman ailelerde aynı şekilde devam etmektedir. Günümüzde ve önceki zamanlarda da köy ve mahalleye nişanı genç kızlar def ve şarkılarla, erkekler ise silah atışlarıyla duyurmaktadırlar.⁹⁵

Günümüzde büyük şehirlerde bazen köylerde de nişan yemeği evde olmayıp düğün salonlarında yapılmaktadır. Gerekçesi modern hayata uyum sağlayıp daha fazla kişiyi davet edebilmektir.

⁹² Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 195; Mark Tirta, a.g.e., 276.

⁹³ Shtjefan Gjeqovi, a.g.e., s. 13.

⁹⁴ Yllka Selimi, a.g.e., 79.

⁹⁵ Hajri Mexhiti söyleşi.

Nişan bir sözleşme sayıldığından dolayı ve nişan süresince aynı kıza bir başka kişinin talip olması caiz olmadığından dolayı nişanın duyurulmasında hayır vardır. Çünkü bu şekilde yanlış anlamalar ve başka taliplerin ortaya çıkması önlenmektedir. Nişanın İslam dinine ters düşmeyen örf ile duyurulmasında da bir sakıncası olmamaktadır.

Nişan döneminin süresi konusunda herhangi bir kural yoktur. Kimisinin nişan süresi kısa kimisinin ise yıllarca uzun sürmektedir. Bunun nedenleri genel olarak maddi olduğu halde, bazen askerlik, gurbet, beklenmeyen bir gelişme gibi durumlardan ileri gelmektedir.⁹⁶

3. Nişanın Bozulması Hali

Her nişanın evlilikle sonuçlanması anlamına gelmemektedir. Birçok durumda düğün yapılmadan önce çeşitli nedenlerle evlilikten vazgeçilmiştir. LDK'ya göre damat adayını nişanı bozabilir ve bunun bir sakıncası yoktur. Damat adayını nişanı bozmak istediği zaman aracıya haber verip aracı iki kişi ile birlikte gelin adayının evine gidip nişanın bozulduğuna dair haber verir. Bu durumda damada verilen ceza ise nişanda gönderilen hediye ve paraların kız tarafına kalmasıdır ve bunun dışında hiçbir sorumluluğu olmaz. Yine LDK'ya göre gelin adayının nişanı bozma hakkı yoktur. Şayet kız hiçbir şekilde damat adayını ile evlenmek istemezse ve ailesi de destek verirse ancak o şekilde kız nişanı bozabilmektedir. Bu durumda kız tarafı bütün hediyeleri geri vermek mecburiyetindedir. O hediyeler damadın özel sandığında ölüm gününe dek saklanır. Hediyeler damatta kaldığı sürece kız başka bir yere nişanlanamaz. Ancak damat ölürse veya kendisi izin verirse başka biriyle nişanlanabilir. Eğer kızın ailesi razı ise, fakat kız nişanlanan kişiye evlenmeyeceğini bildirirse, ailesi tarafından zorla evlendirilir. Kız bu evlilikte direnirse ve zorla olan bu evliliği kabul etmiyorsa, damat kızın bu isteksizliğine karşılık olarak kız babasının silahını alıp kızı o silahla vurur ve bu şekilde aralarında kan davası olmaz.⁹⁷

Osmanlı toplumunda nişan yapıldığının tescil ettirilmesine ihtiyaç duyulmuyordu. Çünkü tarafları bağlayıcı hiçbir kanuni zorlayıcılığı yoktu. Ancak sicillerde nişanın bozulduğunu gösteren pek çok kayıt mevcuttur. Bunun da sebebi, nişan esnasında alınıp verilen eşya

⁹⁶ Selim Paqarizi söyleşi.

⁹⁷ Shtjefan Gjeqovi, a.g.e., s. 13-14. Ayrıca bkz: Baki Haliti, a.g.e., s. 78-79.

ve paralar hakkında ortaya çıkan anlaşmazlıklar kimi zaman insanları mahkemelik etmesidir. Bunun yanında, iki taraftan biri ileride bir başkası ile evleneceği sırada, eski nişanlısının ortaya çıkarak kendisini nikâha zorlamaması için, aralarında nişan yapıldığını, ancak nikâhları olmadığını, şimdi nişanı bozduğunu ve karşı tarafla herhangi bir bağı kalmadığını mahkemede şahitler huzurunda kayda geçirmesidir. Ya da bilhassa küçük yaşlarda ana-babaları veya yakınları tarafından nişanlanan kız çocukları, cinsî olgunluğa erişerek evlilik çağına gelince, ailesince kendisi için seçilen koca adayını reddetmek suretiyle nişanı bozabilesidir. Bunlara ilâve olarak daha pek çok sebep nişanın bozulmasına yol açıyor ve taraflar bunu sicile kaydettirmek ihtiyacını hissetmişlerdir.⁹⁸

İslam öncesi dönemde Arnavut örfü bu hakkı sadece erkeğe ve en kötüsü sebepsiz yere nişanı bozma hakkını vermekle, bayanların haklarını çiğnendiği ve kilisenin dahi böyle bir duruma karşı çıkmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumla karşı karşıya kalan genç kızlar ise maddi manevi yıpranmışlardır. Bu yıpranmanın karşılığı ise gönderilen hediyelerin geri alınmamasıyla ve başka hiçbir cezanın verilmemesiyle son bulmuştur.

Arnavut topraklarına Osmanlının gelmesiyle bu tür sorunlar başka bir hal alıp değişikliğe uğramıştır. Yapılan nişanlar sicile kaydedilmiş ve nişanın bozulma durumu ile karşı karşıya kalındığında ise kızların hakları koruma altına alınmıştır. Diğer taraftan da *“nişanın bir akit olmaması sebebiyle çoğunluk müçtehitlere göre nişandan kızın vazgeçebilme hakkı doğmuştur”*.⁹⁹

Eski imamların anlattıklarına göre nişanın bozulmasıyla mağdur olan taraf genel olarak karşı tarafa para cezası ve nişanda verilen hediyelerin geri verilmesini talep etme hakkına sahip olmaktadır.¹⁰⁰ Günümüzde aynı uygulamaların devam ettiği görülmektedir. Nikâh durumu olmadığı için devlet mahkemeleri bu olaylarla ilgilenmemektedir. Dolayısıyla bu gibi durumların çözümü toplumun ileri gelenleri (imam, aracı, aile vekilleri vs.) tarafından çözülmeye çalışılmaktadır. Neticeye varıldığında prosedür ve iki tarafın

⁹⁸ İzzet Sak, *Osmanlı Toplumunda Nâmzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 16, Konya 2006, s.497-499; ayrıca bkz: <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/543>(15.12.2023).

⁹⁹ Hamdi Döndüren, a.g.e., s. 146.

¹⁰⁰ Selim Paqarizi ile söyleyiş.

anlaşması tutanaklarda saklanmaktadır.¹⁰¹ Gördüğümüz tutanaklara göre yukarıda bahsedilen mevzular yer almaktadır.

Eskiden nişan bozulma olayları çok nadir iken günümüzde maalesef bu durum sıklaşmış ve neredeyse nikâh bozulmasına yetiştirilmiştir. Bu durumda dikkat çeken en önemli husus para cezalarının artmasıdır. Kosova’da yapılan birçok nişan bozulma neticesinde 5000 ile 10000 Euro’ya kadar para cezası verildiği anlaşılmaktadır.

Nişanın bozulması gelin adayının başına herhangi bir kaza veya hastalık veya eşlik durumunu karşılayamaz halde ise erkek tarafı nişanı bozma isteğinde bulunur. Kız tarafı da bu durumu haklı görerek nişanın bozulmasında bir sakınca görmez. Aynı durumla damat adayı karşılaşırsa ve kazanın durumu sakatlık derecesinde olup çalışacak halde olmasa dahi, soyunun devamı konusunda sorun yoksa nişan bozulmaz. Doğan çocuklar için maddi açıdan amcaları sorumludur.¹⁰²

Nişan akit olmayıp, sadece bir evlilik vaadinden ibaret olduğu için, çoğu müçtehitlere göre, nişanlı erkek veya kızın nişandan vazgeçmesi caizdir. Bunun için karşılıklı rıza da gerekmez. Tek yanlı irade beyanı ile nişan sona ermiş olur. Ayrıca evlilik vaadinden ibaret olan nişan İslam hukuku açısından taraflara evlilik mecburiyeti yüklemesin.¹⁰³ Nişan süresinde alınan-verilen hediyeleri aynen iade ederler. Verildikten sonra değişikliğe uğramış hediyeler, değişikliğe uğramış şekliyle iade edilirken, satmak, harcanmak veya yenmek suretiyle elden çıkan hediyeler var ise, onların iade sorumluluğu da düşer.¹⁰⁴

4. Hediyeler

Evlenme olayının hemen her aşaması hediye, ödeme ve ziyaretle ilgili birtakım âdetleri de gerekli kılmaktadır. Yaşamın bu önemli olayı geleneklerin belirlendiği çerçeve içerisinde uygulanmaktadır. Zamanın değişmesi ve toplumun gelişmesiyle bu örf de değişikliğe uğrayarak günümüze dek ulaşmıştır.

¹⁰¹ Selim Paqarizi ile söyleyiş.

¹⁰² Nexhat Çoçaj, a.g.e., s.174.

¹⁰³ Abdullah Çolak, a.g.e., s. 42; Nuri Kahveci, a.g.e., s.31.

¹⁰⁴ Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, a.g.e., s.37.

Arnavut toplumunda nişan müessesesi çeşitli hediyeleşmeyi içerir, hatta gerektirir. Nişan hediyesinde ilk akla gelen ziynet eşyalarıdır. Nişanlılık dönemindeki hediyeler altınlar, takılar vs. taraflar arasında birleşmeyi, bütünleşmeyi ve kaynaşmayı sembolize eder ve daha ziyade evlenme bağını sağlamlaştırmayı amaçlar.

Nişan sürecinde kızın ailesi damatlarından hiçbir şey isteyemezler. Toplumumuzda bu dönemde yapılan hediyeleşmenin İslam ile bir bağı olmayıp tamamen âdetten kalma bir olgudur.¹⁰⁵

Osmanlı öncesi ve sonrası Hristiyan Arnavutlarda hediye konusunu LDK aydınlatmaktadır. Bu konuda belirlenmiş hediyeler olup herkes tarafından aynı şekilde uygulanmıştır. Adı geçer kanunda belirlenen hediyeler ise bir gümüş yüzük ve 10 groş para biriminden oluşmaktadır. Onun dışında bir de para ödeme durumu vardır. Bir kız için ödenen para zamanın değişmesiyle bu durumda değişiklik göstermiştir. 50 groş ile başlayıp 100, 200, 400 ve en yüksek 1500 groşa kadar çıkmıştır.¹⁰⁶ Ödenen para başlık parası olarak verilmiştir. Kıza değil tamamen ailesine verilmektedir. Bu durum evlilik kararında ailenin etkin olduğunu gösterir.

Osmanlı Dönemi'nde Hristiyan ailelerde durum değişmezken İslam'ı kabul eden ailelerde hediye durumunda değişiklikler olmuştur. Bunun sebebi Anadolu'dan gelenlerin beraberinde getirmiş oldukları örf ve âdetlerden yerli topluma nüfuz etmesidir. Yüzük ve para dışında ailelerin maddi durumuna bağlı bilezik ve çeyizini hazırlaması için kumaş ve farklı iplikler de gönderilmiştir.¹⁰⁷ Bu durum Osmanlı dönemi sonrasında değişiklik göstermiş ve hediye durumu sürekli çoğalarak günümüze dek ulaşmıştır.

Osmanlı'dan modern döneme kadar zaman içerisinde bilinen gelin hediyeleri şöyledir: Yüzük, bilezik, kol saati, keten, kaşe ve nakış kumaşları, yün ve dantel ipleri, abiye veya abiye kumaşı, başörtüsü gibi eşyalarıdır.¹⁰⁸ Bazı bölgelerde aynı durum söz konusuysa, bazı bölgelerde geline para gönderilip çeyizini o parayla tamamlaması arzu edilmiştir. Gelin adayı kendi ve eşine hazırladığı çeyizi dışında damadın yakın ailesi için de

¹⁰⁵ Bekir Topaloğlu, *Gruaja në Islam*, çev. Mithat Hoxha, Stamboll, Nesil yay., 2000, s. 58.

¹⁰⁶ Shtjefan Gjeqovi, a.g.e., s. 13-14.

¹⁰⁷ Merjeme Jakupi (Ev hanımı, 86 yaşında) ile 10 Şubat 2018 tarihinde yapılan söyleşi.

¹⁰⁸ Sedat Veyis Örneş, *Türk Halk Bilimi*, Ankara, Bilge Su yay., 2016, s. 275; Yllka Selimi, a.g.e., s. 102.

hediyeler hazırlamaktadır. Bu hediyeleri çeyizi ile beraber damadın evine gönderip düğünün ertesi günü dağıtma şeklinde bir uygulama vardır.¹⁰⁹ Maddi durumu iyi olmayan aileler, evdeki ve akrabalarından başka bir bayanın altınlarını emanet olarak alıp gelin adayına gönderdikleri de görülmektedir. Düğün bittikten sonra emanet olarak alınan ziynetler sahiplerine geri verilir. Bundan dolayı damadı ailesi düğün hediyelerini gelin adayının evine getirdiğinde "getirilenler aslında başkasına mı yoksa geline mi ait?" diye sorular yönelir. Hatta buna benzer sorular son zamanlara kadar sorulmaya devam etmiştir.

Modern dönemde veya günümüzde hediye durumu ailelerin isteklerine ve seçimlerine bırakılmıştır. Bazı aileler bu durumdan kaçınıp sadece gelin ve damada hediyeler gönderirken, bazıları ise eski âdetlere bağlı kalarak damat ve gelinin dışında ikisinin yakın ailesine de hediyeler göndermektedirler. Gönderilen hediyelerin sayısı giderek artmakta olup en çok takı konusunda insanlar birbiriyle yarış içindedir. Takı seti, yüzük, bilezik, Reşat altın gibi takılar dışında farklı abiye ve millî giysi, günlük giysiler, ayakkabı ve aksesuarlar gibi hediyeler yer almaktadır.

Son dönemlerde ailelerin maddi durumunun düzelmesiyle nişan ve düğün hediyeleri dışında özel günlerde ve bayramlarda gelin ailesi ziyaret edilir ve gelin için çiçek, elbise veya altın gibi hediyeler gönderilir.

Gelinden damat tarafına hediyeler nişan, düğün ve bayramlar dışında bir de damadın ailesinde doğum, nişan, evlilik veya ölüm gibi durumlarda gönderilir. Doğum için bebeğe giysi ve el işi ile işlenmiş yastık, battaniye tarzı hediyeler gönderilir.¹¹⁰ Nişan ve düğün için süslenmiş havlu, ölüm için ise nevresim takımı, havlu ve ölen bayan ise tülbent gönderilmektedir. Ölüye gönderilen bu hediyeler cenazenin ayakları kısmında cenaze defnedilene kadar durmaktadır. Bazı bölgelerde ise düğünden önce damadın ailesinde veya akrabalarında bir ölüm olursa, o zaman gelinin vefat edene göndermeyi planladığı hediye cenazesine gönderilmekte ve çoğu zaman söz konusu hediye cenaze yıkamada kullanılmaktadır.

¹⁰⁹ Zenije Mexhiti (Ev hanımı, 84 yaşında) ile farklı zamanlarda yapılan söyleşilerden.

¹¹⁰ Nexhat Çoçaj, a.g.e., 216.

5. Bayramlar Vesilesiyle Hediyeleşme

Bayram vesilesi ile gelinin ziyaret edilmesi ve bazı hediyelerin gönderilmesi âdeti vardır. Hediyeleşme bölümünde bahsedildiği üzere gelin adayının ailesine bir miktar para gönderilmesi gelenekler arasında geçer. Hristiyan Arnavutlarda bu para gelin adayına değil de ailesine gönderilirken, Müslüman kesimde bu para gelin adayına çeyizini hazırlaması için gönderilir. Bu paralar genel olarak dinî bayramlarda gönderilmektedir.¹¹¹

Ramazan ve Kurban Bayramının ikinci gününde gönderilen paralar, damat tarafı mendil içinde teslim ederken kız babası alır sayar ve hemen hanım ile kızına teslim eder, çünkü o paranın çeyiz alımında kullanılması yerleşik bir kural gibidir. Para dışında bayramlarda farklı hediyelerin de gönderildiği görülmektedir. Bu hediyeler, gelin adayı için olup, kız iken ve gelin olacağı zaman için farklı kıyafetler ve ayakkabılardan oluşur. Bunların dışında tatlı olan yiyecekler de hediye bavulunun içinde bulunur.¹¹² Kız tarafı da gelenleri hediyesiz bırakmaz, damat için yine kıyafetlerden oluşan bir bohça hazırlanır, gelenlere verilerek gönderilir.

Gelin adayı getirilen bu parayla kendisine kumaş, örgü ipi, havlu, nevresim gibi çeyiz materyalleri dışında, damat adayının ailesine hediyeler ve genelde kolye, bilezik veya Reşat altını gibi ziynet eşyaları alır.¹¹³

Ramazan ve Kurban Bayramları dışında son 50 yıl içerisinde nişanlılık döneminde geline, paganizmden kalan bayramlar ve 8 Mart gibi belirli tarihlerde gidilir ve hediyeler gönderilmeye başlanmıştır. Bu hediyeler genel olarak giysi ve ayakkabılardan oluşur.¹¹⁴ Bayramlarda hediyeleşme modern dönemde de devam etmektedir.

6. Düğün Tarihinin Belirlenmesi

Nişan sürecinin devamı konusunda belirlenmiş bir zaman süresi olmayıp her dönemde bu durum kız tarafının hazırlanmasına bırakılan bir süreç olarak bilinmektedir. Gelin adayı çeyizini tamamladığı takdirde, kız ailesi damat adayının ailesinin isteği üzerine günü

¹¹¹ Selim Paqarizi ile söyleyiş.

¹¹² Nexhat Ajdini, *Etnia Kulturore ne Liriken e Opojës*, Thesari yay., Sharr 20217, s.102.

¹¹³ Zenie Mexhiti ile mülakat.

¹¹⁴ Nexhat Ajdini, a.g.e., s.102.

belirlenmektedir. Bazı bölgelerde günün belirlenmesi konusunda aracı karar vermektedir. Düğün tarihinin belirlenmesi bölgelere bağlı olarak farklı isimlerle isimlendirilmektedir. Örneğin ipliğin kopması, vadenin kesinleşmesi, günün ayrılması, ayakkabı günü gibi düğün tarihi belirleme günlerin isimleridir.¹¹⁵

Düğün tarihinin belirlenmesi genel olarak iki-üç ay öncesinden olur. Aracı ile beraber damadın babası gelinin evine gider ve yapılan anlaşma sonucunda bir tarih belirlenir. Son asırdaki uygulamalara göre, kız tarafı getirilen hediyeleri yeterli bulmuyorsa veya kalitesinden memnun değilse, günü belirlemeye kızın evine gittiklerinde damadın ailesi bu memnuniyetsizliğin karşısında para cezası veya yeni isteklerle karşı karşıya kalır. Bu durum tatlıya bağlandığında gelinin ailesi damadın ailesine kırmızı bir iplik verir. Bazı yörelerde bir havlunun üzerine kırmızı iplik işlenerek verilirken bazı bölgelerde bir parça ipek kumaşın içine konularak damadın ailesine verildiği de olur.¹¹⁶

Adap kitaplarına göre nişanlılık süresi belirli bir süre olmayıp duruma bağlıdır. Nişanlılık süresinin ne çok kısa ne de çok uzun olmaması gerekir. Mesela iki yıl sürdürülen nişanlılık anormal bir süredir. Bu sürenin genellikle iki ile altı ay arasında değişmesi normaldir. Aslında İslam dinî evliliği en kısa zamanda olması için teşvik etmektedir. Nişanlılık sürecinde amaç evlilik için noksanların tamamlanması, tarafların birbirlerini daha iyi tanımaları, evlilik ihtiyaçlarına cevap verebilecek maddi ve manevi İmkânların temini, öğrenimi, askerlik gibi dönemlerin geçirtilmesi için zaman bırakılması demektir.¹¹⁷

Arnavutlarda genel olarak nişanlılık çok genç yaşta yapıldığı için veya yukarıda zikredilen bazı özel durumlarda veya herhangi bir sebepten dolayı nişan süreleri genelde en az iki yıl sürmektedir.

Günün belirlenmesi LDK'de de geçmektedir. İpliği kesmek, düğün gününün vadesini kesinleştirmek ve düğüne katılan misafirlerin gelini almaya gidecekleri günü anlatmaktadır. Gelin adayı hasta veya ölüm döşeginde ise bile onu alıp damadın evine götürmeleri gerekmektedir. İki taraftan birinde cenaze çıktıysa bile düğün konvoyunun yolu kesilmez. Gelin eve girer ölü gömülür. Bir yanda ağlanır diğer tarafta şarkılar

¹¹⁵ Mark Tirta a.g.e., s. 282.

¹¹⁶ Sala Bytyqi (Ev hanımı, 85 yaşında) ile 09 Eylül 2019 tarihinde yapılan söyleşi.

¹¹⁷ Mustafa Sofuoğlu, *İslam'da Evlilik ve Aile*, İstanbul, Kardelen yay., 2005, s. 83.

söylenir. Bunun anlamı mecazi olup düğünü ölüm dahi durduramaz. Yoksa gerçekte düğünlerde herhangi bir ölüm söz konusu olursa şarkılar söylenmez.¹¹⁸

Yaşlılarımız tarafından anlatılır ki, son 50 yıl öncesine kadar düğün günü belirlenmiş ve gelin adayı o günden bir gün önce veya düğün günü ölmüşse, gelin arabası boş çevrilmemiş, o ailede veya kabilede başka bir genç kız varsa onu gelin olarak vermişlerdir.¹¹⁹

Bazı bölgelerde modern dönem hariç verilen ipliğe düğümler atılırdı. O düğümler gelin adayının boy uzunluğunu ve genişliğini gösteren bir ölçü olarak gönderilirdi. Terzide dikilecek elbiseler için damadın ailesi bu ipliğin ölçülerini terziye gönderirlerdi ve o ölçülerde kaftan tarzı elbiseler dikmesi istenmiş olur.¹²⁰ Günümüzde ise her zaman olmazsa da düğün günü genel olarak gelin ve damat adayı tarafından belirlenmektedir. Onlar da düğün gününü kendileri için önemli olan bir tarihe denk getirmektedir. Saygı gereği ise düğün günü yine örfen iki ailenin büyüklerinin bir araya gelmesiyle belirlenmektedir.

Modern dönemde değişiklik gösteren bir durum da eskiden olduğu gibi düğün günü belirlendikten sonra gelin adayı eve kapanarak çeyizinin son hazırlamalarını yapmakta ve evin hanımları da ona yardımcı olurlar. Günümüzde ise gelin adayı son güne kadar herkese görünür ve çeyizi ile çoğunlukla yakınları ilgilenir hale gelmiştir.

Gün belirlenirken önceden dikkat edilen bir başka husus da düğünün sonbahar veya kış aylarında yapılmasıdır. Çok nadir de olsa bazen bahar aylarında da düğün yapılmıştır. Bahar ve yaz ayları ekme-biçme dönemi olduğundan bu aylarda bereket ekilip toplandıktan sonra düğünler yapılmıştır. Yine düğün tarihi genel olarak pazartesi, perşembe ve pazar günlerinde denk getirilmektedir. Ayrıca düğün günü belirlenirken dolunayın olduğu dönemde tercih edilir.¹²¹

Günümüzde ise düğün tarihi belirlenirken en belirtici faktör yurt dışında çalışanlardır. Onların büyük çoğu yaz aylarında memlekete geldikleri için düğün tarihleri de yaz veya

¹¹⁸ Shtjefan Gjeqovi, a.g.e., s. 14.

¹¹⁹ Nexhat Ajdini, a.g.e., s.109.

¹²⁰ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 228.

¹²¹ Mark Tirta, a.g.e., s. 283.

kış tatil günleri olarak belirlenmektedir. Böylece eskiden düğün günü belirleme uygulamalarının günümüzde kalmadığını söylemek mümkündür.

D. NİKAH AKDİNİN YAPILMA ŞEKLİ

Evliliklerde resmî ya da dinî nikâh yaptırılmasındaki amaçlar olarak, kadın erkek beraberliğini ilan etmek, yapılına evliliği toplumun gözünde geçerli saymak ve kutlamaktır. Nikâh akdi insan hayatının en önemli kararlarından biri olup onu bütün benliğiyle yaşayıp bilinçli bir şekilde karar vermektir.

Evlilik kararı ve nikâh akdi ile kişi aile temelleri atmakla beraber üzerine büyük bir yükümlülük almaktadır. Bu yükümlüğün farkında olmak ise evliliğin daha sağlam ve sağlıklı olmasıdır. Zamanın geçmesiyle ekonominin güçlenmesi, toplumdaki ideolojilerin değişmesi evlilikleri de etkilemiş ve onlarda büyük değişikliklere yol açmıştır.

Bu bölgedeki Müslümanların nikâh kıyma uygulamalarında İslam tarihindeki çeşitli uygulamalardan etkilendiklerini söylemek mümkündür. Mesela Osmanlılar nikâh prosedürlerini gittikleri her bölgede uygulamışlardır. Osmanlı döneminde mahkeme sicillerinden anlaşılmaktadır ki çok sayıda nikâh kadılar huzurunda kıyılmıştır. Yıldırım Beyazid devrine ait mahkeme harçları listesinde resmî nikâh da bulunmaktadır. Kanûnî ve daha sonraki dönemlerde nikâh harcı belirtilmiştir. Bu harç bakire ve dul bayanlar için miktarları farklıdır. Nikâh harcı, nâib ve kâtip arasında bölündüğü bilinmektedir. Mahkeme kendisine müracaat edilmedikçe hüküm vermez. Bu durumda mahkemeye başvurulmadıysa nikâh izni verilmeyeceği düşünülebilir. Fakat böyle bir zorunluluk yoktur. Diğer taraftan parasız nikâh kıymak varken neden para ile nikâh kıyılsın sorusu doğar. Bir kısım insanın kadı marifetiyle nikâh kıydırıp bir diğer kısmının bundan muaf olması da makul değildir. O halde ilk devirlerde kadı marifetiyle nikâh mecburi değilse bile, tatbikatta neredeyse herkesin nikâhı kadı marifetiyle yaptığı söylenebilir. Osmanlılarda ilk zamanlar nikâhların kadı tarafından verilen izin üzerine kıyılması bir mecburiyet olmasa bile, tatbikatta nikâhların bizzat kadı huzurunda veya kadıdan alınan izin üzerine imamlar tarafından kıyıldığı anlaşılmaktadır.¹²²

¹²² Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukukunda İzinname ile Nikâh*, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, İstanbul, Sayı: 2, 2006, s. 46.

XVI. asırdan itibaren nikâhlara kâdının iştiraki resmî bir hal aldığı, nikâhların kâdı huzurunda kıyılması bile, tarafların evlenmesine bir mani olup olmadığı hususunda iziname denilen resmî yazı ile kâdından izin alındıktan sonra, mahalle veya köy imamı yahut ruhani reis tarafından kıyılması esasının benimsendiği anlaşılmaktadır. 1881 tarihli sicill-i nüfus nizamnamesi 23. maddesi, Müslümanların nikâhlarının mahkeme-i şer'iyeden ve gayrimüslimlerin nikâhlarının da ruhani reislerinden alınacak izinnamelemler üzerine kıyılması usulünü teyit etmiştir. Nikâhının kıyılmasından en az sekiz gün sonra nikâh kıyan imam veya ruhani reis durumu nüfus memuruna bildirmek zorundaydı. Bu şekilde mehir, iddet, veraset, nesep gibi hukuki neticesi olan olgular resmî makamlar tarafından icrası ve tescili önemli görülmüştür.¹²³

1. Nikâh

İslam'da nikâh akdi esasen medeni bir muamele olmakla birlikte Müslüman bireyler ona bir ibâdet gibi görmektedir. Özüne nikâh bir akit olmakla birlikte diğer akitlerden ayrılan ve yalnız nikâh akdine has özellikleri vardır. Toplumun belirtilen algısı buradan da kaynaklandığı söylenebilir. Evlilik, evlenmeleri yasak olmayan bir erkekle bir kadın arasında yapılan, birbirinin cinsel yönlerinden yararlanmayı meşru kılan ortak hayat ve nesli sürdürmek için bir bağ meydana getiren akittir.¹²⁴

İslam'da nikâh akdi sırasında bir din adamının veya resmî bir devlet memurunun hazır bulunması zorunlu değildir. Evlenecek erkekle kadının veya bunların veli ya da vekil gibi kanuni temsilcileri ile şahitlerin hazır bulunması yeterlidir. İslami hükümleri bilen bir din adamının nikâh akdinin yönetmesi, evliliğin İslam'a uygun olarak yapılmasına yardımcı olmaktan ibarettir. Çünkü bir İslam bilgininin nikâh akdinin yönetmesi, gerekli sorular sorup, cevap alması, nikâhın rükün ve şartlarından değildir. Bu durum onun dinî niteliği ve ibâdet yönü için bir engel teşkil etmez.¹²⁵

¹²³ Ekrem Buğra Ekinci, a.g.m., s. 47; İsmail Rexhepi, a.g.e., s. 70.

¹²⁴ Hamdi Döndüren a.g.e., s. 149.

¹²⁵ Hamdi Döndüren a.g.e., 150.

Geçerli bir evliliğin yapılabilmesi için bir takım unsur ve şartların bir araya gelmesi gerekir. Bu unsur ve şartlardan birinin eksik olması evliliğin ya hiç doğmamasına ya da eksik teşekkülüne yol açmaktadır.

a. Nikâh akdinin unsurları

Evlenme akdinin geçerli olabilmesi için aşağıdaki unsurları taşıması gerekmektedir:

aa. Taraflar

Nikâh akdinin unsurlarının başında akdin yapıldığı anda evlenecek olanların bizzat bulunması gerekir. Ancak taraflar kanuni temsilcileri ile de nikâh için irade beyanında bulunabilir. Bu bakımdan evlenme ehliyeti taşıyan ve evlenmelerinde mani bulunmayan her erkek ve her kadın evlenmede taraf olabilirler. Her iki taraf yahut taraflardan biri, vekili vasıtasıyla evlenme akdinde taraf olabilmektedir.

ab. İrade Beyanı

Akitlerin temeli karşılıklı rızadır. Evlenecek tarafların karşılıklı rızalarını söz, fiil, yazı veya işaretlerle ifade etmelerine “irade beyanı” denir. Bu beyan ile taraflar evlenmeye razı olduklarını ortaya koymuş olurlar. Fukaha karşılıklı iki irade beyanının birincisine “İcab”, ikincisine “kabul” demişlerdir. İcab ve kabul sözlü olabileceği gibi, gerekli olduğu hallerde yazı, fiil ve işaretle de olabilir.¹²⁶

ac. Akdin Mevzuu

Evlenme ehliyeti taşıyan ve evlenme manileri de bulunmayan şahıslar akdin mevzuunu gerçekleştirmektedirler.

b. Nikâh Akdinin Şartları

Nikâh akdinin teşekkülü, sağlıklı, devamlı ve geçerli olması birtakım şartların bulunmasına bağlıdır.

¹²⁶ Hayreddin Karaman, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku*, a.g.e., s.317.

ba. İn'ikad Şartları

Akdin gerçekleşmesi, vücuda gelmesi için aranan şartlardır. Evlenecek tarafların evlenme ehliyetine sahip olmaları, icap ve kabulün meclis birliği içinde gerçekleşmiş olması, taraflar arasında sürekli evlenme engelinin bulunmaması halinde akdin in'ikad şartları gerçekleşmiş olur ve akit kurulmuş olur. Aksi halde bunlardan birinin eksikliği nikâh akdinin vücut bulmasına mani teşkil eder.¹²⁷

bb. Sıhhat Şartları

Akdin sahih olması için birtakım şartların bulunması gerekir. Aksi halde yapılan evlilik fasit bir akit olarak değerlendirilir. Nikâh akdinin sıhhat şartlarından biri irade beyanının iki şahidin hazır bulunduğu bir ortamda yapılmış olmasıdır. Bu iki şahit iki erkek veya bir erkek iki kadından oluşur.¹²⁸ İslam mezheplerinden Malikiler tarafından şart koşulan yapılan evliliğin ilanı¹²⁹ Kosova'da hâkim mezhep Hanefî mezhebi olmasına rağmen yapılan düğünlerle bu şart da yerine gelmiş olmaktadır. Zira Kosova'da yapılan bütün evlilikler genellikle bir düğün merasimi ile tamamlanmaktadır. Evlenme engellerinin bulunmaması bir diğer sıhhat şartı olarak aranır. Evlenme engelleri sürekli ve geçici olmak üzere iki kısımda değerlendirilir. Sürekli olanları akdin unsurları veya in'ikad şartları arasında da gösterenler vardır. Kosova'da yapılan evliliklerde İslam Aile Hukuku kuralları arasında yer alan bu şart gerçekleşmekte, hatta şart olmamasına rağmen yakın akraba evlilikleri yapılmamaktadır. Hanefî mezhebinde şart olarak konulmamış olmasına rağmen Kosova'da son zamanlarda yapılan nikâh merasimlerinde özellikle kızın velisinin bulunması gelenek haline gelmiştir.

bc. Yürürlük/Nefâz Şartları

Evlilikten beklenen hukuki sonuçların doğması için bulunması gereken şartlara yürürlük/nefâz şartı denir. Bu şartı, evlenecek olanların evlenme ehliyetine sahip olması, yani akil ve bâliğ olması gerekir. Aksi halde yapılan nikâh mevkuf nikâh olarak değerlendirilir. Velisinin ayına kadar fasit evlilik olarak kabul edilir. Yine eksik

¹²⁷ Hayreddin Karaman, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku*, a.g.e., s.318.

¹²⁸ Mehmet Âkif Aydın, a.g.e., s.207.

¹²⁹ Hayreddin Karaman, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku*, a.g.e., s.319.

ehliyetlilerin bizzat kendilerinin kıydığı nikâh velisinin onayına, tam ehliyetli olup velileri tarafından evlendirilenlerin nikâhı, bizzat tarafların onayına kadar gayr-i nafiz akit sayılır. Bu tür nikâh mevkuf akit işlemine tabi olup tarafların veya velilerinin onayı ile sıhhat kazanır.¹³⁰

bç. Bağlayıcılık/Lüzum Şartları

Yapılan nikâh akdinin tarafları veya veliler için bağlayıcı olup kendilerine fesih hakkı tanınmaması için aranan şartlara bağlayıcılık/lüzum şartı denmektedir. Bunlardan biri evlenen kadının eş olarak dengi olmayan bir erkeği seçmiş olması veya emsal mehirden daha düşük bir mehir verilmesine rıza göstermiş olmasıdır. Böyle bir durumda veliye, haklarının zarar göreceği gerekçesi ile yapılan nikâh akdinin feshetme yetkisi tanınmaktadır ki, böyle bir nikâh gay-i lazım evlilik olarak kabul edilmektedir. Zira velinin yapılan nikâh akdinin feshettirme yetkisinin bulunması bunu gerektirmektedir. Yine eksik ehliyetlileri bizzat baba veya dedeleri tarafından evlendirilebilir. Daha uzak bir velinin evlendirmiş olması halinde nikâh akdi yine gayr-i lazım olur. Evlenenler tam ehliyet sahibi olduklarında evliliği sonlandırma, yani feshetme hakları vardır. Kosova’da bu tür durumlarla karşılaşmak oldukça nadirdir. Önceleri erken evlilikler yapılıyor olmasına rağmen genellikle evlenenlerin evlenme ehliyetine sahip oldukları söylenebilir.

bd. Şekil ve Merasim Şartı

Evlilik akdinin önemine dikkat çekmek, gençlerin ancak evlilik eşliğinde atlayarak karşı cins ile ilişkiye girmeye teşvik etmek maksadıyla bazı şenlik ve merasimler hoş görülmüş, tavsiye edilmiştir.¹³¹

2. Mehir

İnsanların varoluşundan beri ailede kadın erkek arasında görev bölümü anlayışı olmuştur. Evin yönetimi kadının elindeyken dış yönetim de erkeğin elindedir. Bu görev dağılımı

¹³⁰ Hamdi Döndüren, a.g.e., s.165.

¹³¹ Hayreddin Karaman, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku*, a.g.e., s.317-320.

bütün toplum, ülke ve dinlerde olduğu söylenebilmektedir. Evin eşyası, yiyecek, içecek ve benzeri yükümlülükler erkeğe ait olup mehirin temini de bunların içine girmektedir.

Mehir, evlenilen kadına verilen veya verileceği taahhüt edilen para veya mal gibi ekonomik değer taşıyan değerler olarak tanımlanmaktadır. Mehir kadının mal varlığına dâhil olur ve üzerine dilediği tasarrufta bulunama hakkına sahiptir. Erkeğin evliliğe gönülden niyetli olduğunun ve eşine bağlılığının sembolik bir nişanesi olması yanında mehir, dul kalması halinde kadının belli bir süreyle de olsa geçimini sağlama güvencesini sağlayan bir ödemedir. Bu bakımından başlık, kalın veya başka isimlerle anılan ve kadının ailesine yapılan ödemeye hiç ilgisi yoktur.¹³² Mehir, kadının, sahîh evlilik veya fasit nikâh sonrasında zîfâf meydana geldiği durumlarda kocasından almaya hak kazandığı bir maldır.¹³³

Evlenme sırasında veya öncesinde evlenecek erkeğin kız tarafına belirli bir para yahut mal verme uygulamasının muhtelif din ve kültürlerde oldukça eski bir geçmişi vardır. Bu uygulamanın bilhassa ilk şekilleri nikâh akdinin satım akdine benzer özellikler taşıdığını çeşitli isimler altında yapılan ödemenin de satım bedeli olarak kabul edildiğini düşündürmektedir. Zaman içinde uygulama nikâhı satım akdi, yapılan ödemeyi de satış bedeli olmaktan çıkarmış, ailelerin birbirine yakınlaşmasını sağlayan hediyeleşmeye veya kadın için ekonomik ve sosyal bir güvenceye dönüştürmüştür.¹³⁴

Kosova Arnavut toplumunda mehir adında veya buna benzer bir uygulama Osmanlı dönemine kadar görülmemektedir. LDK’de nişanda verilen yüzük ile beraber bir de 10 groş (para birimi) vardır. Fakat bu para kızın çeyizini hazırlaması için verilen bir para olup mehir niteliğinde değildir. Bunun dışında yine LDK’da geçen ve mehîre benzemeyen bir uygulama ise kızın ailesine verilen bir miktar para olup bir nevi başlık parasına benzemektedir.

Başlık parası LDK’da 50 groş ile başlayıp son dönemlerde 1500 groşa kadar çıkmıştır.¹³⁵ Söz konusu uygulama bazı aileler için ekonomik açıdan kaldırılabilir bir yük olmaktan

¹³² Ahmet Yaman, *Legjislacioni Familjar Islam*, a.g.e., s.61.

¹³³ Halil İbrahim Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, Ensar yay., İstanbul 2001, s.130.

¹³⁴ Mehmet Âkif Aydın, “Mehir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, TDV yay., 2003, C. 28, s. 389.

¹³⁵ Shtjefan Gjeqovi, a.g.e., s. 14.

çıkıştır. Bundan dolayı değişimli evliliklere sıkça rastlamak mümkündür. Yani bir evden kız istenirken, bir kız da verilmek suretiyle bu yükten kurtulma yoluna gidilmiştir. Böylece başlık parası aradan kalkmış olmaktadır.¹³⁶

Osmanlının gelmesiyle başlık parası durumu devam etmekle beraber birtakım değişiklikler de meydana gelmiştir. Bazı aileler bu âdeti devam ettirirken bazıları ise başlık parasını gelin adayına verip onun bu parayla çeyizini hazırlamıştır.¹³⁷

Osmanlı dönemi uygulamasındaki İslam hukukunda farklı sorunlara çoğunluklu olarak Hanefi mezhebi görüşleriyle çözüm bulduysa da, mehir konusunda Arnavut toplumu Mâlikîlerin mehir anlayışını bir nevi uygulamakta oldukları göze çarpmaktadır. Mehrin mahiyeti ve çeyiz konusunda Mâlikîler Hanefîlerden farklı düşünmekte ve mehri âdeti evliliğin kuruluş harcamalarına kocanın önceden yapmış olduğu bir ödeme olarak kabul etmektedirler.¹³⁸ Çünkü onlara göre kadın almış olduğu mehir karşılığında ve onunla orantılı bir çeyiz hazırlamak mecburiyetindedir. Böylece Osmanlı ile başlık parasının yönü değişip velinin yerine kıza verilmesi ve o parayla kızın çeyizini hazırlaması Mâlikîlerin uygulamasına benzemektedir. Bunun tek farkı bu paranın yine başlık olarak isimlendirilmesi ve para dışında maddi değeri olan Hanefîlerde olduğu gibi mehir yerine geçebilen bir şeyin veriliyor olmamasıdır. Bu duruma şüphe ile bakılmakta olup yapılan boşanmalardan kadınların mehir hakkını istemeleridir. Osmanlı arşiv belgelerinde, boşanmalarda hanımlar tarafından mehrin istendiği, hatta mehr-i müeccelin tamamının verilmemesi üzerine, hanımların müftülüğe başvurarak kalan kısımları da istedikleri görölmektedir.¹³⁹ Kanaatimizce Osmanlı döneminde başlık parası kızın çeyizini hazırlaması için verilen bir paranın yanı sıra ayrı olarak mehir belirlenmiştir. Ancak boşanma dışındaki durumlarda hanımlar beylerinden mehir olarak bir ödeme talebinde bulunmadıkları görölmektedir.

Osmanlıdan sonra da genel olarak başlık parası olayı bu şekilde uygulanmıştır. Başlık parasını denkleştiremeyenler değişimli evlilik yoluna gitmişlerdir. Bunun birçok örneğini günümüzde de görmekteyiz. Söz konusu evliliği bizzat yaşayanlar iki şekilde

¹³⁶ Yllka Selimi a.g.e., s. 80.

¹³⁷ Sala Bytyqi ile söyleşi.

¹³⁸ Mehmet Âkif Aydın a.g.e., s.218.

¹³⁹ Ismail Rexhepi, a.g.e., s.117.

anlatmaktadırlar: birinci grup başlık parasını ödeyemediklerini savunurken, ikinci grup babalarının dünürlerini çok samimi iyi dürüst bulduklarından dolayı kızlarını verdiklerini savunmaktadırlar.

Başlık parası 90'lı yıllardan itibaren bazı bölgelerde köy muhtarlarınca belirlenmiştir. Opoja bölgesi örneğinde 3000 mark değerinde belirlenmiştir. Bu paranın belirlenmesiyle eşitlik sağlanmak istenmişse de, bu uygulama uzun sürmemiştir. Çünkü varlıklı aileler yine 10000 mark üzerinde başlık parası göndermişlerdir. Fakir aileler ise 3000'nin altına düşmemişlerdir. Bu başlık parası gönderilen diğer hediyelerden ayrıdır. Gelin adayları bu parayla çeyizlerini hazırlamaktadırlar.

Günümüzde İslami kurallara göre hareket edip dinî nikâh kıyanlar genelde nikâh akdinî kıyma esnasında mehir miktarını belirleyip kayda geçirmektedirler. Birçoğu nikâh akdi esnasında mehr-i müccel olarak nişan için hazırladıkları altın hediyeleri sayıp muaccel mehir olarak ise hac bedeli miktarını belirlemektedir. İmkânı olmayan ise çok küçük meblağlar veya Kur'ân-ı Kerîm'den bir kısmını öğretmek mehir olarak kabul edilmektedir.

Mehri tek sure ezberi ile veya Kuranı Kerimle ya da altın kolye ile isteyenler, yapılan boşanmalarda zor durumda kalmaktadırlar. Bunu benimseyenler genelde Hz. Peygamber'in şu hadisine dayanmaktadırlar: "Bir kadın Hz. Peygamber'e gelerek: *"Kendimi sana hibe ediyorum ya Rasûlallah!" dedi. Hz. Peygamber, (başını kaldırıp ayaktaki) kadına baktı ve birşey demeden başını eğdi. Kadın, Hz. Peygamber'in kendisi hakkında birşey demediğini görünce (bir köşeye) oturdu. Bunun üzerine ashâbtan bir adam kalktı ve "Yâ Rasûlallah, eğer sen istemiyorsan onu benimle evlendir" dedi. Hz. Peygamber "(ona verecek) birşeyin var mı?" diye sordu. Adam, "hayır, yok yâ Rasûlallah!" deyince Hz. Peygamber, "ailene git, birşeyler bulabilecek misin?" buyurdu. Adam gitti ve (bir süre sonra) dönüp "vallahi birşey bulamadım yâ Rasûlallah" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "demir bir yüzük bile olsa, bir daha bak!" buyurdu. Adam yine gitti ve (bir süre sonra) dönüp "demir bir yüzük bile bulamadım yâ Rasûlallah. Ancak işte izârım var. Yarıyı onundur" dedi. Hz. Peygamber, "izârını ne yapsın! Eğer sen giyersen ona, o giyerse sana (giyecek) birşey kalmaz" buyurdu. Bunun üzerine adam oturdu. Bir süre sonra (gitmek için) kalktı. Hz. Peygamber gittiğini görünce çağrılmasını emretti. Adam*

tekrar gelince “Kur’ân’dan okumayı bildiğin bir yer var mı?” diye sordu. Adam, “falan sûreleri biliyorum” diyerek bildiği yerleri saydı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “bildiğin Kur’ân (âyetlerine) karşılık onu sana nikâhladım” buyurdu”.¹⁴⁰ Bu hadis birçok yerde rivayet edilmekle beraber bahsedilen konulara uygunluğu açısından tartışılması mümkündür.

Günümüz Kosova toplumunda hem başlık parasının hem de mehrin uygulanmakta olduğunu açık bir şekilde görmekteyiz. Büyük şehirlerde başlık parası daha seyrek görülürken mehir çoğu ailenin bilincinde yer edinmiş bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Köylerde ise mehir dışında gelin adayının çeyizini hazırlaması konusunda yardım olarak başlık parası devam etmektedir. Günümüzde mehir uygulamasını farklı şekillerde uygulandığı da gözlenmektedir. Bazıları mehir olarak belli meblağlar belirlerken, tek bir süre ezberini, bir Kur’an veya başka bir kitap nüshası bile kabul etmektedirler. Nikâh esnasında mehir olarak herhangi bir talepte bulunmayıp sükût ederek cevap verenler bulunmaktadır. Bu susmayı tercih ediyorum ama miktar konusunda siz karar verin anlamına gelmektedir. Bu duruma İslam Birliği el atmış ve bu konuda geçici bir kural koymuştur. Görüş açıklamamayı seçen bayanlar adına eşlerinden hac bedeli istenmektedir.

3. Şahitler

Evlilik akdinde îcab ve kabul ile rıza ortaya konulduktan sonra gündeme gelen önemli husus, evliliğin aleni oluşudur ki bu, ilan ve şahitler vasıtasıyla gerçekleşir. Evliliğin gizli olmaması konusunda ittifak vardır. Şahitlik nikâhın açık ve aleniliği için bir vesikadır. Akitlerde şahitlik, genellikle anlaşmazlık halinde tarafların haklarını korumada ispat kolaylığı sağlar.¹⁴¹

Evliliğin açıklığı şahitler ile sağlanır. Nikâh akdi, genellikle akıl ve ruh sağlığı yerinde, ergenlik çağına gelmiş ve Müslüman olan iki erkek şahidin huzurunda yapılır. Oysa Hanefî hukukçuları bir erkek ve iki kadının şahitliğini sahih kabul etmekle birlikte Kosova toplumunda bu uygulamaya başvurulmamaktadır. Evlenecek kadının

¹⁴⁰ Ebû Cafer et-Tahâvî, *Hadislerle İslam Fıkhı IV*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Kitabı yay., İstanbul, 2009, s. 343.

¹⁴¹ Abdullah Çolak, a.g.e., s.112; Mehmet Selim Aslan, *İslam Aile Hukuku*, Emin yay., Bursa 2019, s.86.

gayrimüslim olması durumunda, Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve Ebû Yûsuf (ö. 182/798) bu akde eğer gelin adayı gayrimüslim ise gayrimüslimlerin de şahitlik edebileceklerini söylemişlerdir.¹⁴²

Evlilik geleceğe ait hak ve sorumluluklar doğuran bir müessese olduğu ve haramı helalden ayırdığı için, bunun topluma açıklanması, gizli kalmaması ve belirli şahitlerle belgelenmesi gerekli görülmüştür. Bu yüzden veli dışında iki şahit bulunmadıkça nikâh akdi sahîh olmaz.¹⁴³

Kosova Arnavut toplumunda İslam öncesi ve sonrası, genel bir şekilde nikâh akdi düğünün yapıldığı günlerde kıyılmaktadır. Bu akit Hristiyan ailelerde kilise veya evde, şahitler huzurunda yapılır¹⁴⁴, Müslüman toplumunda ise genel olarak evde yapılır. Bazı bölgelerde kız evinde gelini almaya gidildiğinde kıyılırken, bazı bölgelerde ise damadın evinde yapılır. Nikâh akdinin makbul olması için önemli olan şahitlerin bulunmasıdır. Kız evinde yapılan nikâh akdinde gelin ve damat yer almazken, ikisinin ailelerinden velileri bulundurulur. Fakat damat evinde yapılan nikâh akdinde sadece erkek tarafı hazır bulunur. Bu akitte kız tarafını, damadın ailesinden ileri gelen üç kişi temsil eder. Birincisi veli sıfatıyla, diğer ikisi şahit sıfatıyla yer alır. Bu durum örf haline geldiğinden dolayı, kız tarafı ve gelin adayı bu vekillerin kim olduğunu bilmezler. Fakat böyle bir uygulamanın olduğundan haberdar edilirler. Damat tarafından ise dört şahit hazır bulunup, iki şahit damat için, iki şahit de damadın babası için yer alır. Maddi olarak evlilik merasimini baba üstlendiğinden dolayı, geline alınacak olan bütün ziynet eşyalarının alınıp alınmadığı damadın babasına sorulur ve yemin ettirilir, bu yemini de iki şahidiyle birlikte yerine getirir.¹⁴⁵

4. Velinin Rolü

Arnavut toplumunun örfünde velinin yanı sıra geniş Arnavut ailesinde asıl söz ve karar verme yetkisi evin en yaşlısına aittir. Bu nedenle evlilik çağına gelen kız veya oğlan için

¹⁴² Ahmet Yaman, *Legjislacioni Familjar Islam*, a.g.e., s.49.

¹⁴³ Hamdi Döndüren, a.g.e., s.161.

¹⁴⁴ Mark Tirta, a.g.e., s.310.

¹⁴⁵ Selim Paqarizi ile söyleşi.

ailenin en büyüğü dede, amca veya baba o gençlerin evliliğiyle ilgilenir ve kararı kendileri alır ve uygular. Bu durum XX. yüzyıla kadar böyle devam edegelmiştir.

Evin en yaşlısı anne ve babanın izni olmadan evlenme çağına gelen gençlerin kendileri nişanlama yetkisine sahip olmamıştır. Bunun istisnaları olmakla birlikte evlenecek gençler aileden bir büyüğün bilgi ve izni dâhilinde evlilik girişimlerinde bulunabilir. Babası bulunmayan yetim gençler için dayı söz sahibidir. Dayıya ev halkı arasında büyük saygı görmektedir ve yeğenlerinin evliliği konusunda sözü dinlenmektedir.¹⁴⁶ Evin büyüğü aile bireyi gencin evliliğine kararı alırken sadece gencin babasıyla değil, çoğunlukla kabilenin büyükleri ve varsa ağabeyleri ile de danışır.¹⁴⁷ Söz evin büyüğünde olup da gelini ev halkından başka biri bulmuş ise, bu durumda yine evin reisi sorulması âdettendir. Yaptığı araştırmalardan sonra gelinin ailesini cömertlik, dürüstlük ve güven gibi hususlarda zayıf veya uygun olmadığına kanaat getirdiğinde bu ailenin kızı ile evlilik yapılmamasını tercih etme yetkisi tanınmaktadır.¹⁴⁸

Bu durum XX. yüzyıla kadar böyle devam etmiştir. XX. yüzyılda gençlerin evlilik kararında ve seçiminde baba ve nadir de olsa anne karar vermiştir.¹⁴⁹ Velinin rolü o kadar büyüktür ki, gençler bu karara kesinlikle karşı çıkamaz ve babasının sözünü kendisi için en uygun seçim olarak görüp varılan karara saygı duymak zorunda kalır.¹⁵⁰ Velinin sözünü ve kararını kanun olarak algılayan ve onların sözünden çıkamayan en çok kızlardır. Çünkü onların sözü ve hakkı her zaman üstün görülür. Bu anlayış ve kabulü kızların bir kısmı haksız bir uygulama olarak görülmüş olmasına rağmen gelenek haline gelmiş olması nedeniyle uygulanmaktadır.¹⁵¹

Velinin karar alma yetkisi birçok aile için günümüzde de devam etmektedir. Söz konusu durum daha çok kızlar için geçerli olup erkekler de kapsam dışında tutulmamaktadır. Buna rağmen günümüzde dünyanın globalleşmesiyle gençler mesafe mefhumu dışında birbirleriyle dünyanın farklı yerinden tanışabilmektedirler. Dolayısıyla veliler de artık

¹⁴⁶ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 168.

¹⁴⁷ Mark Tirta, a.g.e., 273.

¹⁴⁸ Nexhat Çoçaj, a.g.e., 169.

¹⁴⁹ Mark Tirta, a.g.e., s. 272.

¹⁵⁰ M.E. Durham a.g.e., s. 244.

¹⁵¹ Basri Magashi, *Tradita e Marteses Shqiptare*, Prishtine, 2005, s. 14.

hayatın birçok konusunda olduğu gibi evlilik konusunda da gençleri serbest bırakıp kendilerinin karar vermelerine müsaade etmektedirler.

İslam hukukuna göre evlendirme velayeti eksik ehliyetli ve ehliyetsizler hakkında uygulanmaktadır. Veliye tanınan bu yetki evlenecek kişilerin rızalarını alarak veya almadan da uygulanmaktadır. Şâfiî mezhebinde dul olanların dışında kızların evliliği veli aracılığıyla yapılmaktadır. Yani velilerin izni olmadan ve bizzat kendi irade beyanlarıyla evlenemezler. Şâfiîler bunu “velisiz nikâh olmaz” hadisine dayandırmaktadırlar.¹⁵² Evlilikte veliye evlendirme velayetinin tanınması, hayat boyu iyi geçimi sağlamak, bunun için araştırmalar yapmak, kadının haklarını güvence altına almak, velilerin tecrübelerinden yararlanmak gibi gerekçelere dayandırılmaktadır. Veliler, yapılacak olan evliliğin daha sağlam temeller üzerinde oturmasını sağlamak, telafisi olmayan ve dönülmesi imkânsız hataların oluşmasından önce önlemek, karşı aileyi daha iyi tanıma konusunda kızlara yardım etmiş olmaktadırlar. Bu suretle kızların yanlış adım atmalarını önlemiş olmaktadırlar.

Arnavutların örfünde kızların evlilikleri geç dönemlere kadar 15 ile 17 yaşlar arasında vuku buluyordu. Genç yaştaki kızlar genellikle evin dışına çıkmazlar, dolayısıyla yakın akrabaları dışında başka kimseleri tanıma fırsatları olmaz. Bu durum onlar için evlilik konusunda dezavantaj oluşturmaktadır. Buna bir de Arnavut örfünde evin en yaşlısı olan dedeye büyük saygı gösterilmesi ve onun sözünün dışına çıkılmaması geleneği kızların kendi kararlarını almalarını ortadan kaldırmaktadır. Bu durum kız babasının yanında dedenin de torunları konusunda söz hakkına sahip olmasına yol açmıştır. Hatta evlenme konusunda dedenin rızası ve seçimi babadan önce gelmektedir. Diğer taraftan her aile kendi kızı veya oğlu için en iyisini düşünür ve dönürlerini de kendileri gibi bulmaya çalışır. Dolayısıyla çocuklarının evliliği konusunda kendilerini yükümlülük altında hissedecekleri anne, baba ve dede olmanın sorumluluğudur ve bu konuda onların kararı önemlidir.

Sonuç olarak Arnavut örfünde dedenin velayet yetkisinin babanın önünde tutuluyor olsa da İslam hukuku açısından bir sorun teşkil etmediği kanaatindeyiz. Zira dedeye böyle bir

¹⁵² Hayreddin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008, s. 307; Mehmet Âkif Aydın, a.g.e., s. 211.

yetkinin tanınması büyüğe saygının gereği olarak görülmektedir. Diğer yandan babanın yetkisi elinden alınmamaktadır. Bu yüzden veli olarak baba veya dede yetkili sayıldığından, gençlerin evliliklerine karar vermelerinde bir sakıncasının olmayacağı düşünülmektedir.

5. Arnavut Toplumundaki Nikâh Yapılma Şekli

Arnavut toplumundaki nikâh yapılma şekline dair de uygulamalar, XX. yüzyıla kadar genel olarak kişiler arasındaki ilişkileri konu eden medeni kanun niteliğinde hukuk normları olmaması nedeniyle, toplumun her kesimi kendi inanç ve âdetlere göre nikâh akitlerini yapagelmışlerdir. Mesela Hristiyanlar nikâh akitlerinde en çok LDK'ya dayanmaktadır. Müslümanlar ise İslami kurallara göre nikâhlarını yapmaya çalışmaktadır.¹⁵³ Her iki tarafın din adamları bazen yerli âdet ve örfleri nikâh uygulamalarında kullanmaya izin vermişlerdir. Bu bağlamda Osmanlılar İslam'ın daha fazla yayılması için Arnavutların eski geleneklere göre iki kişinin arasında nikâh yapılabilmesi için yedi göbek uzak olması şartını önemseyerek devam etmesine izin vermişlerdir. Bundan dolayı bazen Müslüman erkekler Hristiyan bir bayanla evlenmiştir. Fakat Hristiyan kesimi duruma göre LDK'ya dayanarak Müslüman bir erkekle kızını evlendiren baba kilise tarafından cezalandırma yoluna gidilmiştir. Böyle birini ziyaret etmek, onunla irtibat sağlamak yasaklanmıştır. Onun evine girmek hor görülen bir davranış olarak değerlendirilmektedir. Hatta bazen toplumdan dışlanarak evlerini terk etmek zorunda bırakılmışlardır.¹⁵⁴

Nikâh akdi Osmanlı döneminde mahkemede veya alınan izinname ile mahalle ve köy imamı tarafından kıyılırdı. Gayrimüslimlerin nikâhını ise ruhani reis kıymaktaydı. Müslümanların nikâhında taraflar bizzat orada bulunmaz, her iki tarafın velileri temsil edilirdi. İmam efendi nikâh akdinin ayet ve hadisler eşliğinde iki şahit huzurunda kıyardı. Şahitler ve mehir miktarı gibi konular belge üzerine kayda geçirilmektedir.¹⁵⁵

Nikâh akdinin, Osmanlı Dönemi ve 1930'lu yıllara kadarki dönemlerde, genel olarak mahkemede veya alınan izinname ile mahalle veya köy imamı tarafından yapıldığına

¹⁵³ <http://jusufzimeri.com/fejese-dhe-martesa-te-shqiptaret-dhe-kanuni-i-lek-dukagjinit/> (12.01.2019).

¹⁵⁴ <http://jusufzimeri.com/fejese-dhe-martesa-te-shqiptaret-dhe-kanuni-i-lek-dukagjinit/> (12.01.2019).

¹⁵⁵ Hajri Mexhiti (90 yaşında, eski imam) ile 12 Ocak 2017 yapılan söyleşi.

dair kanıtlara arşiv belgelerinden ulaşılmaktadır. Bu belgelere göre en ücra ve ulaşımı zor olan köylerin halkı, yaptıkları evliliklerde, nikâh akdinin tamamen dine uygun olması ve mehrin belirlenmesi için nikâh akitlerini mahkemede veya köy imamı aracılığıyla gerçekleştirmişlerdir.¹⁵⁶

Nikâh akdinin 1930'lu yıllardan sonraki dönemde yapılma şekline dair bilgiler sadece imamlara ait olup, belgesi olanlar sadece devlet dairelerinde yapılan akitler için söz konusudur. Fakat Arnavut toplumu genel olarak nikâh kıyma işlemlerini devlet dairelerinde yapmaktan uzak durmuşlar, çünkü siyasi nedenler, savaşlar ve Sırp yönetimi Arnavutlar için güvenli görülmemiştir. Bu nedenle çoğunlukla imam nikâhı (dinî nikâh) tercih edilmiştir.

Bu durum günümüzde dinî nikâh adıyla devam etmekte olup İslam Birliği merkezlerinde (müftülüklerde) baş imam tarafından sembolik bir ücret karşılığında evlilik kayıt defterine geçirilerek nikâh akdi yapılmaktadır. Fakat bu İslam Birliği tarafından verilen nikâh belgesi Kosova Devleti tarafından tanınmazken yurt dışındaki kurumlar tarafından tanınmaktadır.

Günümüzde ise nikâh akdi çoğu zaman medeni kanununa bağlı olarak devlet dairelerinde yapılmaktadır. Bazı şahıslar ise sadece dinî nikâh (veya düğün merasimi sonunda sadece dua) ile yetinmektedirler.

Hristiyanlarda nikâh akdi kilisede papazın huzurunda düğün günü yapılmaktadır. Söz konusu nikâhta gelini alan iki bayan şahitlik yapmaktadır. Müslüman toplumunda ise nikâhtan önce köy veya belde imamından nikâhın yapılması için herhangi bir engelin olup olmadığı sorulup resmî evrak talep edilir.¹⁵⁷ Bazı bölgelerde dinî nikâh düğün gününde ya gelinin evinde veya gelin alındıktan sonra damadın evinde imam tarafından yapılmaktadır. Söz konusu uygulama günümüzde de birçok yerde devam etmektedir. Bazı yerlerde ise gerdek öncesi düğünde bulunan akrabalar huzurunda imam tarafından yapılan gerdek duası dinî nikâh olarak kabul görmektedir. Bu şekil Hâlen birçok düğünde

¹⁵⁶ Ismail Rexhepi, a.g.e., s.58-59.

¹⁵⁷ Ismail Rexhepi, a.g.e., s.68.

uygulanmaktadır.¹⁵⁸ Toplumun önemli bir kesimi ise, nikâh belgesi gerekmedikçe ne dinî ne de resmî nikâh yapmaktadırlar.

Her nikâh çeşidinde şahitler de mevcuttur. Müftülüklerde veya camilerde yapılan nikâh akitlerinde İslami kurallar gereği şahit olarak iki erkek veya bir erkek iki kadın yer almıştır. Sadece dua ile yetinen nikâh akitlerinde temsilî şahitler olmuşlardır. Hristiyanlarda ise hem LDK'ya göre hem de kilise öğretilerine yapılan nikâh akitlerinde en az iki erkek şahit olarak bulunmaktadır.

6. Küçüklerin Evlendirilmesi

Evlilik akdi Arnavut toplumunda büyük bir yer kapsamış ve sevinçle karşılanmıştır. Evlilik akdi birkaç dönemi kapsayan bir etkinliktir. Öncelikle iki gencin bir araya gelip evlilik birliğini kurmasıyla başlar, kurulan yuvadan sağlıklı, hayırlı ve güzel yetiştirilmiş evlatlar sahibi olmakla devam eder. Yine aile birliğinde büyüyüp evlenecek çağa gelen çocukların evlendirilip onların da yuva kurmalarını sağlayarak böylece ahlaklı nesillerin ortaya çıkmasına vesile olmak her anne babanın sorumluluğunda olan evliliğin takip eden dönemlerinden bir diğeridir.

Arnavutların örfünde nişan ile başlayan evlilikler son dönem hariç genellikle aracılar ile kurulmaktadır. Çok sık görünmemekle beraber aracı dışında iki ailenin dostluğu korunsun, iki askerin askerlik arkadaşlığı bitmesin veya iki annenin iyi ve kötü günde dostlukları son bulmasın ve bu bağlar daha çok güçlensin diye evlatlarını evlendirdikleri de olmaktadır.¹⁵⁹ Dolayısıyla evlilikler çoğu zaman ailenin çocuklarını evlendirmeleri ile gerçekleşmektedir. Çocukların evlendirilmesi söz konusu olduğunda evlendirilen çocukların yaşça küçük olmaları da gündeme gelmektedir.

Küçüklerin evlendirilmesi altı-yedi asır öncesine kadar dayanmaktadır. Yeni doğan bebeğin kutlamasına giden dost aile kendi oğlunu veya kızını dostluğun pekişmesi adına yeni doğan bebekle evlendirmek üzere sözleşmekteydiler. Bazı ülkelerde beşik kertmesi de denilen bu yöntemde oğlan 15 kız 12-13 yaşlarına geldiklerinde evlenirlerdi.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 304.

¹⁵⁹ <https://www.islamgjakova.net/artikulli.php?id=2865> (03.11.2019)

¹⁶⁰ <https://konica.al/2018/09/martesar-ne-djep-kalojne-kufinjte-shqiptare/> (04.11.2019)

Bu durum Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Kız aileleri kızlarının iyi evlere gelin gitmelerini isterken oğlan aileleri de iyi evlerden kız almayı istiyorlardı. Durum böyle olunca evlilikler küçük yaşlarda gerçekleşmiş oluyor ve bu bir ihtiyaç olarak görülmekteydi. Böyle bir evlilikte kızların 12 ile 15 arasındayken erkekler 15 ile 17 yaş aralığında olmaktadır.¹⁶¹

Bu durum Osmanlı'nın son yıllarında ve sonrasında devam ederken az da olsa evlilik yaşı kadınlarda 15 ile 18, erkekler ise kızlardan 1 ile 5 yaş daha büyük olabiliyor.¹⁶² Arnavut toplumunda küçüklerin evlendirilmesi son 30 yıl öncesine kadar normal bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sekizinci sınıfı bitiren hatta bazı kızların altıya kadar okuyup nişanlanmaları olmuş, 15 yaşına geldiklerinde evlilikleri gerçekleşmiştir.

Günümüzde de bu tür durumlar Hâlen devam etmektedir. Bu örfü devam ettiren aileler farklı nedenler ortaya koymaktadırlar. Birileri tek oğlumuz var onun mürüvvetini görmek istiyoruz ve daha genç yaşta evlendirdik, birileri maddi durumları iyi olmadığından kızlarını maddi durumu iyi olan bir aileye evlendirmekle onu fakirlikten kurtardıklarını savunmaktadır. Birileri ise Hâlen eskiye dayanarak 18'inden sonra kızın evlenme yaşı geçer mantığıyla hareket etmektedirler.

Küçüklerin evlendirilmesi Arnavut örfünde tek bir döneme ait değildir. İslam öncesi ve İslam'ın ulaşması sonrasında Arnavut toplumu bu tür evlilikleri uygun görmüş ve son asra kadar bu tür evliliklerin yapılmasında sorunlar çıkmamıştır. Bu tür evlilikleri Hz. Peygamber döneminde de görmekteyiz. Hz. Peygamber Hz. Âişe'yi altı yaşındayken nişanlamış dokuz yaşında ise evlenmiştir. Bu tür örnekleri sahabe hayatlarında da görebilmekteyiz.¹⁶³

İslam hukukçuları da babanın küçük bakire kızını iznini almaksızın dengi ile evlendirebileceği görüşünü benimsemişlerdir. Hatta bu konuda icmâ olduğu nakledilmiştir. Babanın evlendirdiği kızın bulûğa erdikten sonra evliliğe devam etme veya bozma konusunda muhayyerlik hakkı bulunmadığı konusunda da dört mezhep imamının görüş birliği vardır. Kendilerinden gelen meşhur rivayete göre İmam Mâlik (ö.

¹⁶¹ M.E. Durham, a.g.e., s. 238; Yllka Selimi a.g.e., s. 80.

¹⁶² Nexhat Çoçaj a.g.e., s. 247; M.E. Durham a.g.e., s. 239.

¹⁶³ Halil İbrahim Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, a.g.e., s.50.

179/795) ile Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) bu yetkinin sadece babaya ait olduğunu savunmuşlardır. Ancak baba dışındaki veliler, bulûğa erinceye kadar kızı, evlendiremez. İmam Şâfiî (ö. 204/822) babadaki özelliklerin dedede de bulunduğundan hareketle onu babadan kabul etmiştir. Ebû Hanîfe ise baba dışındaki velilere de küçükleri evlendirme yetkisi tanımış, ancak baba ve dede dışındaki velilerin evlendirdiği küçükler bulûğa erdikleri zaman onlara muhayyerlik hakkı tanınmış olup, dilerlerse hâkime başvurup velilerinin yaptığı nikâhı feshettirme hakkına sahiptirler.¹⁶⁴

Küçüklerin evlendirilebileceği kanaatinde olan âlimler, evliliğin önemine binaen velilerin böyle bir yetkinin kullanılması üzerinde önemle durmaları gereken bir tasarruf olduğunu belirtmişlerdir. Küçüklerin evlendirilmesinde, evlenmede birtakım yararlar bulunduğunu ve o yararların ancak birbirine denk kimselerin yapacakları evlilikle sağlanabileceğini, her zaman kişilerin kendilerine uygun ve denk bir namzet bulmalarının mümkün olmayacağını, bu sebeple iyi bir namzedin bulunması halinde ise fırsatın kaçırılmaması gerektiği gibi izahlar gerekçe olarak gösterilmektedir. Bu delillerle birlikte bulûğ çağına girmeyen kızların evlenmeleri hakkında başka birçok sebep de gösterilmektedir. Geçim sıkıntısı çeken, ihtiyaç içinde bulunan, anne ve baba bu suretle infak kaygısından kurtulması bunlardan biridir.¹⁶⁵ Arnavut toplumunda da küçük yaşta gerçekleşen evlilikler yukarıda zikredilen sebeplerden dolayı meydana gelmiştir. Hatta tek erkek çocuğu olan aileler bir an önce evlendirmeye çalışmışlardır. Kimi aileler büyümeyen birkaç çocuktan sonra ilk çocuğun hayatta olması ve yaşaması için küçük yaşlardan itibaren nişan yapmışlardır.¹⁶⁶

Küçük bir kızın veya erkeğin babası veya dedesi tarafından nikâhlanması halinde bunların, bulûğa erdiklerinde bu evliliği kabul edip etmeme gibi seçim hakları yoktur. Çünkü baba veya dedenin kızları ve oğulları için isabetli karar verecekleri kabul edilmektedir. Ancak baba veya dede isabetsiz karar vermesiyle tanınıyorsa ve küçüğü dengi olmayan biriyle nikâhlıyorsa, böyle bir nikâh akdi geçerli sayılmamaktadır. Erkek kardeş ve amcanın küçüğün nikâhını akdetmesi ise büyüdülerinde bu evliliği kabul

¹⁶⁴ Abdullah Çolak, a.g.e., s.61.

¹⁶⁵ Halil İbrahim Acar, *İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi*, Dini Araştırmalar Dergisi, Ankara, 2003, C. 6, s. 131.

¹⁶⁶ Sala Bytyqi ile söyleşi.

etmezlerse, nikâh akdi ortadan kalkmış olur.¹⁶⁷ Arnavut örfünde küçük yaşta olanların nikâh akitleri, baba, dede, amca veya kardeşi tarafından nişanı yapılmış olsa da, büyüğe saygı ve itaatten dolayı bu tür evlilikler veya nişanlar bozulmamıştır. Dolayısıyla 15-17 yaşlarına gelince küçükler evlenmiştir. Son yirmi sene içinde bu tür evliliklerden kaçınılmış, olanlar da genel olarak bozulmuştur.

7. Değiş Tokuş Yoluyla Yapılan Evlilik

Arnavut örfünde sayıca az olsa da farklı şartlarla evlilikler yapıldığı görülmektedir. Alışkın olduğumuz evlilikler dışında bir de değiş tokuş (berdel) evlilikler söz konusu olmaktadır. Bunun sebebi evliliğin getirdiği birtakım maddi yükümlülüklerden kurtulmaktır. Zira evlilik ve düğün merasimi özellikle erkeğe ve ailesine maddi anlamda büyük bir yükümlülük getirmektedir. Bazı aileler bu yükümlülüğü üstlenmekte güçlük çektiklerinde, çocuklarını evlendirebilmek için kızlarını karşılıklı olarak birbirlerinin erkek çocukları ile evlendirme yoluna giderler. Böylece başlık parası gibi yükümlülüklerden kurtulmuş olurlar.¹⁶⁸ Diğer yandan evlenecek olan oğlanın evliliği gecikip ileri yaşta olduğu veya hastalık veya sakatlık gibi bir özürlü bulunduğu için evlenecek kız bulamayan aileler kızlarını, talip oldukları kızın erkek kardeşi ile evlendirme yoluna başvurular.

Birçok yaşlı ile yapılan söyleşilerden anlaşılıyor ki, değiş tokuş evliliklerde babalar kız evlatlarını çoğu kez kapalı gözlerle evlendirmişlerdir. Bir ailenin evlilik çağına gelen oğlan evladı varsa ve maddi durumları evliliğe yetmiyorsa, çözüm olarak aynı durumda olan başka bir aile ile dünür olup, onlardan bir kızını gelin olarak alır, karşı tarafa da gelin olarak kendi kızını verirler. Böyle bir evlilikte kız babaları genel olarak damat adaylarını neredeyse kızlarıyla evleninceye kadar görmemişlerdir. Sonuç olarak kızlarını verdikleri damat genel olarak gelinden yaşça büyük, ikinci evliliği veya bir sakatlığı da söz konusu olmaktadır. Bu evliliklerde yaş farkı yirmi yıla kadar çıktığı olur. Örneğin damat kırkıdayken ve ikinci evliliğini gerçekleştirirken gelin adayı 17-20 yaşlarında olabilir. Kız babası damadın yaşını ve sakatlığını nişan döneminde öğrendiyse de sözünden geri dönemez. Kızını o damat adayla evlendirir. Kuma olarak giden genç kız ise kendi yaşında

¹⁶⁷ Hamdi Döndüren a.g.e., s. 214; Halil İbrahim Acar, *İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi*, a.g.m., s. 131.

¹⁶⁸ Yılka Selimi, a.g.e., s. 80.

olan kocasının çocuklarına rastlanmaktadır. Bu iki hanım ise birbiriyle iyi geçinip birbirinin çocuklarını büyütürler. Babalar bu evlilikleri yaparken sadece kendi kızını evlendirmekle kalmaz bekar erkek oğlunu da evlendirmiş olur. Bunun için gelin olarak aldığı kıza karşılık onun erkek kardeşi ile kızının evlenmesine izin vermiş olur.¹⁶⁹

Söz edilen değiş tokuş evliliklerin yeri İslam dininde olmayıp Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “İslam’da değiş-tokuş yoluyla evlenme yoktur”.¹⁷⁰ Abdullah b. Ömer’den (ö. 73/693 de rivayet edildiğine göre: “Resulallah şigâr yoluyla nikâh yapmaktan nehyetmiştir.” Şigârın anlamı: Aralarında mehir olmamak üzere, bir kimsenin diğerine “sen kızını benim oğluma, ben de kızını senin oğluna vereyim yahut bana kız kardeşini ver, ben de sana kız kardeşimi vereyim” şeklinde demeleridir. Âlimlerin çoğunluğu şigâr nikâhını kabul etmeyip, bâtil olduğunu kabul ederken Ebû Hanîfe sahih olduğu görüşüne vararak şöyle demiştir: “Kızlardan her birileri için kocalarına mehr-i misil gerekir. Bu tür bir uygulama, mehir olarak isimlendirilmesi mümkün olmayan bir şeyin mehir olarak isimlendirilmesi söz konusudur. Çünkü bir kadını, başka bir kadın mukabili vermek mal olmayıp mehir yerine geçmez. Nikâhtaki fasit olma vasfı mehir yönündendir. Mehrin belirlenmemiş olması veya geçersiz bir mehir tayini akdin fasit olmasını gerektirmez. Nitekim mehir olarak, içki ve domuz eti konarak nikâh yapılsa, nikâh fasid olmaz, mehr-i misil gerekir”.¹⁷¹

Değiş tokuş yoluyla evliliklerde nikâh bâtil veya sahih olsun, Arnavut örfünde geçmişte bu şartlarda birçok evlilik yapılmıştır. Kanaatimizce bunların çoğu insanların bilgi eksikliğinden meydana gelmiş ve bu tür evliliklere engel olabilecek kimse olmamıştır. Bu tür evliliklerden çocuklar dünyaya gelmiş, büyük aileler kurulmuş ve günümüzde bu tür evlilik yapan birçok yaşlımız hayattadır. Yine onlardan alınan bilgilere göre bu evliliklerde genel olarak üç kişi kazançlı veya evlilikleri sağlıklı iken dördüncüleri bu evliliği yürütmekle beraber kendileri ruhsal veya fiziksel açıdan sağlıklı olmalarına rağmen eşi ya kendinden büyük veya ruhi yahut fiziksel bir hastalığa yakalanmışlardır. Bu durumda mehir dışında kadını ezen bir de denklik ortaya çıkmaktadır ki, bu durum çoğunlukla ailenin yükünü taşımak kadının omuzlarında kalmıştır. Aileler kalabalık

¹⁶⁹ Sala Bytyqi ile söyleşi.

¹⁷⁰ Buhârî, Şuruf, 6; Müslim, Nikâh, 8.

¹⁷¹ Seyyid Sabık, Fıkhu’s- Sünne, Çev. Tayyar Tekin, C. 2, Pınar yay., İstanbul, 2004, s. 331.

gruplardan ve aralarında iş bölümü olduysa da bu durumda olan çiftler ve çocukları o ailenin içinde en çok ezilenlerdir.

Bu tip evlilikler günümüzde de devam etmektedir. Günümüzdeki tek fark artık bunlar koşullu evlilik olarak değil, keyfil, dünürlerin daha sıkı dostluğunun pekişmesi olarak yapılmaktadır. Aynı zamanda bu tür evliliklerde günümüzde iki gelin adayına da normal çeyiz ve başlık parası verilir.

8. Özel Durumlarda Yapılan Evlilikler

Normal şartlarda gerçekleşen evliliklerin dışında bazı özel durumlarda olan evlilikler de tarih boyunca görülmüştür. Bunların birkaç türü bulunmaktadır:

9. Damadın Ailesi Kan Davası İçindeyken Evlilik

Düğün merasimi yapılmadan önce damadın ailesi bir kan davasına karışmış olursa ve gelini alma günü de belirlendiyse düğünün yapılması bir yıl ertelenir. Bir yıl sonra düğün sahibi düğün izni almak için, öldürdüğü kan davalısına, köyün yaşlılarından bir yakınını gönderir. Bu izin genel olarak verilmektedir. Bundan sonra düğün günleri belirlenir. İzin süresi beş gün gelinin eşyalarının alınması ve gönderilmesi, iki hafta düğün ve bir hafta da gelini ailesine gönderebilmek için toplam 26 gün gibi bir süredir. İzin almanın amacı düğünün yapıldığı günlerde kan davalılarından biri tarafından düğün konvoyunun önünün kesilmesi, yaşanacak arbedede birinin ölmesi veya yaralanması ile sonuçlanacak ve düğünü engelleyecek bir durumun veya düğünün neşesini kaçırarak bir durumun yaşanmasına engel olmaktır.

Kan davalı bizzat kendisinin veya bir yakınının suçlunun evine, ”hayırlı olsun” demek için gitmesi genellikle yapılan bir ziyarettir. Bunun sebebi Kosova düşmanlarına birlik ve bütünlük görüntüsü vermektir. Gidenler orada şu üç mesajdan birini verir: Birincisi kahvesini içtikten sonra “Allah bereket versin” deyip fincan tabağına da para bıraktıysa ve üzerini fincan ile örttüyseniz biz barışa hazırız, sadece diyet ödenmesini bekliyoruz mesajıdır. İkinci mesaj, ziyarete gelen kahveyi içtikten sonra “Allah bereket versin, hep iyilik için içilsin” derse barışa hazırız, özür için bize aracı gönderin demektir. Üçüncü mesaj ise kanlı, kahveyi hiç kabul etmiyorsa bu, düğünden hemen sonra kan davamız

devam edecek anlamına gelen mesajdır. Affetmiyoruz anlamını içeren bir başka durum da kanlının düğün sahibinin evine kutlama için gitmemesidir.

Düğün için izin alınmış olması halinde normal düğünlerden farklı olarak müzik yer almaz, şarkı söylenmez ve davul zurna çalınmaz. Kalabalık ortam oluşturulmaz, sevinç gösterisi olarak silah atışları yapılmaz. Gelin almaya giderken kanlının kapısının önünden ve öldürülenin mezarı önünden geçilmez. Hanımlar odanın içinde gelini aldıktan sonra tefsiz - kısık sesle şarkı söylemeleri bu düğünün bir başka uygulamasıdır.¹⁷²

10. Ani Ölüm Nedeniyle Evlilik

Arnavut toplumunda düğün sahibi ailenin düğüne hazırlandığında veya düğün günlerinden birinde, aileden veya akrabalarından biri ölmüş olur ise veya düğün evinde ölüm yaşanır, düğün ertelenmez, düğüne devam edilir. Düğün günü ölüm olayı bizzat damadın evinde gerçekleşmiş ise bu durum düğüne katılan misafirlere saklanır. Aile yakınlarından biri cenaze ile bir odanın içinde kalır. Gelin alınıp eve getirildikten sonra düğün sahibi düğüne katılan misafirlere dağılmamalarını ve cenazenin olduğunu bildirir. Bu andan itibaren düğün durdurulur ve düğünün kalan âdetleri bırakılır ve cenaze işlerine geçilip defin ile ilgili gerekenler yapılır. Aynı durum gelinin ailesinde söz konusu olur ise, onu almaya gidenlerin hepsi gelin evine gitmeyip yolun ortasında beklerler. Küçük bir grup gelini aldıktan sonra köyün çıkışına kadar müzik ve şarkılar da durdurulur. Gelinin köyü geçildikten sonra düğün halkı eğlencesine devam eder.¹⁷³

11. Dul Olanların Evliliği

Önceki dönemlerde dulluk genel olarak ölüm veya erkeklerin eşlerini boşamalarından kaynaklanır. Çok nadir olsa da bazen kadınlar da farklı mazeretlerden dolayı kocalarından kaçmışlardır. Şayet dul bir erkek ile dul bir bayan evlenmeyi kararlaştırmışlarsa normal düğün yapılmaz, çok az sayıda misafir davet edilir ve gelin adayı normal gelinin giydiği giysilerden giymez ancak, orta yaşlıların kullandığı giysilerden giyer. Gelin almaya az sayıda kişi gider. Müslüman toplumlarda gerdekten önce dua yapılır; fakat diğer âdetler uygulanmaz. Gelin eski kocasının evindeki çeyizini getirdiği için ilk gece yeni kocasını

¹⁷² Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 363.

¹⁷³ Hajri Mexhiti ile söyleşi.

odasına almaz. Kocasının evinde bulduğu onun eski eşinden kalan çeyizini de üç ay sonra açar. İnanişa göre yeni hanım eski hanımının çeyizini ancak üç ay sonra kullanabilir. Evlenecek olan dul gelin adayı eski kocasından boşanmışsa bir ay içinde başka bir kişi ile evlenebilir. Eğer eşi vefat etmiş ise, onun ruhu hatırına saçına boya sürmez ve bir yıl boyunca evlenemez. Bu durum İslam dinin kurallarını yaşamayanlar ve son asırda sapmış tarikatlara mensup olanlar için geçerliken, İslam dinini tamamen hayatlarına geçirenler ve kurallarına uyanlar ölüm veya boşanma nedeniyle gereken iddet süresinin dolmasını beklemek zorundadırlar. Dolayısıyla iddet süresi içinde yeni bir evlilik yapmazlar.¹⁷⁴

12. Çocuk Olmayışından Dolayı Evlilik

Arnavut toplumunda varis bırakmak arzulanan ve hatta evlenenler için zorunlu kabul edilen bir beklentidir. Bunun için de çocuk sahibi olmak gerekir. Öldüklerinde mirasçı olarak birini bırakamayanlar ve özellikle erkek evladı olmayanlar, toplum içinde ezilir ve hor görülür. LDK'ya göre erkek evladı olmayanların mirası kızlarına değil erkek kardeşlerine kalır. Kızların amcaları ise onlarla ilgilenir, bakımlarını üstlenir ve evlenme çağına geldiklerinde evlendirir. Evlenen eşlerin çocuklarının olmaması kocanın yeni bir evlilik yapmasına sebep teşkil eder. Zira Arnavut toplumunda bu tür evlilikler yapılmakta olup bunlar aşağıdaki şekillerde gerçekleşir.

- İlk hanımıyla evladı olmayan kocaların evlenmesi. Bunlara ikinci hanımlarını ilk hanım bulur ve kocalarını evlendirirler. Bunların örneklerini yirmi yıl öncesine kadar görmek mümkündür.
- İlk hanımından sadece kız çocuğu olan kocaların evlenmesi. Bu durumda baba kızlarından birini bir aileye gelin olarak verip o aileden kendisine hanım alır. Yani bir nevi kızını ikinci hanımıyla değiştirmiş olur.
- Çocuğu olmayan kocanın engelli biriyle evlenmesi. Bu grupta ikinci hanımın bir sakatlığı veya ruhi hastalığı olsa da bu durum bir sorun olarak görülmez. Zira önemli olan doğurganlıktır. Birinci hanım kendi evladı olmadığı için ikinci hanımın evlatlarına bakar ve onları büyütür.

¹⁷⁴ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 375; Merjeme Jakupi ile söyleşi.

Arnavut örfünde çocuk olmayışından dolayı yapılan ikinci evliliğin ana sebebi varis olarak bir erkek çocuğa sahip olmamaktır. Çünkü varis bırakmayanlar toplumdan dışlanmaktadır. Bundan ötürü, hem bizzat ilk hanım veya aile, ya da çevreden yapılan baskılar sonucu ikinci evlilik ister istemez yapılmaktadır. Birden fazla evlilik hiçbir ilahi kitapta yasaklanmamakla beraber, her din ve toplumda birden fazla eşlilik durumu var olmuştur. İslam dininde de aynı durum söz konusudur. Erkekler dört eşi aynı nikâh altında tutma imkânına sahiptir. Onlardan istenen hanımları arasında eşitlik sağlamalarıdır. Birden fazla evlilik farklı sebeplerden meydana gelen bir olgu olup bazen yapılan savaşlarda erkeklerin ölümü ve sayıların azalması sebebi, bazen veba salgınları, bazen de erkek evlat içindir. Arnavut toplumunda ise erkek evlada sahip olmak için birden fazla evlilikler olagelmıştır. Bu durumda Arnavut toplumunda dinden fazla örf ön safta yer tutmuştur. Bunun nedeni belki LDK'daki: "erkek çocukları olmayanlar, miraslarını kızlara bırakamazlar" kuralı olduğu için ya da çevrede hor görülmelerinden kaynaklanmaktadır.

Nedeni ne olursa olsun, yapılan bu tür evliliklerde, birinci hanımı boşamama ve ikisinin arasında maddi manevi haksızlıklar yapılmadıysa, ikisi arasında eşitlik sağlanmışsa bu durumda İslam hukuku açısından ikinci evlilikte bir sakınca görülmemektedir.

13. Kocaları Vefat Eden Hanımların Kayınbiraderiyle Evlenmeleri

Bir ailede en ağır ve zor evlilik türü kocasını kaybeden gelinin, kocasının kardeşi ile evliliğe devam etmesidir. Bu evlilik türü Arnavut toplumunda son asra kadar yaşamıştır. Söz konusu evlilik kocası ölen hanıma bağlıydı. Bu hanımın sadece kızları varsa, kızlarını o evde bırakıp kendisi başka bir erkekle evlenebilir. Eğer evlatları arasında erkek çocuk varsa, onu kocasının evinde büyütmek zorundadır.¹⁷⁵ Bu durum toplumun genelinde sıkça görülen ve sıradan bir durum olarak algılanmakta ve yadırganmamaktadır. Hatta bazen yeğen de vefat eden amcasının hanımını eş olarak kabul etmiştir. Bu evlilikler çocukların anneleriyle beraber büyümelerini sağlamak amacı taşımaktadır.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 379.

¹⁷⁶ M.E. Durham, a.g.e., s. 253.

Kocası ölüp dul kalan kadının kocasının erkek kardeşi, yani kadının kayını konumundaki kişi ile evliliği iki türdür. Ölen kocanın erkek kardeşi bekar olup hayatta olan karısı bununla evlenir veya evli olan kayınbirader ile evlenir. Yani her iki durum da söz konusudur. Bu evliliklerin gerçekleşmesi ölüye saygıdan dolayı ölüm olayından bir yıl sonra gerçekleşir. Bu süre zarfında kayınbirader evli ise, ölen ağabeyi veya erkek kardeşinin karısı, o bir yıl içinde kendi ailesinin evinde kalır. Eğer kayınbirader evlenecek yaşta ve bekarsa o bir yıl içinde kendisi gurbete gider evleneceği yengesi evde kalır. Yok eğer kayınbirader evlenemeyecek yaşta ise dul kadın onu büyütüp evlenecek yaşa gelince kendisiyle evlenir. Evleneceği günden bir gün sonra dul hanım yas giysilerini değiştirip saçlarına boya sürerek evliliğe hazırlanır. Bu tür evlenme merasimlerinde hiçbir düğün örfü uygulanmaz.¹⁷⁷ Bahsedilen evlilikler günümüzde olmasa da önceden bu evlilikleri yapmış olan bazı kadınlar hâlen yaşamaktadırlar.

Buna benzer bir durum da hanımı vefat eden koca çocuklardan dolayı baldız ile evlenmesidir. Bu tür evlilik örneklerine Hâlen rastlamak mümkündür.

İslam hukuku açısından kiminle evlenilemeyeceği, Nisâ sûresinin 23. âyetinde net bir şekilde izah edilmiştir. Bu durumda kocası vefat eden bir kadının kayınbiraderine, yani kocasının kardeşine birinci veya ikinci hanımı olarak dönmesinde bir mâni görülmemekle beraber, Arnavut toplumunda dönme nedenleri ve şekilleri tartışılmaktadır. Bir kadının yalnız oğlan evladı bulunduğu ondan ona sahip çıkmak için kayınbiraderi ile evlenebildiği halde kız evlatlarının olması durumunda ise onları kocasının evinde bırakıp başka biri ile evlenebilmesi, kızlara yapılan bir haksızlık olarak algılanabilir. Çünkü bu durumda kızları anne şefkatinden mahrum bırakmış olmaktadır. Oğlanın annesinin yanında büyümesi, kızların ise yetim kalması önemsenmemiştir. Oysa oğlan evlattan çok kız evlatlarının ahlaki ve dinî gelişimlerinde anneye daha çok ihtiyaçları vardır. Bunu uygulayanlar, sadece kızları olan bir hanımın diğer evliliğinde de sadece kızları olur ve o kızların hepsi zamanı gelince evlenirler, anne ile amca yaşlılıkta korumasız ve bakımsız kalırlar düşüncesine dayanmışlardır.

Diğer taraftan iddet süresi sonrasında nikâh hemen gerçekleşebilirken, bir yıl beklemeleri de anlamsızdır. Sonuçta İslam hukuku bakımından beş ay sonra ile 12 ay sonrası arasında

¹⁷⁷ Nexhat Çoçaj a.g.e., s. 380-381.

nasıl bir değişiklik olacağı önem arz etmemektedir. Yine diğer durumda kocası ölen kadın ondan yaşça küçük kayınbiraderini büyütüp ardından onunla bir evlilik kurmak o kadın için bir fedakârlıktır. Çünkü ailesinin desteği bu yoldayken, kadın ailesinin verdiği sözün dışına çıkamamakta onlara bağlı kalmaktadır. Böylece her konuda olduğu gibi bu tür durumlarda da Arnavut toplumunda kadın, kusursuz saygıyla ve karşı çıkmamakla tanınmıştır.

E. DÜĞÜN MERASİMİ

İnsanoğlu genel olarak sevinç, mutluluk, iyilik, bereket getiren olaylara, yorucu da olsalar onları kabullenir ve büyük bir istek ve keyifle uygular. Düğün merasimi de hayır içerikli bir ritüel olduğu için bütün yorgunluğu ve masraflarıyla birlikte genel olarak herkes tarafından benimsenmektedir.

Arnavut toplumunda düğün merasimine her dönemde büyük önem verilmekle birlikte genel olarak düğün hazırlıklarına bir hafta öncesinden başlanır. Yakın akrabalar bir hafta öncesinden her gün düğün evine ziyarete gelip düğün hazırlıklarını beraber yaparlar.¹⁷⁸ Bu süre boyunca düğün hazırlıkları dışında düğün evinde gündüzleri ve akşamları geç saatlere kadar şarkılar söylenip halaylar çekilir. Düğün merasimini asıl başlatan her zaman evin evli kızlarıydı. Ağabeyleri kardeşleri tarafından saygı gereği kız kardeşler gidip alınır ve düğünün asıl eğlencesini onlar gerçekleştirir.¹⁷⁹

Bir hafta öncesinden başlayan düğün merasimi hazırlıklarında her gün düğünle ilgili yapılması gereken farklı görevler vardır ve bunlar yerine getirilir. Bunlar evin evli kızlarını almakla başlayıp dağdan odunların kesilmesi, misafirlerin teker teker davet edilmesi, yemek ve tatlıların yapılması, geline hediyelerin gönderilmesi, düğün gecesi yenecek poğaınanın yoğurulması ve düğün günü gelinin alınmasıyla devam etmektedir.¹⁸⁰ Bu hafta içinde düğün ile ilgili komşu ve akrabaların yardımıyla bütün kararlar alınır ve uygulanır.

¹⁷⁸ Mark Tirta, a.g.e., s. 284.

¹⁷⁹ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 250.

¹⁸⁰ Mark Tirta, a.g.e., s. 284; Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 250.

LDK’de düğün merasiminde uygulanacak kurallar ve âdetler belirlenmiştir. İslam’ı kabul eden aileler bu uygulamalardan tamamen kaçınamamışlarsa da çoğunluk olarak İslam dinine uygun bir düğün merasimini yapmaya çalışmışlardır.¹⁸¹

Bu örf ve âdetler günümüze dek korunmaya çalışılmıştır. Yüzyılların geçmesiyle ekonomi, ideoloji ve insan psikolojisinin değişmesiyle dünyanın günden güne gelişmesiyle düğün merasiminde de değişiklikler olmuş, aynen olmasa da Hâlen uygulanmaktadır. Bütün bu uygulamalar bir hafta sürmeyip üç gün içinde toparlanmıştır.

Düğün merasiminde geçmişte uygulanan ile günümüzdeki modern uygulamalar arasında bir rekabet ve çelişki söz konusudur. Bu durumun sebebi ise ulaşımın hızı, değişen yaşam tarzı, hayatın dinamikliği gibi konulardır. Bunun dışında değişiklikler ve farklar bölgeden bölgeye, aileden aileye âdetleri taşımadaki duruma bağlıdır. Büyük şehirlerde, iş hayatı ve harcamaları yoğun olduğu için, şehir halkı birçok düğün merasimini ya tamamen uygulamadan kaldırmakta veya modern hayata uygun değişikliğe uğratmaktadır. Köy ve dağlık bölgelerde yaşayan ve asıl işleri tarım ve hayvancılık olan ve bunun dışında gurbetçiler sayesinde geçimini sağlayanlar ise örf ve âdetlere daha uygun düğün merasimlerini gerçekleştirmektedirler.

Düğün merasimi Hz. Peygamber’in sünnetindendir. Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *“Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse, benden değildir. Evleniniz! Zira ben, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuz ile iftihar edeceğim. Kimin maddi imkânı varsa hemen evlensin. Kim maddi imkân bulamazsa, nafîle oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için şehveti kırıcıdır”*.¹⁸²

Düğün iyi bir olgunun haberini verdiği için onu akraba ve dostlarla paylaşmak ve dine ters düşmeyen biçimde onu kutlamak İslami açıdan hiçbir sakınca taşımamaktadır. Düğünler, mutluluk, iyilik ve sevinci içerdiğinden dolayı bu tür toplantılarda eğlence de eksik olmaz. İslam’a ters düşmeyen eğlencelerin yapılmasında ise sakınca görülmemektedir.

¹⁸¹ M.E. Durham, a.g.e., 245.

¹⁸² İbn Mâce, Nikâh, 1/1846

Arnavut toplumunda düğün merasimi, kalabalık, eğlence ve sevinç içinde kutlanmış ve kutlanmaktadır. İslam öncesi Arnavutlar LDK'ya göre düğünlerini yaparken, İslam'ın gelmesiyle Müslümanların düğün merasimleri İslam'a uygun bir hal almıştır. İçki ve meze sofraları uygulamadan kalkmış, kadın erkek ayırımı olmuş ve düğün merasimi İslami değerler üzerinde uygulanmış ve dinlerini benimseyen ve pratikte uygulayanlar düğünlerini aynı şekilde devam ettirmektedirler.

Arnavut örfünde düğünler çok külfetli olmakla beraber maddi durumu iyi olanlar veya iyi olmayan neredeyse aynı şekilde düğünü gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Halbuki Hz. Peygamber düğün merasimini teşvik ederken aynı zamanda “nikâhın en hayırlısı külfetsiz olanıdır”¹⁸³ demektedir.

1. Davet

Bir hafta öncesinden başlayan düğün merasiminin etkinliklerinden biri yakın akrabaların toplanması ve düğün için iş bölümü yapılması için düğüne davet yapılmasıdır. Davete icabet edenler arasında düğünün planlaması yapılarak herkesin vazifesi belirlenir. Akrabaların dışındakilerin davet edilmesi de bunların içinde yer alır. Bu vazife bölgeden bölgeye değişiklik gösterir. Önemli olan bu vazifeyi yüklenen kişinin çok zeki, becerikli ve dikkatli olmasına özen gösterilir, o da kendisinden beklenen hassasiyeti göstermek zorundadır. Çünkü onun bir hatası, düğün sahibinin düşük ve zayıf görünmesine yol açar.¹⁸⁴

LDK'de davetçilerin yapacakları davet sırası belirlenmiştir. İlk olarak dünür ve dostlar davet edilirken daha sonra ise arkadaşlar ve komşular davet edilirdi. Yeğenler düğüne hediye ile giderler. Hediyeleri ise koç olmalıdır.¹⁸⁵ Fakat günümüzde bu tür âdetler fazla rağbet görmezse de bazen yeğenler değil, damadın dayıları hediyeler arasında koç göndermektedir.

Uzak ve çevre köyler için davetçilerin sayısı 10-15 kişi kadar olurdu. Davet mutlaka öğleden önce yapılır. Düğün sahibi davetçilere yola çıkmadan önce davet edecekleri

¹⁸³ Ebû Dâvûd, Nikâh 32.

¹⁸⁴ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 263.

¹⁸⁵ Shtjefan Gjeqovi, a.g.e., s. 15.

kişilerin adreslerini bilip bilmediklerini sorar. Bunun nedeni ise öğleden önce davet edilmezlerse veya ev adreslerini bulamazlarsa dünürler hanımlarını veya gelinlerini bunlar damadın kardeşi de olsa geri çağırır ve bu durum düğünde tatsızlıkların ortaya çıkmasına neden olur. Düğün sahibi dünürleri ile barışmak için altı kişiden oluşan bir grup ile “güven bağları” yeniden kurulsun diye dünüründen özür dilemek için bizzat dünürüne gitmek mecburiyetinde kalır ve bu görevi de mutlaka yapar. Aksi halde düğün aksar veya yapılamaz hale gelir.¹⁸⁶

Davetçiler en güzel giysilerini giyip evden eve giderler. Girdikleri her evden sembolik bir hediye onlara verilmesi âdettir. Bu hediye genel olarak çorap veya mendil olur.¹⁸⁷ Bazı bölgelerde ve bilhassa Has bölgesinde düğün davetleri şu şekilde yapılmıştır: Düğün sahibi davetçilere davet edecekleri kişi sayısı kadar kaşık verir. Davetçi davet edeceği kişinin evine gittiğinde kaşığı çıkarır ve falancadan selamın var, falan günde sizi düğününe bekler der. Eğer gitmeyi düşünüyorsa kaşığı davetçinin elinden alır ve “Allah hayırlı etsin, bereket versin” der ve kaşığı veya kaşıkları davetçiye geri verir. Eğer gidemeyecek durumunda ise kaşığı eline almaz ve mazeretlerini söyleyerek “Allah hayırlı etsin, bereket versin” der. Böylece düğün sahibi kaç kişinin geleceğini anlamış olurdu.¹⁸⁸

Kosova’nın köylerinde sözlü davet şekli Hâlen devam etmektedir. Bazı bölgelerde uzak köyler dışında köy halkının erkeklerini erkekler davet ederken hanımları da genç kızlar davet etmektedirler. Genç kızlar ellerinde def ile ev ev gezip daveti yapmaktadırlar. Girdikleri her eve o evde evlenme sırası olan erkeğe bir şarkı söyleyip çıkarlar. Oğlanın annesi ise onlara hediye veya para verir. Her konuda değişiklikler olduğu gibi düğüne davet şeklinde de farklılık söz konusudur. Sözlü davetin yanında basılmış davetiyeler de verilmektedir. Fakat eski âdetler tamamen kalkmasın diye köy halkı onları eskisi gibi yaşatmaya çalışmaktadır. Şehirlerde davetçiler olmayıp bir veya iki kişi tarafından basılan davetiyeler dağıtılır ve ağzı söz yapan birisi ise sözlü daveti de yapmış olurdu. Değilse davetiyesini bırakır hediyesini alırdı. Davetçi sayısı eskiden yüz civarındayken¹⁸⁹ günümüzde bu sayı 300-500’ü bulmaktadır.

¹⁸⁶ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 264.

¹⁸⁷ Mark Tirta, a.g.e., s. 284.

¹⁸⁸ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 265.

¹⁸⁹ Yllka Selimi, a.g.e., s. 103.

Düğün merasiminden bir hafta önce, bazı bölgelerde ise daha da erken davetler yapılmakla beraber, davetliler davet edildiği yere gitmek zorunluluğu hissederler ve mutlaka davete icabet ederler. Önceki zamanlarda yol mesafeleri, günümüzde ise insan hayatının yoğunluğu, akraba ve dostları birbirinden ayırmaktadır. Görüşmeleri pek sık olmamakla birlikte onları genel olarak doğum, düğün, ölüm gibi sebepler bir araya getirmektedir. Bundan dolayıdır ki, bu tür olgularda beraber olup sevinçlerini ve hüznelerini paylaşmaktadırlar. Arnavut toplumunda düğün daveti tarih boyunca çok büyük bir neden dışında geri çevrilmemiştir. Bu sadece Müslüman Arnavutlar değil, bütün Arnavut toplumunda bilinen bir uygulamadır.

İslam dinî açısından bakıldığında, Arnavutların düğün davetlerine iştirakleri, Hz. Peygamber'in "davete icabet gerek"¹⁹⁰ sözüyle uygunluk içindedir. Davete icabet Müslümanların birbirleri üzerindeki haklarından birisidir. Çünkü Hz. Peygamber "Karşılaştığınız zaman ona selam ver; seni davet ettiği zaman davetine gidiniz."¹⁹¹ buyurmaktadır. Arnavut toplumu bu sünneti benimsediklerinden dolayı uygulamayı prensip edinmişlerdir. İstisnalar ise, Müslüman düğünü olmasına rağmen, içkili, kadın ve erkeklerin aynı ortamın içine oldukları durumlarda dinî bütünüyle hayatlarında uygulamaya çalışanlar bu tür davetlere icabet etmeyip, düğün öncesi veya sonrası hayırlı olsun ve hediyesini göndermeye gitmektedirler.

2. Yemekler

Yemeksiz düğün merasimi olmaz. Yemek hazırlığı ise önceden zorlukları olan bir olay olarak görülmektedir. Bundan dolayı davetçi genç kızların ve ilk davetçilerin yemeklerini hazırlayacak olan bayanlardır. Düğünün başlamasıyla beraber bir hafta boyunca her akşam düğün evinde yemek verilir. Osmanlı öncesi yemek için gerekli görülen malzemeler, yeterli miktarda olması bir kural olarak kabul edilmektedir. Mesela düğün yemeği için gereken erzak ve miktarı LDK'da şu şekilde yer almaktadır:

- a. Tosun eti ve yağı 100 Ok (1 ok =1,5 kg)
- b. Mısır unu (yaklaşık 20 kg)

¹⁹⁰ Müslim, Nikâh, 99.

¹⁹¹ Tirmizî, Edeb, 1.

- c. Buğday unu (yaklaşık 100 kg)
- d. Kahve 4 ok
- e. Pirinç 8 ok
- f. Şeker 12 ok
- g. Bal 4 ok
- h. Peynir 2 ok
- i. Tereyağı 2 ok
- j. Sıvıyağı 3 ok
- k. Rakı 70 ok.¹⁹²

Düğün mezeleri ve yemekleri bu erzaklardan oluşmaktaydı. Daha fazla misafiri olan erzakı kişilere göre artırır. Osmanlı Dönemi ve sonrasında Müslümanlar ihtiyaca göre ve davetli sayısına göre yemek hazırlamışlardır.

Yemekleri hazırlamakla yükümlü olan kadınlar genel olarak çocuk ve beyleriyle beraber davet edilirler. Çünkü onların düğün evine sabahleyin gidip akşama kadar çeşitli hazırlıklarla meşgul olmaları gerekir. İlk gecenin yemeği komşu, davetli olmayan misafirler, odun almak için dağa çıkan gençler, misafirleri davet eden gençler, yemeği yapan kadınlar ve ev halkı için hazırlanır.¹⁹³

Modern dönemin getirdiği değişiklikler düğün yemekleri konusunda da etkisini göstermiştir. Zorlukları ve fakirliğin azalmasıyla bu dönemde toplum yemek konusunda tasarruf etmemektedir. Bu durumu sadece buna bağlanmak da doğru olmaz. Çünkü düğünler eskisi gibi değil, iki üç günden fazla sürmemektedir. Son zamanlara kadar hanımlar yemeği hazırlarken, günümüzde özel aşçı tutulmakta veya yemekler dışarıdan sipariş edilmektedir.

Düğün yemekleri bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Mutlaka et, çorba, fasulye, patates gibi sulu yemekler hazırlanmaktadır. Şehirlerde mekân kısıtlılığından dolayı düğünler günümüzde düğün salonlarında yapılmaktadır. Bundan dolayı sulu yemeklerin yerini ızgara almıştır. Eskiden çeşitli tatlılar hazırlanırken, günümüzde baklava ve düğün

¹⁹² Shtjefan Gjeqovi, a.g.e., s. 15.

¹⁹³ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 252.

pastası yer almaktadır. Bunların dışında düğünlerde özellikle düğün günü Türk kahvesi ve meyve suları mutlaka ikram edilmektedir. Dindar aileler düğün ister evde veya isterse salonda yapılacak olsun, yeri fark etmeksizin dinen sakıncalı görünen ve meşru olmayan alkol ve benzeri içkilere yer vermemektedir. Fakat İslami öğretilerine itibar etmeyen birçok Müslüman düğünlerde içki ikramında bulunmaktadır.

Eski Arnavut örfünde yemeksiz düğün olmaz anlayışı vardır. Yemekler için gereken erzak yukarıda da zikredildiği üzere LDK'da belirlenmiştir. İslam'ın gelmesiyle yemeklerde çok fazla değişiklik olmadıysa da içki, meze sofraları örften kalkmıştır. Düğün yemekleri İslam dinine, Hz. Peygamber'in sünnetine uygun hazırlanmaktadır. Düğün dolayısıyla verilen yemeğe "velîme" denilmektedir. Velîmde eş dost ve yöredeki fakirlere yemek ikramı esastır. Hz. Peygamber düğün yemeğinin teşvikini Abdurrahman b. Avf'ın (ö. 32/652) evlendiğini duyunca kendisine "bir koyun keserek de olsa, düğün yemeği ver"¹⁹⁴ sözleriyle yaptığını görmekteyiz. Arnavut toplumunda ise davetli misafirlerin kalabalığı dolayısıyla koyun yerine tosun kesilmiştir. Yine Hz. Peygamber düğüne sadece zenginlerin değil, fakirlerin de davet edilmesi konusunda "*davetlerin en kötüsü, zenginlerin çağrılıp, fakirlerin mahrum edildiği düğün yemeğidir*"¹⁹⁵ buyurmuştur. Arnavut toplumu bu hadise uygun davranmaktadırlar.

3. Oyunlar

Düğün merasimlerini daha eğlenceli hale getiren, oynanan oyunlar, söylenen şarkılar, çalınan çalgılar ve çekilen halaylardır. Arnavut toplumu örfünde bu tür eğlencelere, her dönemde ve her bölgede küçük değişikliklerle birlikte rastlanmaktadır. Düğün merasimlerinde kadın ve erkekler ayrı evlerde oturup eğlenmemektedir. Bundan dolayı oyun, şarkı ve halaylar ayrı ayrıdır. Düğün merasiminin bir hafta önce, bazı bölgelerde ise daha da erken başladığı için, her akşam erkeklerin bulunduğu bölümde fincan, takke oyunları, saz ile şarkılar söylenip farklı şakalar söylenir. Kadınlar ise ya balkon ya bahçede tef eşliğinde şarkılar söyleyip halaylar çekerler.¹⁹⁶ Hanımların oyunları gelin alındıktan sonra oynanmaktadır. Çünkü bütün oyun ve şarkıların içeriği genel olarak

¹⁹⁴ Buhârî, Nikâh 67.

¹⁹⁵ Buhârî, Nikâh 67.

¹⁹⁶ Muharrem Qafleshi, *Opoja dhe Gora Gjate Shekujve XIV-XX*, yayınlanmamış doktora tezi, Prishtinë, 2017, s. 295-296.

gelinle ilgilidir. Hanımların oyunlarından gelinin ailesinin kılığına girip, ailesinin bireylerini hatırlatarak gelini ağlatmalarıdır. Bir başka oyun da gelinin hediye ettiği çorapları sıkı düğümleyip, çözmeleri için geline verirler ve gelinin becerileri konusunda fikir edinirler.¹⁹⁷

Düğünler bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedirler. Bazı bölgelerde davul zurna ve tef eşliğinde olurken, bazı bölgelerde ise saz türü (çifteli) ve tef eşliğinde olurdu.

Davul zurna ile olan düğünlerde erkek ve kadınların oyunları ayrı ayrıdır. Erkekler oynadıklarında kadınlar ya bahçenin bir köşesinde veya evin içinden seyrederek. Erkeklerin halayları 11 bölümden kolçoy adıyla bilinmektedir. Kadınlar ise evin erkekleri ve yeğenleri eşliğinde davul ve zurna ile halaylarını çekerler. Davul zurna müziği kestiğinde hanımlar teflerini alıp yeni bir halay müziği isterler. Bu tür eğlenceler gelini almaya gidene kadar devam eder.¹⁹⁸

Günümüzde oyun ve diğer eğlence türleri önceki dönemlerde olduğu gibi uygulanmıyorsa da değerini kaybetmemiş ve köylerdeki düğünlerde gençler tarafından düğün gecelerinde icra edilmektedir.

Arnavut örfünde oynanan oyunlar, söylenen şakalar ve çalınan çalgılar genel olarak İslam dinine karşı yapılan olgular olarak sayamayız. Bunların içinden üzücü ve kırıcı olanlar bulunsa da genel olarak Arnavut örfünde olan düğün oyunları, çalınan çalgılar ve çekilen halaylar İslam dinî açısından sakınca taşıdıkları söylenemez. Arnavut düğünü ayrı evlerde yapıldığı için, kadın erkek eğlenceleri ayrı ayrı olduğundan, oynanan oyunlar erkeklere has olup, kadınların eğlencesi def eşliğinde şarkılardan oluşmaktadır. Bu oyun ve şarkıların içeriği kırıcı olmayıp övgü ve güldürme içeriklidir. Arnavut kökenli âlimler davulu sakıncalı bir müzik aleti olarak görse de İslam hukukçularının onu tefe benzetmeleri nedeniyle davul ile oynanan oyunlarda bir sakınca görmemektedir. Ancak araya içki gibi şeyler karıştırılırsa o zaman davul haramı birlikte getiren bir çalgı halini alabilir. Yine davul kişileri heyecandırıyor olsa da meşru olmayan sonuçlara yol açabilmektedir. Bu yüzden davullu eğlencilerin bu tür haramlara götürmemesi asıldır.

¹⁹⁷ Mejreme Jakupi ile söyleşi.

¹⁹⁸ Zenije Mexhiti ile söyleşi.

Arnavut düğünlerinde dindar aileler davullu düğünlerden kaçınırsalar bile, bu tür düğün yapan akrabaların düğünlerine katılmamaya özen göstermektedirler. Davullu düğünlerden kaçınma sebebi ise aşırı düşünceleri olan kimselerin davulu haram olarak görmelerindendir.

4. Şarkılar

Düğün merasiminin önemli bir parçası olan şarkılar, Kosova Arnavut toplumu örfünde önemli yer kapsamaktadır. Şarkısız düğün yapılmaz. LDK’de de düğünün ana etkinliklerinden biri de şarkılardır.¹⁹⁹ Arnavutlarda şarkıların o kadar önemi var ki, onları sadece düğünlerde değil, Arnavut halkının hayatının her bölümünde görmek mümkündür. Şarkı kültürü iyilik ve kötülükte Arnavutların hayatında yer edinmiş bir örf olup günümüze kadar gelmiştir.

İki gencin evliliğe attıkları ilk adımı olan nişan töreni şarkılar eşliğinde başlamaktadır. Aynı zamanda düğün tarihinin belirlendiği şarkılarla duyurulur, düğünün başlatılması da aynı şekilde şarkılarla yapılmaktadır. Yani düğün öncesinden düğünün bitimine kadar her aşamada en dikkat çeken ve özen gösterilen şey şarkılardır.

Osmanlı öncesinden beri nişan ve düğün şarkılarının ana temaları gençlere mutluluk ve bereketli bir hayat ve erkek çocukların doğması gibi temenniler içermektedir. Nişan şarkıları nişanın duyurulması ile başlayıp, havlu ve nişan hediyelerinin değiştiği güne kadar devam eder. Bu şarkıların içerikleri genel olarak övmek, sevgilerini, memnuniyetlerini ve mutluluklarını ifade etmek, güzel temennilerden oluşan bir mesaj vermek veya karşı tarafa laf atmak gibi içeriklerden de oluşabilmektedir.

Düğünlerde tef çalınıp onun eşliğinde şarkılar söylenir. Zira Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “*Nikâhı ilan edin. Onu mescitlerde kıyın ve onun üzerine def çalınız*”.²⁰⁰ Yine Hz. Peygamber Hz. Âişe’ye himayesine aldığı yetim kız Fürey’a’yı evlendirdiği zaman: “... Ey Âişe sizin eğlenmeniz yok mu? Çünkü ensar eğlenceden hoşlanır.” buyurdu. Diğer bir rivayette ise “*Ey Ayşe! Gelinle birlikte def çalıp şarkı söyleyerek bir cariye göndermediniz mi*”? ben, “*cariye ne diyecek*” diye sorunca şöyle buyurdu: “*size*

¹⁹⁹ Shtjefan Gjeqovi, a.g.e., s. 15.

²⁰⁰ Tirmizi, Nikah, 6.

geldik size geldik, Allah bize de size de hayat versin. Kızıl altın olmasaydı, badiyenize konaklamazdı. Sarı buğday olmasaydı bakireleriniz semirmezdi”²⁰¹. İbn Mâce’deki rivayette, Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: “*Ensar gönlü sevgi dolu olan bir kavimdir. Onlara; “size geldik size geldik, Allah bize de size de hayat versin şarkısını söyleyecek birisini gönderseydiniz”*”.²⁰²

Arnavut örfünde de şarkılar tef eşliğinde bayanlar kısmında, erkekler de ise çifteli (saz türü) eşliğinde söylemektedirler. Bu şarkıların içeriği güzelliklerden hayırdan ve savaştaki kazançlardan oluşmaktadır. İslam dinine ters, şirk içermeyen sözlerden uzak, Allah’tan hayır, bereket, iyilik ve nazara karşı koruma sözlerini içermektedir. İlginçtir ki bu tür şarkılar sadece Müslüman toplumu tarafından değil, Hristiyan toplumunda da ‘maşallah’ gibi lafızları içeren şarkılar kullanılmaktadır. Bu durum İslam’ın evrenselliğini ve büyüklüğünü göstermektedir.

5. Kına Gecesi

Kına ritüelleri kız evinde gerçekleşen genç kızların ve hanımların toplandığı, hüznün ve sevincin bir arada yaşandığı bir etkinliktir. Bu ritüel Arnavut toplumunda asırlardan beri var olmaktadır.

Kına gecesi düğünden bir gün önce gerçekleşmekteydi. Kızın ailesi akşam yemeği verip sonradan kadınlar bir odada veya evin bahçesinde toplanarak şarkılar içinde geceye başlarlar.²⁰³ Bu ritüelin anlamı bekarlığa veda, anne babadan, kardeşlerden, arkadaşlardan ayrılma ve hayatın bir aşamasından başka bir aşamaya geçiş olarak görülmektedir.²⁰⁴

Kına gecesi gelin adayının arkadaşlarından söyledikleri şarkılarla başlar. Gelin adayı bir kolunda kız kardeşi diğer kolunda arkadaşıyla içeriye girer. Bu iki bayan evli olmak zorundadır. Aksi takdirde bir bâtıl inanca göre evlenecek olan kız sürekli kız evlatları dünyaya getirir. Kınası yapılacak olan kız bayanların toplandığı odaya sesli ağlayarak girer. Herkes ayağa kalkar, gelin adayı ise beline kadar inen kırmızı eşarby ile yüzü kapalı

²⁰¹ İbn Mâce, Nikah 21

²⁰² İbn Mâce, Nikah 21.

²⁰³ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 336.

²⁰⁴ Zanita Halimi, *Zakone ne Ceremonine e Dasmes*, Koha Ditore gazetesi, 23.07.2011, s. 34.

olduğu için kimseyi görmez. Hala teyze gibi yakınlar kıza yaklaşıp birbirine sarılarak kim olduklarını söylerler. Kız her sarılmada sesini biraz daha yükselterek ağlar.²⁰⁵

Gelin adayı ortaya konulan sandalyeye oturtulmaya çalışılır. Genç kız oturmamakta direnir. Çünkü oturmayı hemen kabul ederse büyüklerin yanında evliliğe razı olduğunu göstermiş olur ve bu bir ayıp olarak toplumda kabul edilir. Arkadaşları iki gruba ayrılıp birinci grup kızın direnişinin devam etmesi konusunda şarkılar söylerken, diğer grup oturması için şarkılarla ikna etmeye çalışırlar. Gelin adayı oturduktan sonra bütün hanımları ağlatan acı şarkılar söylenmeye başlanır. İkna grubu havayı yumuşatma ve gelinin kınası yakılırken ağlamaması gerektiği için damat ve ailesi için şaka içerikli şarkılar söylerler ki, gelinin ömrü kınası gibi ağlayarak geçmesin. Gelinin kınası annesi, ablası, halası veya teyzesi tarafından yakılır. Kınanın yakılmasından sonra gelin yatmaya gönderilir ve sabah erkenden uyandırılıp süslenir.²⁰⁶

Günümüzde de kına gecesinde sembolik de olsa eskiden olduğu gibi aynı uygulamalar söz konusudur. Farklı olarak kınanın yakılmasından sonra gelin eğlencesine arkadaşlarıyla devam edebilmektedir. Eskiden farklı olarak kına gecesi düğünden bir gün önce değil, birkaç gün önceden de yapılabilmektedir.

Örfi bir uygulama olan kına gecesi, kadınlar arasında, şarkı, halay, hüznün, kına gibi olgulardan oluşan bir etkinliktir. İslami açıdan bakılırsa kına gecesinde yapılan eğlencede bir sakınca görülmemektedir. Fakat kına ritüeli esnasında uygulanan bazı âdetler bâtil olup bunlar, hanımların bilgisizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu batıl inançlara dayanarak bir şeyler ummanın insanı imandan çıkarma derecesine götürdüğü düşünülebilir. Bu hurafe ve bâtil inançlardan uzaklaşmak ise çok zor görünmekle beraber zaman alan bir gerçektir.

6. Gelinin Alınması

²⁰⁵ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 337.

²⁰⁶ Sala Bytyqi ile söyleşi.

Düğün merasimi bir hafta veya on gün öncesinden başlayıp gelinin damadın evine gelişiyle son bulmaktadır. Bir haftalık tatlı telaşe ve yorgunluk asıl düğün günü için hazırlık olup o günün en iyi şekilde geçmesi içindir.

Düğün sahipleri düğün organizasyonu sorunsuz geçsin diye günler öncesinden herkese görevini verir. Erkekler bölümünde sıra ve düzeni damadın babası dışında dayıları ve babasının dayıları sağlar. Erkeklerin olduğu ortamlarda sohbet dışında saz türü çalgılar eşliğinde şarkılar müzisyenler tarafından söylenir. Bu şarkıların içeriği düğün ve evlilikten çok düşmanlara karşı cesareti ve güçlülüğü içermektedir. Düğün esnasında erkeklerin kaldığı mekânın en üst tarafında imam yer alır ve genelde oturumun yöneticiliğini yapar.²⁰⁷

Bayanların kısmında ise süslenmiş ve millî kıyafetleriyle dikkat çeken gelinler orta yaşlı hanımlar ve genç kızlar düğünü daha eğlenceli hale getirmek için tef eşliğinde şarkılar söyleyip halay çekerler. Davullu zurnalı düğünlerde bir hanımlar bir erkekler sırayla halaylarını çekip yemeğe kadar eğlenirler. Gelini almaya gidecek olanlar önceden belirlendiği için onlar hazır halde beklerler. Yemek yenir yenmez gelini almak için yola çıkılır. Gelin at ile alındığı dönemlerde at süslenirdi.²⁰⁸

Gelini almaya gidenler Müslüman ailelerde 12 erkek ve iki kadından oluşmaktadır. Bu iki kadın damadın halası ve kız kardeşi olur. Gelini alma mesafesi uzaksa bazı durumlarda gelinin ailesi yolun yarısına kadar gelini getirir. Yine Müslüman toplumunda geline iki kadın eşlik eder. Gelini almaya gidenler yola çıkarken diğer taraftan evdeki eğlence durmaz. Damat hazırlanması için odasına gider ve ona evli bir arkadaşı eşlik ederdi. Hazırlığını bitiren damat odasından gelin gelene kadar çıkmaz. Çünkü büyü ve nazar gibi kötü gözlerden korunmaya çalışırlar.²⁰⁹

Gelinin köyüne varıldığında onları köyün girişinde mutlaka gelinin ailesinden biri karşılar ve evlerine kadar eşlik eder. Gelinin ailesi dünürlerine Türk kahvesi ve şerbet ikram eder. Damadın halası gelinin yüzünü açtığında ağzına bir küp şeker verir. Bunun anlamı ise gelin tatlı sözün olsun demektir. Gelin, baba evinden çıkmadan önce evin her

²⁰⁷ Selim Paqarizi ile söyleşi.

²⁰⁸ Nurihan Kasami (Ev hanımı, 81 yaşında) 21.10.2019 tarihinde yapılan söyleşi.

²⁰⁹ M.E. Durham, a.g.e., s. 245; Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 281.

tarafını gezer, herkesle vedalaşır ve helallik ister. Bunun ardından başı yine kırmızı eşarp ile örtülür.²¹⁰

Âdetlere göre gelinin arabasında küçük bir erkek çocuğu bulunur ve evlenen çiftin ilk bebeği erkek olsun diye gelinin yanında oturtturulur. Dönüş yolu sırasında mutlaka kısa mesafe de olsa farklı bir yol kullanılırdı.

Gelini almaya gidenler dönüşte köylerine vardıklarına dair haber vermek için silah ile ateş ederler. Daha önceki dönemlerde ise köyün girişinde haberi ulaştırmak için biri beklerdi. Gelini kayınvalide karşılar ve gelini evin içerisine alıncaya kadar kimse ile konuşmaz. Çünkü kayınvalide konuşursa o zaman hayat boyu gelin ile söz çatışmasında olurlar diye inanılmaktadır. Diğer tarafta evin yaşlısı gelin bereketli gelsin diye üzerine pirinç, buğday, mısır ve şeker gibi bazı erzaktan serperler.²¹¹ Gelin içeriye girerken ev halkıyla tatlı geçinsin diye parmaklarını bal veya şerbete banıp kapının üst pervazına üç kere sürer.

Düğün ritüeli günümüzde de birçok âdetleri de içinde barındırmaktadır. Zamanın getirdiği gelişmeler ve değişiklikler at yerine arabanın kullanılması ve gelini almaya gidenlerin sayısı elliye kadar erkekler ise yüzü aşmaktadır. Değişiklikler arasında birçok ailede gelini almaya gidenler arasında damadın da gitmesidir.

Prizren ve çevresinde düğünlerde rastlanan bir başka uygulama da gelini almaya giderken genç bir kızın eline Kur'an verilir ve dönüp gelin eve girinceye kadar kimseyle konuşmaması gerekmektedir. Bunun anlamı gelinin çok konuşkan olmaması temennisidir.

Bazı bölgelerde gelin gerdeğe girene kadar avluda kalmaktadır. Genç kızlar farklı şarkılarla bir ağlatıp bir güldürmeye çalışırlar. Bu şarkıların içeriği genel olarak ailesini küçük düşürecek anlamlar taşımaktadır. Gelinin duruşu ayakta olup göz kapakları kapalı durumda olur. Bunu da ev halkı ve orada bulunanlara saygıdan dolayı yapmaktadır.

²¹⁰ Mark Tirta, a.g.e., s. 300.

²¹¹ Mark Tirta, a.g.e., s. 303.

Günümüzde gelin eve geldikten sonra düğün hala devam eder. Düğünün devamı düğün salonlarında yapılmaktadır. Dindar olan aileler düğünlerini içkisiz kadın erkek ayrı salonları tutarken dine çok itibar etmeyenler ise kadın erkek karışık tek bir salonda içkili düğün yapmaktadırlar.

Gelin damadın evine gelmesiyle Arnavut örfünde düğün neredeyse son bulmaktadır. Asıl düğün günü, gelinin yeni evine gelmesi sayılmaktadır. Bugün Arnavut toplumu düğünü eğlence, yemek ve şarkılarla kutlamaktadır. Dinimize uygun olan düğün, israftan kaçınmak, masrafa boğulmamak, lüzumsuzca borca girmemek, içkisiz düğün yemeği vermektir. Düğü eğlencesi Arnavut örfünde her dönemde var olan bir durumdur. Yılların, asırların geçmesiyle mutlaka değişiklikler olmuş, fakat âdetler konusunda temelde çok değişiklik görülmemekle beraber, dönemin getirdiği yenilikler yavaş yavaş Arnavut örfüne yerleşmiştir. En fazla yenilikleri İslam'ı kabul eden kesimde görmekteyiz. Bu kesimden olan aileler, artık düğün günü olan mezeler ve içki sofraları kurmamakla birlikte, kadın erkek ayrımcılığını da yapmaktadır. İki tarafın kendine has oyunları ve şarkıları vardı. Yine Müslüman olup fakat gündelik hayatında İslam'ı tam olarak yaşamayanlar düğün günlerinde içki ve çalgılara dikkat etmemektedir. Günümüzde de aynı durum söz konusudur.

Düğün günü, gelinin damadın evine daha gelmeden ve geldikten sonra gerdeğe kadar geline çeşitli âdetler yapılmaktadır. Bu âdetlerin birkaçı sakıncalı, şirk içeren âdetler de olsa onlar çoğunluk olarak Müslüman ailelerde de görülmektedir. Bu âdetlerin anlamını bazıları bilerek, bazıları ise bilmeden uygulamaktadır. Bunlar Arnavut örfünde o kadar yer edinmiş ki, toplum tarafından bunların din asıllı oluşu bilinmektedir. Günümüzde ise toplum daha bilinçli davranmaktadır. Bütün âdetlerden uzaklaşmaya çalışanlar varken, onların içeriğine inanmadan âdet olarak uygulayanlar da vardır. Bunlardan kesin olarak uzak duran Vehhâbî kesimdir.

7. Düğünlerde Bazı Âdetler ve Anlamları

Her sosyal kurum gibi düğünlerin de âdet halini almış bir takım etkinlikleri vardır. Bu sebeple “âdetsiz düğün olmaz” sözü halk deyişi halini almıştır. Arnavut toplumunun her döneminde farklı düğün etkinlikleri âdet ve gelenek halini almıştır. Yukarıda sıralananların dışında da birtakım âdetler göze çarpmaktadır. Büyülerden korunmak,

gelinin doğurgan olmasını sağlamak ve doğan çocukların hep erkek olmasını temin etmek gibi birçok gelenek halini almış âdetler bulunmaktadır.

a. Gelinin Poğçası

Arnavutlarda yüzyıllardır uygulanan bir âdet olan “gelin poğçası” her düğünde mutlaka uygulanan ve kendine has prosedürü olan bir etkinliktir. Yaygın olan şekli ile düğün gecesi veya düğünden iki gün önce bir oğlan ve bir kız ya da bir oğlan ve üç kız tarafından poğça hamuru yoğrulur. Bu gençlerin anne babaları ve kardeşleri hayatta olmalıdır. Bu gençlerin başında plis (arnavut millî takyasıdır) ve boyunlarında kırmızı şal ya da havlu olur. Unu elekten geçiren oğlan olur, kızlar ise hamuru yoğurur ve pişirir. Bu süre zarfında diğer gençler şarkılarla eşlik ederler ve konuşturmaya çalışırlar. Yoğurma işiyle uğraşanlar ise poğça pişene kadar ağızlarından tek kelime çıkarmazlar. Bunun anlamı gelinin doğurgan, bereketli ve çok konuşmayan olmasıdır. Bu poğça düğünden bir gün sonra gelin ve damat tarafından bölünüp misafirlerle beraber yenmektedir.²¹²

b. Erkek Çocuğun Doğması İçin Âdetler

Evlilik ailenin büyümesi için en çok ümit edilen bir olgu olduğundan dolayı doğacak bebeklerin erkek olması için birçok batıl inanç ve hurafe görünümlü âdetler bulunmaktadır. Arnavut toplumunda da bu tür olaylar son derece belirgindir. Doğacak bebeklerin erkek olması için düğünler sırasında şu uygulamalar yapılmaktadır. Gelinin arabasında küçük (4-7 yaş) bir erkek çocuk bulundurulur. Gelin arabadan inmeden önce duvağın altına erkek bir bebek konulur ve böylece gelin o evde ilk olarak erkek görmüş olur. Geline ilk suyu bir erkek çocuk içirir ve yatağını bir erkek çocuk hazırlar. Böylece doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır.

c. Gelinin Bereketli, Uğurlu ve Mutlu Olması İçin Âdetler

Aileye yeni bir bireyin katılması ve ailenin geleceğinin belirlenmesinde çok fonksiyonu olan gelinin üyesi olduğu aileye bereket getirmesi, uğurlu olması ve mutluluk sağlaması istenen bir tablodur. Bunu temin için Arnavut toplumunda birtakım âdetler vardır. Öncelikle gelini almaya giden damadın halası veya bir başka yakını gelinin ağzına şeker

²¹² Zanita Halimi, a.g.e., s. 34.

koyar. Damadın evine gelin varınca kapıda arabanın üzerine bir erkek tarafından buğday ve pirinç gibi erzak serpilir. Gelinin yürüyeceği yoldan bir kadın tarafından toz şeker serpilir. Damat, gelin ve etrafındakilerin üzerine şeker atar. Evin giriş kapısının pervazına gelinin parmaklarını bal veya şerbete banarak üç kere dokundurur. Düğünden bir gün sonra gelin ile damada aynı kaşıkla bekâr bir erkek şerbet içirir.²¹³ Bunlar sayesinde gelinlerin bereketli, uğurlu ve mutlu olacağına inanılmaktadır.

d. Büyü Olgusu

Büyü Arnavut toplumunun hayatında her dönemde var olmuştur. Düğün merasimlerinde ise korkular bu olgu üzerine daha fazla artmaktadır. Bu korkuları yenmek için ise farklı önlemler alınmaktadır. Bunlar arasında düğün gecesini kayınvalidenin, kendi elbiselerinden bir şey veya bir havluyu avlunun ortasında yakması gelmektedir. Böylece yapılmış veya yapılacak büyüleri yaktığına inanılır. Yine yoğrulan poğaça gelinin odasında saklanır ve ona kimse elleyemez. Çünkü görenler ona büyü yapar ve o büyü de gelin ile damada geçer. Bu uygulama böyle bir sonucu önlemeye yönelik olarak yapılır. Bir başka âdet gelin arabadan inmeden, damadın annesi güvendiği yedi kadına yedi kapıyı korumalarını ister. İlk üçü yemeğin yapıldığı bölümde biri hamur teknesini, biri yemeğin yapıldığı ocağı, diğeri ise mutfağın kapısını, dördüncüsü helanın kapısını, beşincisi gelinin odasındaki küçük iç hamamın kapısını, altıncısı evin kuyusunu ve yedincisi gelin girmeden önce evin ana kapısını koruma altına alırlar. Böylece gelinin kalacağı evi ki, bu genellikle ailenin de kaldığı evdir, koruma altına almış olurlar.²¹⁴

e. Gelinin Bilincini Ölçmek Âdetleri

Aileye katılan gelin aileye mutluluk, bereket ve huzur getirebileceği gibi bereketsizliğe, mutsuzluğa yol açabilir ve huzuru zedeleyen biri olabilir ki, bunu hiçbir aile istemez. Dolayısıyla gelin kendisinden beklenen bu mutlu tabloyu oluşturabilecek veya ailenin kötü bir bireyi mi olacağının test edilmesi gerekir ki, bereketsiz, uğursuz ve huzursuz bir gelin olma ihtimaline karşın tedbir alınsın. Yapılacak test gelini incitmemeli ve de doğru sonuçlar vermelidir. Bunu sağlamak için köyün genç kızları üçüncü gün buğday ve mısır

²¹³ Sala Bytyqi ile söyleşi.

²¹⁴ Nexhat Çoçaj, a.g.e., 290.

gibi erzakı yere dökerler ve gelin onları eliyle topluyorsa gelin akıllıdır ve Allah'ın verdiği nimetlerin bereketli olması noktasında bilinçlidir ve malını koruyan bir kişi anlamına gelmektedir. Süpürge ile süpürüyorsa o gelinde hayır yoktur.

f. Gelinin Düğünden Sonra Ailesine Yaptığı İlk Ziyaret

Bu ziyaret bölgeden bölgeye değişmektedir. Bazı bölgelerde hafta başında bazılarında ikinci haftanın başında, bazılarında ise üçüncü hafta başında gerçekleşir. Gelinin düğün sonrası ailesini ziyaret etmesi en çok beşinci hafta başına kadar ertelenebilmektedir. Bu ziyaret esnasında ailede kalma süresi bölgelere göre değişmektedir. Gelini ilk olarak kendi ailesi gelip alır. Gelenlerin sayısı 5, 7 veya 9 gibi tek sayılardan oluşur. Çünkü gelin ile beraber rakamlar çifte ulaşır. Damadın ailesi bu misafirleri büyük hazırlık içinde bekler. Yemekler ikram edilir. Gelinini ailesine verilmesi için ve gelinin yanında götürmesi için hediyeler hazırlanır. Gelin baba evinde 5 ile 7 gün arasında kaldıktan sonra damat ailesiyle beraber gelini almaya giderler. Karşı tarafın sayısının damat ile beraber kız tarafına göre iki kişi fazla olması sağlanır. Gelini almaya gideceklerin belirlenmesinde bu sayı dikkate alınır. Kız tarafı da o güne önem verip en iyi hazırlıkları yaparlar. Damat kayıvalidesine hediye bırakarak gelini alıp evine döner.

Arnavut toplumunda var olan bu âdetler eskiden beri günümüze kadar uygulanagelmıştır. Bunlar bâtıl inançlardan gelme, genel olarak hanımların nesilden nesile taşıdıkları âdetlerdir. Aile içinde kadının rolü anne olmaktır. Okuma veya ders kapsamına giren öğretiler onun için ulaşılmazdır. Şayet erkeklerden bir şey öğrenmişse de kadın için bu önemlidir. Şayet öğrenmediyse sadece anneden veya babaanneden öğrendiği âdetleri hayatında uygulamakla yetinmek zorunda kalır.

Bu âdetlerin birkaç neslin değişmesinden sonra, toplumun bir bölümünde dinî dayanaklı, hatta bazıları dinin bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır. Onları uygulamayanlar ise diğer kitle tarafından hor görülmüştür. Bu âdetleri savunan ve gerçekliğini iddia edenler, duydukları birkaç örneğe dayandırmaktalar. Mesela falancanın sürekli kız çocukları olduğu, çünkü evlendiğinde gelin arabasına erkek çocuk bindirmediler. Gelini ilk su veren erkek olmadı gibi eksik bırakılan âdetlerden kaynaklandığı düşünülür. Fakat falancanın erkek çocukları peş peşe geldi, çünkü bütün âdetler yapıldı ve Allah da onlardan razı oldu diye söylenilir ve buna inanılır.

Kosova Arnavut toplumunda bid'at ve hurafelerin, özellikle de evlilikte yeri çok geniştir. Uygulama alanı olan ve bir kısmı hurafe olarak değerlendirilebilecek âdetler, Müslüman ailelerde dinî bir havaya bürünmüş, bazı sebeplerden dolayı dine dayandırılmıştır. Mesela bereket veya muhabbet ile ilgili (karı-koca veya gelin-kaynana) olanlar dinlerini tanımayan kesim, bu âdetlere dinî bir ruh yüklemektedirler, dindar kesim ise bunları bid'at olarak görmektedir, hatta bazıları şirk olarak nitelendirmektedir.

Bid'atın kapsamının dinî konularla sınırlı olduğu hususunda İslam bilginleri görüş birliği içindedir. Dinin ruhuna ve genel prensiplerine aykırı olmayan ve ibâdet rengine bürünmeyen âdetler bid'at sayılmazlar. Diğer bir anlatımla, herhangi bir davranış ve anlayış dinî yönü bulunmadıkça, iman, ibâdet, günah ve sevap çerçevesine sokulmadıkça, bid'at kavramına dâhil olamaz. Bir davranışın hangi ortamda, ne gibi sonuçlar verdiğini, mahiyet ve gayesini göz önünde bulundurulması yerinde olur.²¹⁵

İslam tarihinin değişik dönem ve bölgelerinde eski din ve geleneklerin, yabancı kültürlerin Müslümanları etki altına aldığı, zaman zaman yabancı inanış ve anlayışların Müslüman toplumlarda yaygınlaştığı bir vakiadır.²¹⁶

Günümüzde de dinin aslında olmayan birçok yanlış inanış ve hurafe, bilgisiz kimselerce dinin gereği veya sevap vesilesi olarak görülmüştür. Bu âdetlerin dine uygun hâle getirilmesi, ancak dinin iyi öğrenilmesi ve öğretilmesi ile sağlanabilir. Bunların batıl inanç ve hurafe oldukları öğretilir ve en azından şirk içerikli olanlar önlenirler. Fakat din bilgilerinin eksikliği, özellikle kadınlar arasında yaygın olan bu tür inançlar hakkında yeterli araştırma yapmalı ve tarih boyunca görülmüş ve Hâlen de birçok kesimde devam etmekte olan bu nitelikteki âdetleri önlemeye yönelik çözümler üretilmelidir.

F. ÇEYİZ

Çeyiz evlenecek kız çocukları için hazırlanan her türlü şahsi eşya veya ev eşyasını ifade etmektedir. Arnavut toplumu örfünde çeyiz âdeti her dönemde vardır. Osmanlı öncesi LDK'da çeyiz parası belirlenmiş, başlık parası dışında geline on groş gönderilmiştir. O

²¹⁵ Ali Bardakoğlu, "Haramlar ve Helâller", *İlmihal II İslam ve Toplum*, TDV yay., Ankara 2006, s.144.

²¹⁶ Ali Bardakoğlu, a.g.e., s.145.

para ile gelin adayının çeyiz hazırlaması amaçlanmıştır. Gelin, çeyiz olarak kendine has eşyalar hazırladığı gibi bunların yanında kocaya da birkaç parça elbise hazırlar.

Osmanlı'nın gelmesiyle, İslam'ı kabul eden birçok ailede başlık parasının yönü değişerek, o parayı kız babası aile için tutmamış, onu mehir olarak saymışlardır. Fakat mehir olarak sayılan bu para ile gelin adayı çeyizini hazırlamıştır.

Osmanlı sonrasında da bu uygulama birçok bölgede devam etmiştir. Maddi durumları iyi olan aileler ise, damadın ailesinin çeyiz için getirdiği para dışında ailesi de kızlarının küçüklüklerinden itibaren çeyizlerini hazırlamaya başlamaktadırlar. Günümüzde de durum eskiye benzemekle beraber, şimdiki çeyizin hazırlığını daha çok kız babaları üstlenmektedir.

Arnavut toplumunun örflerine göre düğün gelinin alınmasıyla tamamen bitmemektedir. Düğün gününün ertesi sabahı ve gün boyunca farklı âdetlerle düğün halkı eğlencesine devam etmektedir.

Gelin ertesi sabahı süslenip evin oturma odasında yerini alır. Bütün aile toplanıp gelin ile damadın simidi paylaşmalarına şahit olurlar ve geline şaka ile karışık ailesi ve kendisi hakkında şarkılar söylenir. Şarkılarla gelinden temenna istenir. Öğlene doğru ailenin genç kızları gelinin çeyizini sererler.²¹⁷ Çeyizin serilmesi önceki dönemler gibi avluda değil son asırda gelinin odasına serilmektedir.²¹⁸ Gelin çeyizini bazı bölgelerde geldiği gün getirirken bazı bölgelerde düğünden bir gün öncesi alınmaktadır.

Gelin çeyizinde başta kocası olmak üzere, kendine, ev halkı ve yakın akrabalara çorap, havlu, başörtüsü ve kazak gibi çeşitli hediyeler getirir. Hediye alan herkes, hatta onların dışındakiler de geline hediye verir.²¹⁹

Çeyiz serildiğinde yakın ve uzak akrabalar gelip seyrederler. Çeyizin serilmesinin bir sırası vardır. Yani kendisine ve kocasına ait çeyiz takımları bir bölümde, diğer aile fertlerinin takımları ise bir başka bölümde serilir. Başkalarına model vermek istemediği

²¹⁷ Nexhat Çoçaj, a.g.e., s. 313.

²¹⁸ Yllka Selimi, a.g.e., s. 100.

²¹⁹ Mark Tirta, a.g.e., s. 313.

Çeyiz eşyalarına bir iplikle bağlar ve bu uygulama, bunları kimse ile paylaşamayacağı anlamına gelir.

Düğünün her aşamasında büyük endişe olduğu gibi çeyizin serilmesi sırasında da aynı endişe söz konusu olup kapıda bir sandalye konulur ve görmeye gelenlerin odanın içine girmesine izin verilmez, çeyiz eşyalarına dokunmak da yasaktır.

Çeyiz konusu günümüzde de devam etmekle beraber birçok değişikliğe uğramış ve eskisi gibi ilgi görmemektedir. Günümüzde hediyelerin değeri birçok ailede kaybolmuştur. El işi olan süslemeler az sayıda işlenirken daha çok hazır ürünler rağbet görmektedir.

İşlam'da evlenecek kıza ana baba veya koca tarafından çeyiz hazırlanması, aile yuvasının kurulmasında önemli mali haklar arasındadır. Çeyiz konusunda mezheplerin farklı görüşleri bulunmaktadır. Hanefilere göre kadın aldığı mehir ile veya şahsına ait malından çeyiz yapmaya zorlanamaz. Babası da kızına malından çeyiz yapmak zorunda değildir. Kadın kocasının evine eyizsiz veya mehre uygun olmayan bir eyizle gitmesi caizdir. Çünkü kadının geçimi evlendikten sonra kocasına aittir. Ancak kocası çeyiz parası vermişse kadın o parayla uygun çeyiz hazırlamalıdır. Mâlikîlere göre ise kadının aldığı mehir karşılığı kadar çeyiz hazırlaması gerekir. Evlilikten önce mehri teslim almamış olursa, o ancak iki durumda çeyiz hazırlamakla yükümlü tutulabilir. Kocanın nikâh sırasında şart koşması veya bu konuda örfün bulunması. Dayandıkları delil öşftür. Çünkü toplum öşfünde çeyizi hazırlamak kadın tarafına gerektiği gibi, erkek de mehri bu gaye ile vermektedir.²²⁰

Arnavut öşfö bu konuda Mâlikîlerin uygulamaları ve görüşlerine daha yakın olmaktadır. eyizsiz gelin gidilmez anlayışı hâkimdir. Fakat eyizin hazırlanması çoğunluk olarak kocanın hanımına verdiği mehirden (başlık parası) sağlanmaktadır. Bunun yanında ailesinin de desteği az da olsa her zaman vardır. Çeyiz ister kızın ana babası tarafından isterse mehir karşılığı olarak koca tarafından yapılmış olsun, bu eşya kadının hakkı ve malı sayılmaktadır.

G. BOşANMA

²²⁰ Hamdi Döndüren, a.g.e., s. 233.

Tüm hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam aile hukukunun evlenme kadar önemli olan diğer bir müessesesi de aile birliğini sona erdiren boşanmadır. Boşanma çiftin yıkılması dışında, çocukları ve yakın akrabaları derinden etkilemektedir. Böylece aile kuruluşu kadar, sona ermesi de önemlidir.

Evlilikler kurulurken, hayat boyu sürmeleri niyeti ve duasıyla kurulur. Fakat bazı durumlarda evlilikler ölüm dışında farklı sebeplerden de sona erebilmektedir. Evliliğin sürekli olması arzulanır. Fakat eşler mutsuzluk ve huzursuzluk içinde hayatlarını yaşıyorlarsa, o evliliği sürdürmek ikisi için de zararlı olabilmektedir. Bundan dolayı İslam dinî de boşanmayı bir çözüm yolu olarak meşru kabul etmiştir.

Boşanma, Kitap, Sünnet ve icmâ ile meşru kılınmıştır. Akıl ile de bunun gerekli olduğu anlaşılabilir. Çünkü eşler arasında iyi geçimin yerini kin ve nefretin alması, karşılıklı güven sarsıcı davranışların meydana gelmesi evliliğin sürdürülmesini zorlaştırır. Buna rağmen boşanamayacağını bilen insanlar evlilik yapmak istemeyecek, bunun tabii sonucu olarak da gayrimeşru ilişkilerin çoğalması ve toplum düzeninin bozulması kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle İslam, aralarında uyum bulunmayan eşleri, huzurun bulunmadığı bir ortamda birlikte yaşamaya mecbur etmemektedir. İslam, boşanmayı istenmeyen bir ruhsat olarak kabul etmişse de boşanmaya son çare olarak başvurulmalı, ancak zorunluluk yoksa bu ruhsat kullanılmamalıdır.²²¹

Boşanmanın gerçekleşebilmesi ya kocanın karısını boşaması ya da mahkemenin boşaması ile olur. Koca tek taraflı iradesi ile evlilik birliğini sona erdirebilir. Boşama esas itibarıyla kocaya tanınan haktır. Koca bu hakkı bizzat kendisi kullanabileceği gibi vekili aracılığıyla da kullanabilir. Boşama ile evlilik birliğinin sona ermesi kocanın tam ehliyetli, yani âkıl bâliğ olması gerekir. Akıl hastası ve gayrimümeyyiz küçük gibi ehliyetsizler ile mümeyyiz küçük gibi eksik ehliyetlilerin boşama ehliyeti yoktur.²²² Boşanan kadının boşayan kocanın eşi olması gerekmektedir.²²³

²²¹ Halil İbrahim Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, a.g.e., s.167-168.

²²² Mehmet Âkif Aydın, a.g.e., s.225.

²²³ Mehmet Âkif Aydın, a.g.e., s.227.

İslam hukuku doktrininde boşama dönülebilir olup olmamasına ric‘î ve bâin; Sünnet’e uygun olup olmayışına göre de sünnî ve bid‘î boşama adlarını alır ve her biri farklı hukuki değerlendirmelere konu olur.

Ric‘î talâk: Kocaya yeni bir nikâha ihtiyaç olmadan boşadığı karısına dönme imkânı veren boşama türüdür. Dönülebilir boşama anlamında “ric‘î talâk” denir. Bir ric‘î talâktan bahsedilebilmek için evliliğin zıfıfla fiilen başlamış bulunması ve Hanefilere göre boşamanın sarıh sözlerle ve şiddet ve mübalağa ifade etmeyen bir tarzda yapılmış olması gerekmektedir. Ayrıca bu boşamanın üçüncü boşama olmaması da şarttır. Bu durumda koca, iddet süresi içerisinde dilerse eşine geri dönülebilir ve bunun için yeni bir nikâh yapmaya, yeni bir mehir ödemeye gerek yoktur. Esasen bu özelliğinden dolayı bu boşama türüne ric‘î talâk denilmiştir.²²⁴

Bâin talâk: Kocaya boşadığı eşine ancak yeni bir nikâh ile dönme imkânı veren boşanma şeklidir. Bâin talâkla evlilik kesin olarak sona erer. Beynûnet-i suğrâ ve beynûnet-i kübrâ diye ikiye ayrılır. Bâin talâkın beynûnet-i suğrâ sayılan boşamada koca yeni bir nikâh yaparak boşadığı eşi ile tekrar evlenebilir. Çünkü bu tür boşama kocanın karısını bir defa boşamasıdır. Yani boşama haklarından birini kullanmış olmasıdır. Beynûnet-i kübrâ ise kocanın karısını üç defa boşadığı durumda söz konusu olur. Bu boşamada kocanın yeni bir nikâh ile boşadığı kadınla bir araya gelmesi mümkün değildir. Ancak kadının bir başkasıyla geçerli bir evlilik yapıp ölüm veya boşama ile bu evliliğin sona ermesi ile yapılan bu ikinci evliliği sona erdiğinde ilk eşine dönmesi mümkün olur.²²⁵

Sünnî talâk: Sünnî boşama Hz. Peygamber’in bu konuda getirdiği ölçü ve sınırlamalara riayet edilerek yapılan boşama şeklidir. Her şeyden önce sünnî boşamanın ric‘î talâk olması gerekmektedir. Burada evlilik birliğine geri dönüş kapısının kapatılmaması ve taraflara daha doğrusu, eşine tek taraflı irade beyanıyla boşayan kocaya yeni bir düşünme imkânı tanınmak istenmektedir.²²⁶ Yine boşamanın ağır ve kötü sözlerle yapılmamış olması icap eder ki, taraflar birbirinin yüzüne bakamayacak duruma düşmemiş olsunlar

²²⁴ Mehmet Âkif Aydın, a.g.e., s.229; Halil İbrahim Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, eKEV yay., Erzurum 2000, s.66-67.

²²⁵ Halil İbrahim Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, a.g.e., s.69-70.

²²⁶ Mehmet Âkif Aydın, a.g.e., s.231.

ve yıkılan yuvayı kurtarabilsinler. Yine kadının temizlik süreleri içinde boşanmış olması gerekir.

Bid'î talâk: Bid'î talâk, sünnete aykırı biçimde gerçekleştirilen boşamayı ifade etmektedir. Bu bakımdan genel olarak sünnî olmayan her talâk bid'î kabul edilir. Kocanın karısını özel günlerinde, bir başka ifade ile temiz olmadığı günlerde veya üç defa boşamış olması ya da temiz olmakla birlikte karısıyla cinsel ilişkide bulunduktan sonra boşaması durumunda sünnete uygun olmayan yani bid'î bir boşama meydana gelir.²²⁷

Evliliğin sona ermesi durumu olan boşanma günümüzde yaygın olmakla birlikte eski çağlardan beri bütün toplumlarda görülmektedir. Hoş karşılanmayan bir olgu olmasına rağmen boşama günümüzde de bir iki ülke dışında diğer tüm ülkelerde hukuki açıdan kabul edilmektedir.²²⁸ Arnavut toplumunda da eskiden beri boşama olgusu yerini almıştır.

İslam öncesi Arnavutlar birçok konuda olduğu gibi boşanma konusunda da LDK'dan etkilenmişlerdir. Böylece LDK'ya göre boşama hakkı sadece erkeğe aittir. Hiçbir şekilde kadın kocasını boşamazdı. Şayet kadın boşanma talebinde bulunuyorsa kocasının ailesi bunu kabul etmeyip kızın ailesi ile düşman olup bir kan (diyet) borcu olduğunu bildirir. Bunun dışında eğer kadın kocasından boşanmak isteyip kocasının ailesi tarafından talebin kabul olunması için başkasıyla evlenmeyeceğini garanti ederse, yaşlıca on erkeği bulup kendisi de bir erkek gibi görünmesi için erkek elbiselerini hayat boyu giymesi gerekiyordu. Fakat söz edilen erkekleri garantör olarak bulması güçtü. Çünkü eğer kadın sözde durmayıp evlenirse o zaman garantörlük yapan erkekler kocasının ailesi ile kan davasına düşmüş sayılırdı.

Erkek ise bazen sebepsiz de olsa istediği zaman boşama talebinde bulunabilmektedir. Bu durumda kadın herhangi bir itiraza sahip değildi. Neredeyse aynı kriterlerle Osmanlı Dönemi'nde boşama olayları devam etmiştir. Farklı olarak boşamaların çoğu kadı huzurunda yapılmış ve kayıt altına alınmıştır. Kadın, kocasının bir savaşta esir düşmesi veya gurbete gidip de kendisinden uzun bir süre haber alınamaması durumlarında kadıya

²²⁷ Mehmet Âkif Aydın, a.g.e., s.232.

²²⁸ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%9Fanma> (16.12.2019)

başvurarak boşanma talebinde bulunup başka biriyle evlenebiliyordu. Bunun dışında kocaları tarafından nafakası kesilen kadınlar da kadıya boşanma başvurusunda bulunabiliyordu.

Osmanlı sonrası Kosova bölgesi, Müslüman olmayan Sırp, Bulgar, Macar ve çoğu Slav kökenli güçler tarafından işgal edilerek eski hukuk sistemi ortadan kaldırılmıştır. Böylece Arnavut toplumu kendi içinde birçok hukuki olayları çözmeye çalışmıştır. Zamanın geçmesiyle çözülen hukuki olaylar hem eski hukuktan hem de LDK'dan etkilenecek bazı yeni kriterler edinmiştir.

Boşama konusunda başvurulabilecek resmî bir kurum olmadığından dolayı toplumda otorite sahibi olan ileri gelenlerin aracılığıyla çözülmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla bir erkek eşini boşadığında her iki tarafın aile temsilcileri bir araya gelip boşamayı karara bağlarlar. Eğer boşama talebinde bulunan koca suçlu durumda ise ve mazeretsiz boşadıysa o zaman heyet ortaklaşa maddi bir ceza verir. Bu durumda kadın kendisine ait evlilik ziynetlerini alır, ayrıca maddi yardım da verilmektedir. Şayet koca boşama talebi konusunda haklı ise o zaman eşi kendi özel eşyalar dışında herhangi bir şey alamaz. Son zamanlarda ise devletin güçlenmesiyle artık boşanma olayları çoğunlukla devlet kurumlarında çözülmektedir.

SONUÇ

Kosova bölgesi farklı güçlerin (İmparatorlukların) esirliği altında kaldığından dolayı yüzyıllardır farklı kültür, âdet, örf ve hukuk sistemleriyle yaşamış, diğer taraftan kendi örf ve âdetlerine kurduğu farklı hukuk sistemlerine sahip çıkmış ve günümüze dek ulaştırmıştır.

Kosova Arnavut toplumunda nikâh uygulamaları dört farklı döneme ayrılmıştır. Bu dönemler Osmanlı öncesi, Osmanlı Dönemi, Osmanlı sonrası ve 1999 Kosova Savaşı sonrası yeni dönemi olarak ayrılmaktadır. Her dönemin kendine has özellikleri olup genel olarak, âdet ve örf'e bağlı olan uygulamalar orijinalliğini neredeyse her dönemde korumuş ve günümüze dek ulaşmıştır.

Osmanlı öncesi dönemi Kosova Arnavutları Hristiyan dinine bağlı olup, hukuk sistemleri ise yazılı olmayan Leke Dukagjin Kanununa dayanıyordu. İlk başta yazılı olmayan bu kanun şifahi olarak nesilden nesile nakledilmiştir. LDK'nın normlarını ve genel olarak içeriğini köyün veya beldenin yaşlıları ve ileri gelenleri bilmektedir. Bu kanun on iki (12) kitap 1263 paragraftan oluşmaktadır. Ana konuları kilise, aile, evlilik, ev, iş, borç, yardımlaşma, ahde vefa, namus, maddi hasarlar, cinayet-suçlar, muhtarlık, özgürlük-fetihler ve imtiyazlıktı. Arnavut toplumunun hayatında bahsedilen kanunun derin izleri hala görülmektedir.

Osmanlı öncesi nikâh, sadece iki gencin arasında oluşan bir bağ değil, aynı zamanda iki ailenin birleşmesi olarak görülür. İki genç arasında yapılan nikâh akdi aslında iki ailenin hem ahlaki hem de ekonomik olarak güçlenmesi demektir. Yani bu dönemdeki nikâh akitleri, iki gencin istemesi üzerine değil, iki ailenin çıkarları üzerine oluşan bir akittir.

Aileler kalabalık gruplar halinde yaşamaktadır. Aile reisliğini evin en yaşlısı olan dede yürütür. Bu dönemde, ailenin gençleri için eş seçimini dede yapar ve evlenecek olanlara danışmadan evlilik kararlarını alma yetkisine sahip kabul edilir. Dede bu seçimi yaparken dünürlerin aynı sınıf ve ekonomik durumda olmalarına dikkat eder. Farklı sınıflardan evlilikler ancak damadın bir özrü olduğunda mümkün olur. Örneğin böyle bir durumda fakir ailelerden gelin alınması uygun görülür. Dolayısıyla sınıf ve statüye çok

dikkat edilmektedir. Bu dönemde nikâh LDK'da yer alan nikâh kurallar göz önünde bulundurarak yapılmaktadır. Bunun dışında örf ve âdetler de her nikâh akdinde yer edinmiştir.

Osmanlı gelmeden önce Arnavut toplumunda Hristiyan ve pagan gibi inançlar yaygındı. İslam ve Osmanlı kültürü halkın içine yerleşirken eski örf, âdet ve hukuk korunmaya çalışılmıştır. Ancak kısmi de olsa değişiklikler söz konusu olmuştur.

Osmanlı Dönemi'nde nikâh, İslam aile hukukuna göre uygulanmaya başlamıştır. İki gencin nikâhı kâdının veya yerel imamın huzurunda kıyılıp alınan izinnameler ile yapılmaktadır. Nikâh akdinin belge üzerine yazılıp kâdı onu koruma altına alır. Bu dönemde de aileler kalabalık gruplar halinde yaşadıklarından dolayı ailenin reisliğini yapan dede, gençlerin evlenmesi ve eş seçiminde de söz sahibi olmuştur. LDK'nın kurallarının Müslüman ailelerde kısmen de olsa, varlığını sürdürmekte olduğu söylenebilir. Yine devamlılığını sürdüren ve önemli bir yer kapsayan eski düğün âdetleri vardır.

Osmanlı sonrası dönemde ise, Sırp yönetimi altında kalan Arnavut toplumu, eskiden olduğu gibi dinlerini korumaya çalışmışlar, fakat etkili değişiklikler de söz konusu olmuştur. Osmanlı döneminde belge üzerine yapılan nikâh, bu dönemde ise tek bir dua ile yetinmek mecburiyetinde bırakılarak kıyılmıştır. Rejimin dinî yasaklar getirmesiyle evlenen çiftlere imam erkeklerin olduğu bölümde veya gelini almaya gittiklerinde, gelinin evinde iki ebeveynin huzurunda yeni evlenecek olanların nikâhını kıymıştır. Gençlerin eş seçimini yine evin en yaşlısı veya baba yapmıştır.

1999 savaşı sonrası Kosova Arnavut toplumunda nikâh uygulamaları konusunda değişiklikler yaşanmış ve genel olarak evlilik töreni globalizmin getirdiği yenilikler ile Avrupa ve Türkiye devletinden etkilenmiştir. Dindar olan kesim Türk ve İslam âlemini bu konuda örnek alırken, Müslüman olup da dinini tatbik etmeyenler Avrupa'nın modernleşmiş halini örnek almaktadırlar. Günümüzde nikâh genel olarak belediye dairelerinde yapılmaktadır. Dindar kesimin cüzi bir kısmı ise müftülüklerde nikâh kıymaktadırlar.

Sonuç olarak Kosova Arnavut toplumu evlilik konusunda ekseriyetle örf ve âdetlerini korumakla birlikte, her dönemde etkili olan yönetimlerden bazı empoze uygulamaları almak zorunda kalmışlardır. Nikâh akdin kutsal bir vazife olarak görüp nemsemişler ve katı kuralları uygulamışlardır. Böylece günümüzde de evlilik konusu çok yönlü bir mozaig bürünmüş olup toplumun merkezinde yer almakta ve hassasiyetle yerini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- ABAZ MULLAI**, *Historia e Ballkanit 1800-1918*, SHBLU yay., Tirane 2011.
- ABDULLAH ÇOLAK**, *İslam Aile Hukuku*, Yılmaz yay., Malatya 20216.
- AHMET YAMAN**, *İslam Aile Hukuku*, M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı yay., İstanbul 2012.
- AHMET YAMAN**, *Legjislacioni Familjar Islam*, çev. Zymer Ramadani, Prizren, Diyanet Yay., 2012.
- AKİF AYDIN**, *İlmihal II*, Aile hayatı, TDV yay., Ankara 2006.
- ALİ BARDAKOĞLU**, “Haramlar ve Helâller”, *İlmihal II İslam ve Toplum*, TDV yay., Ankara 2006.
- BAHTİYAR SİPAHİOĞLU**, *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova*, Grafik basımevi, 2009.
- BAKİ HALİTİ**, *Kultura dhe Komunikimi Familjar*, Prishtine, Shkendija yay., 2004.
- BASRI MAGASHI**, *Tradita e Marteses Shqiptare*, Prishtine, 2005.
- BEKİR TOPALOĞLU**, *Gruaja në Islam*, çev. Mithat Hoxha, Stamboll, Nesil yay., 2000.
- DİLEK SUROY**, *Nüfus Sayım Politikaları Bağlamında Kosova’da Türk Toplumunun Kültürel, Sosyal ve Siyasi Yaşamı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, İstanbul 2020.
- EBÛ CAFER ET-TAHÂVÎ**, *Hadislerle İslam Fıkhi IV*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Kitabı yay., İstanbul, 2009.
- EKREM BUĞRA EKİNCİ**, *Osmanlı Hukukunda İzinname ile Nikâh*, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, İstanbul, Sayı: 2, 2006.
- HALİL İBRAHİM ACAR**, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, Ensar yay., İstanbul 2001.

- HALİL İBRAHİM ACAR**, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, eKEV yay., Erzurum 2000.
- HALİL İBRAHİM ACAR**, *İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi*, Dinî Araştırmalar Dergisi, C. 6, Ankara, 2003.
- HAMDİ DÖNDÜREN**, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk yay., İstanbul 2003.
- HAYREDDİN KARAMAN**, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku (1,2,3. Ciltler bir arada)*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2008.
- HAYREDDİN KARAMAN**, “Âdet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV yay., C.1, 1988.
- HAYREDDİN KARAMAN**, *Mukayeseli İslam Hukuku*, C. I, İstanbul, İz yay., 2006
- HIVZİ ISLAMI**, *Kosova dhe Shqiptarët*, Prishtinë, Pena yay., 1990.
- İBRAHİM KÂFİ DÖNMEZ**, “Örf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, TDV yay., C. 34, 2007.
- İZZET SAK**, *Osmanlı Toplumunda Nâmzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 16, Konya 2006.
- ISMAIL REXHEPI**, *Dokumentet Osmane në arkivin e Kosovës*, Prishtinë, Shkrola yay., 2004.
- M.E. DURHAM**, *Per fiset, ligjet e zakonet e ballkanasve*, Arberia yay., 2009.
- MARK TIRTA**, *Etnologjia e Shqiptarëve*, 1. b, Tiranë, Geer yay., 2016.
- MEHMET ÂKİF AYDIN**, “Aile Hayatı”, *TDV İlmihali II İslam ve Toplum*, Ankara, TDV Yay., 2006.
- MEHMET ÂKİF AYDIN**, “Mehir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, TDV yay., C. 28, 2003.
- MEHMET SELİM ASLLAN**, *İslam Aile Hukuku*, Emin yay., Bursa 2019.

- MUHAMMED ARUÇI**, “Kosova (Osmanlı Dönemi Sonrası)”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, TDV yay., C.26, 2002.
- MUHARREM QAFLESHI**, *Opoja dhe Gora Gjate Shekujve XIV - XX*, yayınlanmamış doktora tezi, Prishtine, 2017.
- MUSTAFA SOFUOĞLU**, *İslam 'da Evlilik ve Aile*, İstanbul, Kardelen yay., 2005.
- MÜNİR AKTEPE**, “Kosova”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, TDV Yay., C.26, 2002.
- NEXHAT ÇOÇAJ**, *Hasi Enciklopedi Etnokulturore IV*, Pavaresia yay., Durres 2012.
- NURİ KAHVECİ**, *İslam Hukuku açısından nişanlılık*, Kilim matbaacılık, İstanbul 2007.
- NEXHAT AJDINI**, *Etnia Kulturore ne Liriken e Opojës*, Thesari yay., Sharr 20217,
- OLİVER JENS SCHMITT**, *Kosova Histori e Shkurtes e Nje Treve Qendrore Ballkanike*, Prishtinë, Koha Yay.,2012.
- OSMAN BAYMAK**, *Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı Kosova*, Bay yay., 2008.
- QEMAJL MORINA**, “Qytetrimi İslam në Balkan”, *Edukata Islame*, Bashkesia Islame e Kosoves, Prishtine, Koha yay., S. 72, 2003.
- SEAD PAQARIZI**, *Kosova 'da Katolik Kilisesi ve Günümüzdeki Durumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2010.
- SEDAT VEYİS ÖRNEK**, *Türk Halk Bilimi*, Ankara, Bilge Su yay., 2016.
- SEYYİD SABIK**, *Fıkhu's- Sünne*, Çev. Tayyar Tekin, C. 2, Pınar yay., İstanbul, 2004.
- SHTJEFAN GJEQOVI**, *Kanuni i Leke Dukagjinit*, Tirane, Geer yay., 2001.
- SKENDER ANAMALI**, “Mbretëria e Dardanisë”, *Historia e Popullit Shqiptar*, Tiranë, Toena yay., 2002, C.I.
- THOMA MORZAKU – ABAZ MULLAI**, *Historia e Ballkanit Nga Antikiteti i Vonw Deri në Shekullin XVII*, Tiranë, SHBLU yay., 2005.

VULLNET KRASNIQI, *Dasmat Kosovare mes tradites dhe modernes*, Koha Ditore gazetesë, 23.07.2011.

YILMAZ YEŞİL, *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri* (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri), Grafiker Yay., Ankara 2014.

YLLKA SELIMI, *Jetë Familjare*, Tiranë, Nene Tereza, 2007.

ZANITA HALIMI, *Zakone ne Ceremonine e Dasmes*, Koha Ditore gazetesë, 23.07.2011.

ZEF MIRDITA, *Krishtenizmi Nder Shqiptar*, Drita yay., Prizren-Zagreb 1998.

MÜLAKATLAR

Hajri Mexhiti (90 yaşında, eski imam) ile 12 Ocak 2017 yapılan söyleşi.

Merjeme Jakupi (Ev hanımı, 86 yaşında) ile 10 Şubat 2018 tarihinde yapılan söyleşi.

Nurihan Kasami (Ev hanımı, 81 yaşında) 21.10.2019 tarihinde yapılan söyleşi.

Sala Bytyqi (Ev hanımı, 85 yaşında) ile 09 Eylül 2019 tarihinde yapılan söyleşi.

Selim Paqarizi (İmam, 64 yaşında) ile 25 Mart 2024 tarihinde yapılan söyleyiş.

Zenije Mexhiti (Ev hanımı, 84 yaşında) ile farklı zamanlarda yapılan söyleşi.

INTERNET SAYFALARI

[Kosova Tarihi \(marmarayed.com.tr\)](http://marmarayed.com.tr) (23.02.2024).

[DEMOGRAFIK YAPI | Kosova \(wordpress.com\)](http://wordpress.com) (24.02.2024)

[2167604 \(dergipark.org.tr\)](http://dergipark.org.tr) (20.01.2024).

<http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/543> (15.12.2023).

<http://jusufzimeri.com/fejesa-dhe-martesa-te-shqiptaret-dhe-kanuni-i-lek-dukagjinit/>
(12.01.2019).

<https://www.islamgjakova.net/artikulli.php?id=2865> (03.11.2019)

[https://konica.al/2018/09/martestat-ne-djep-kalojne-kufinjte-shqiptare/\(04.11.2019\)](https://konica.al/2018/09/martestat-ne-djep-kalojne-kufinjte-shqiptare/(04.11.2019))

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%9Fanma> (16.12.2019).